

BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W 2016 R.

Studia i analizy statystyczne

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
URZĄD STATYSTYCZNY W KRAKOWIE

KRAKÓW 2017

BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W 2016 R.

Studia i analizy statystyczne

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
URZĄD STATYSTYCZNY W KRAKOWIE

KRAKÓW 2017

Opracowanie publikacji**Urząd Statystyczny w Krakowie**

pod kierunkiem

Agnieszki Chochorowskiej

Opracowanie i redakcja techniczna**Oddział w Tarnowie****Autorzy opracowania**Lucyna Cuber
Anna Gubernat
Elżbieta Niemiec
Antonina Setlak
Jan Szarek
Małgorzata Szopa
Jadwiga Szponder**Skład komputerowy, wykresy i mapy**

Elżbieta Niemiec

Naliczanie tablic Sebastian Hebda
Mateusz Słomski**Tłumaczenie**

Anna Dziedzic

Projekt okładki

Lidia Motrenko-Makuch

Druk i oprawa Zakład Wydawnictw Statystycznych
00-925 Warszawa, al. Niepodległości 208**ISSN 2544-5952****Przy publikowaniu danych prosimy o podanie źródła**Urząd Statystyczny w Krakowie
31-223 Kraków, ul. Kazimierza Wyki 3
tel. 12 415 60 11; fax: 12 361 01 92
e-mail: sekretariatuskrk@stat.gov.pl
<http://krakow.stat.gov.pl>

PRZEDMOWA

Publikacja „**Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r.**” przedstawia zbiorowość korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstw domowych. Stanowi kontynuację i aktualizację danych w tym zakresie prezentowanych w cyklicznej publikacji „**Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w .. r.**”, dotyczącej lat 2008, 2010, 2012 i 2014. Zmiana tytułu jest następstwem włączenia korzystających ze świadczeń rodzinnych do szerokiej tematyki świadczeń na rzecz rodziny.

Publikację opracowano głównie na podstawie danych z rejestrów administracyjnych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Ponadto w analizie wykorzystano dane z baz Ministerstwa Finansów oraz z systemów ubezpieczeń społecznych – ZUS i KRUS.

Opracowanie zawiera liczne charakterystyki beneficjentów rozumianych jako członkowie gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej oraz osoby bezdomne, które skorzystały z takiej pomocy. Analizą zostały objęte także gospodarstwa domowe beneficjentów. Podobnie jak w publikacji za 2014 r. w najszerszym zakresie opisano populację ubogich beneficjentów i ich gospodarstw domowych. W tej edycji analiza została uzupełniona o wskaźnik głębokości ubóstwa omawianych gospodarstw. Ponadto, temat trwałości korzystania z pomocy społecznej – opisany po raz pierwszy w poprzednim wydaniu został uzupełniony o informację dotyczącą ubogich beneficjentów, którzy w 2016 r. wyszli ze sfery ubóstwa.

Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej zaprezentowano w najszerszym możliwym układzie podziału terytorialnego, od poziomu województw poprzez powiaty do poziomu gmin (na mapach), w niniejszym wydaniu również z uwzględnieniem wpływu świadczenia wychowawczego będącego realizacją rządowego programu „Rodzina 500+” na zasięg korzystania z pomocy społecznej.

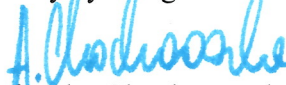
Nowym elementem opracowania jest wyodrębnienie gmin obszaru problemowego z kumulacją większości negatywnych czynników.

Ponadto, po raz pierwszy w uwagach metodycznych, określono miejsce środowiskowej pomocy społecznej w obszarze pomocy socjalnej państwa.

Mamy nadzieję, że publikacja będzie przydatna dla instytucji i organizacji działających w sferze szeroko pojętej polityki społecznej oraz okaże się interesująca dla czytelników chcących wzbogacić swą wiedzę na temat funkcjonowania systemu pomocy społecznej w Polsce.

D y r e k t o r

Urzędu Statystycznego w Krakowie

Agnieszka Chochorowska

Kraków, grudzień 2017 r.

PREFACE

The publication “Social assistance beneficiaries in 2016” presents beneficiaries of social assistance and their households. It constitutes a continuation and update of data from this scope presented in cyclical publication “Beneficiaries of social assistance and family benefits in...” concerning the years 2008, 2010, 2012 and 2014. The change of title results from the inclusion of beneficiaries of family benefits to a broad theme of benefits for the family.

The publication was prepared mainly on the basis of data from administrative registers of the Ministry of Family, Labour and Social Policy. Moreover, data from database of the Ministry of Finance as well of both social insurance systems (ZUS and KRUS) were used in the analysis.

The elaboration contains numerous characteristics of beneficiaries as members of households benefiting from social assistance as well as homeless persons who benefited from such assistance. Beneficiaries' households were also included in the analysis.

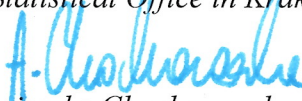
As in the 2014 publication, the population of poor beneficiaries and their households is described to the widest extent. In this edition, the analysis was supplemented by the poverty depth indicator of the households in question. In addition, the topic of sustainability of social assistance - described for the first time in the previous edition - was supplemented with information on the poor beneficiaries who came out of poverty in 2016.

The range of benefiting from social assistance is presented in the widest possible layout of territorial division, from the level of voivodships through powiats to the level of gminas (on maps). This issue also includes the impact of the childcare benefit of the government “Family 500+” programme on the scope of social help.

A new element of the study is the separation of the problem area gminas with the accumulation of most negative factors.

Additionally, for the first time in the methodological notes, the place of social assistance in the area of social welfare of the state was determined.

We hope that this publication will be useful for institutions and organizations operating in the sphere of broadly understood social policy and will be interesting for readers wishing to enrich their knowledge about the functioning of social assistance system in Poland.

Director
of the Statistical Office in Kraków

Agnieszka Chochorowska

Kraków, December 2017

SPIS TREŚCI

	Str.
PRZEDMOWA	3
Objaśnienia znaków umownych. Skróty	21
WSTĘP	22
Rozdział I. Środowiskowa pomoc społeczna i jej uwarunkowania	23
1. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej i zmiany w ich populacji w latach 2008-2016	23
2. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej	24
3. Czynniki makrostrukturalne warunkujące korzystanie ze środowiskowej pomocy społecznej	27
Rozdział II. Charakterystyka beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej	35
1. Ubodzy beneficjenci w gospodarstwach domowych	36
1.1. Beneficjenci według płci i grup wieku	36
1.2. Osoby z problemami zdrowotnymi	38
1.3. Poziom wykształcenia beneficjentów	39
1.4. Beneficjenci według aktywności zawodowej	40
1.5. Bierność zawodowa beneficjentów i jej potencjalne przyczyny	41
1.6. Źródła i poziom własnych dochodów beneficjentów w ubogich gospodarstwach wieloosobowych	43
2. Członkowie gospodarstw z dochodem powyżej kryterium dochodowego	45
2.1. Charakterystyka społeczno-demograficzna beneficjentów	45
2.2. Źródła i poziom własnych dochodów beneficjentów w gospodarstwach wieloosobowych	46
3. Bezdomni beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej	47
3.1. Inne, poza bezdomnością, przyczyny przyznania świadczeń i formy pomocy osobom bezdomnym	47
3.2. Charakterystyka demograficzna bezdomnych beneficjentów	47
3.3. Charakterystyka społeczno-ekonomiczna bezdomnych beneficjentów	48
Rozdział III. Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej	49
1. Zmiany w populacji gospodarstw domowych beneficjentów w latach 2008-2016	49
2. Ubogie gospodarstwa beneficjentów i głębokość ich ubóstwa	52
2.1. Gospodarstwa jednoosobowe	52
2.1.1. Przyczyny przyznania świadczeń i formy pomocy	52
2.1.2. Charakterystyka demograficzna samotnie gospodarujących	53
2.1.3. Charakterystyka społeczno-ekonomiczna samotnie gospodarujących	55
2.2. Gospodarstwa wieloosobowe	57
2.2.1. Typy gospodarstw domowych i rodzin beneficjentów	57
2.2.2. Przyczyny przyznania świadczeń i formy pomocy gospodarstwom wieloosobowym	58

	Str.	
2.2.3. Źródła utrzymania i dochód na osobę w gospodarstwach wieloosobowych	59	
2.3. Głębokość ubóstwa gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej	60	
3. Gospodarstwa domowe beneficjentów z dochodem powyżej kryterium dochodowego	62	
3.1. Przyczyny przyznania świadczeń	63	
3.2. Formy pomocy	64	
Rozdział IV. Trwałość korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej	65	
1. Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej trwale z niej korzystający .	65	
2. Ubogie gospodarstwa domowe trwale korzystające z pomocy społecznej	66	
3. Ubodzy beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ustawowego w 2016 r.	67	
Rozdział V. Obszary problemowe	68	
Rozdział VI. Wpływ świadczenia wychowawczego na zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej	70	
Podsumowanie.....	72	
UWAGI OGÓLNE	74	
UWAGI METODYCZNE	76	
1. Miejsce środowiskowej pomocy społecznej w obszarze pomocy socjalnej państwa ..	76	
1.1. System pomocy społecznej	77	
1.1.1. Stacjonarne formy pomocy	77	
1.1.2. Środowiskowa pomoc społeczna	78	
1.2. Świadczenia na rzecz rodziny	78	
1.3. Pozostała pomoc socjalna państwa	80	
2. Źródła danych	81	
3. Ocena jakości Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej za 2016 r.	82	
4. Objasnienia podstawowych pojęć	84	
SPIS TABLIC	Nr	
	Str.	
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej i zasięg korzystania z tej pomocy w 2016 r.	1	98
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej według grup wieku w 2016 r.	2	100
Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w wieku 25 lat i więcej według poziomu wykształcenia w 2016 r.	3	102
Aktywność ekonomiczna ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w wieku produkcyjnym w 2016 r.	4	104
Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według wielkości w 2016 r.	5	105
Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według województw w 2016 r.	6	106

SPIS TABLIC (dok.)

	Nr	Str.
Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według wysokości miesięcznego dochodu na osobę w 2016 r.	7	107
Gospodarstwa domowe ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według wielkości i liczby pokoleń w 2016 r.	8	108
Struktura ubogich gospodarstw domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według głównej przyczyny przyznania świadczeń w 2016 r.	9	109
Struktura ubogich gospodarstw domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.	10	110
Ubodzy beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa oraz trwale korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej	11	111
Udział ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności w województwach, powiatach i gminach w 2016 r.	12	Wył. na CD-ROM

SPIS WYKRESÓW

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej według miejsca zamieszkania	1	26-27
Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w miastach i na wsi oraz beneficjentów w wieloosobowych gospodarstwach domowych według typu gospodarstwa w 2016 r.	2	26-27
Ubodzy i skrajnie ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej	3	26-27
Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem i ubogich beneficjentów	4	26-27
Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej beneficjentów według miejsca zamieszkania	5	26-27
Spadek zasięgu korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. w porównaniu z 2009 r.	6	26-27
Rozkład gmin według udziału osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności gmin	7	26-27
Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej według ekonomicznych grup wieku beneficjentów oraz stopa bezrobocia rejestrowanego	8	34-35
Udział beneficjentów w wieku produkcyjnym oraz zarejestrowanych bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym ogółem według stopnia urbanizacji w 2016 r.	9	34-35
Współzależność udziałów beneficjentów w wieku produkcyjnym i zarejestrowanych bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2016 r.	10	34-35
Udział podatników w wieku produkcyjnym uzyskujących przychody z pracy w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym w obszarach według stopnia urbanizacji w 2015 r.	11	34-35
Mediana miesięcznych przychodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych na tle mediany krajowej według stopnia urbanizacji w 2015 r.	12	34-35
Mediana miesięcznych przychodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych oraz ich zróżnicowanie według stopnia urbanizacji w 2015 r.	13	34-35
Współzależność udziałów beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w wieku produkcyjnym i liczby podatników uzyskujących przychody z pracy w ogólnej liczbie ludności w tym samym wieku w 2015 r.	14	34-35

SPIS WYKRESÓW (cd.)

	Nr	Str.
Współzależność udziału zasięgu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i mediany miesięcznych przychodów podatników z tytułu wynagrodzeń w 2015 r.	15	34-35
Zmiana ogólnej liczby ludności w obszarach według stopnia urbanizacji oraz ekonomicznych grup wieku w latach 2009-2016	16	34-35
Zmiana ogólnej liczby beneficjentów w obszarach według stopnia urbanizacji oraz ekonomicznych grup wieku w latach 2009-2016	17	34-35
Struktura ogólnej liczby ludności oraz beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według stopnia urbanizacji w 2016 r.	18	34-35
Współczynnik migracji stałej ludności według stopnia urbanizacji w 2016 r.	19	34-35
Struktura migracji stałej ludności według kierunku emigracji z obszarów o różnym stopniu urbanizacji w 2016 r.	20	34-35
Współzależność zasięgu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i współczynnika migracji stałej ludności w 2016 r.	21	34-35
Struktura ogólnej liczby ludności oraz beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej ogółem według miejsca zamieszkania w 2016 r.	22	44-45
Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według miejsca zamieszkania i kryterium dochodowego w 2016 r.	23	44-45
Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych i osób bezdomnych według kryterium dochodowego w 2016 r.	24	44-45
Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej ogółem i w gospodarstwach wieloosobowych	25	44-45
Struktura ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych według ekonomicznych grup wieku w 2016 r.	26	44-45
Struktura dzieci w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu w ubogich gospodarstwach beneficjentów pomocy społecznej według grup wieku i miejsca zamieszkania w 2016 r.	27	44-45
Struktura dzieci w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu w ubogich gospodarstwach beneficjentów według typu gospodarstwa domowego w 2016 r.	28	44-45
Struktura ubogich beneficjentów w wieku 18-64 lata w gospodarstwach domowych według płci i stanu zdrowia w 2016 r.	29	44-45
Struktura niepełnosprawnych beneficjentów w wieku 18-64 lata w ubogich gospodarstwach domowych według stopnia niepełnosprawności	30	44-45
Struktura ludności w wieku 25-64 lata w 2011 r. oraz ubogich beneficjentów w gospodarstwach domowych w latach 2011 i 2016 według poziomu wykształcenia	31	44-45
Struktura ubogich beneficjentów w gospodarstwach domowych według poziomu wykształcenia w wybranych grupach wieku	32	44-45
Struktura ubogich beneficjentów w wieku 25-64 lata w gospodarstwach domowych według płci i poziomu wykształcenia	33	44-45
Struktura ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym w gospodarstwach domowych według statusu na rynku pracy i bezrobotnych według grup wieku	34	44-45
Udział bezrobotnych mężczyzn i kobiet w liczbie aktywnych zawodowo beneficjentów w ubogich gospodarstwach domowych w wybranych grupach wieku w 2016 r.	35	44-45

SPIS WYKRESÓW (cd.)

	Nr	Str.
Udział bezrobotnych w wieku 18-24 lata i w wieku 50 lat i więcej w rejestrze bezrobotnych oraz w ośrodkach pomocy społecznej w 2016 r.	36	44-45
Udział biernych zawodowo w ogólnej liczbie beneficjentów w ubogich gospodarstwach wieloosobowych według grup wieku produkcyjnego w 2016 r. .	37	44-45
Struktura beneficjentów w grupie wieku produkcyjnego 25 lat i więcej w ubogich gospodarstwach wieloosobowych według poziomu wykształcenia i statusu na rynku pracy w 2016 r.	38	44-45
Struktura beneficjentów w grupach wieku produkcyjnego w ubogich gospodarstwach domowych według potencjalnych przyczyn bierności zawodowej w 2016 r.	39	44-45
Udział posiadających własny dochód wśród ubogich beneficjentów w wieku 18 lat i więcej w gospodarstwach domowych	40	44-45
Udział posiadających własny dochód wśród ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym według płci w gospodarstwach domowych w 2016 r.	41	44-45
Mediana przeciętnego miesięcznego dochodu indywidualnego osiąganego przez beneficjentów w ubogich gospodarstwach ogółem i w gospodarstwach wieloosobowych według wybranych źródeł uzyskania w 2016 r.	42	44-45
Beneficjenci – członkowie gospodarstw domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego	43	48-49
Struktura beneficjentów w gospodarstwach domowych o dochodzie na osobę powyżej kryterium dochodowego według typu gospodarstwa i ekonomicznych grup wieku w 2016 r.	44	48-49
Udział osób niepełnosprawnych wśród beneficjentów w gospodarstwach domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego według ekonomicznych grup wieku w 2016 r.	45	48-49
Struktura beneficjentów w wieku 25-64 lata w gospodarstwach domowych o dochodzie na osobę powyżej kryterium dochodowego według płci i poziomu wykształcenia w 2016 r.	46	48-49
Struktura beneficjentów w wieku 18-64 lata w gospodarstwach domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego według statusu na rynku pracy	47	48-49
Struktura beneficjentów w wieku 15 lat i więcej w gospodarstwach domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego według głównego źródła indywidualnego dochodu w 2016 r.	48	48-49
Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według przyczyny przyznania świadczeń w 2016 r.	49	48-49
Odsetek beneficjentów bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według głównych form otrzymanej pomocy w 2016 r.	50	48-49
Struktura bezdomnych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według grup wieku w 2016 r.	51	48-49
Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według płci i stanu zdrowia w 2016 r.	52	48-49
Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według poziomu wykształcenia w 2016 r.	53	48-49
Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.	54	48-49

SPIS WYKRESÓW (cd.)

	Nr	Str.
Struktura bezdomnych beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według statusu na rynku pracy oraz bezrobotnych i biernych zawodowo według grup wieku w 2016 r.	55	48-49
Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej	56	56-57
Tempo zmian liczby gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej	57	56-57
Struktura gospodarstw domowych ogółem oraz gospodarstw beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według miejsca zamieszkania w 2016 r.	58	56-57
Spadek udziału gospodarstw korzystających z pomocy społecznej w liczbie gospodarstw ogółem w 2016 r. w stosunku do 2011 r.	59	56-57
Struktura gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według wielkości i miejsca zamieszkania w 2016 r.	60	56-57
Struktura gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej według kryterium dochodowego i wielkości w 2016 r.	61	56-57
Struktura gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej według kryterium dochodowego i miejsca zamieszkania w 2016 r.	62	56-57
Ubogie gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej i ich udział w liczbie gospodarstw beneficjentów ogółem	63	56-57
Struktura ubogich gospodarstw domowych ogółem i jednoosobowych korzystających z pomocy społecznej według głównej przyczyny przyznania świadczeń w 2016 r.	64	56-57
Odsetek ubogich gospodarstw ogółem i jednoosobowych według głównych form otrzymanej pomocy w 2016 r.	65	56-57
Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według podstawowych cech demograficznych w 2016 r.	66	56-57
Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej w wieku 25-64 lata według poziomu wykształcenia	67	56-57
Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według statusu na rynku pracy i bezrobotnych oraz biernych zawodowo według grup wieku w 2016 r.	68	56-57
Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej według miesięcznego dochodu na osobę w 2016 r.	69	56-57
Struktura ubogich gospodarstw ogółem i jednoosobowych beneficjentów pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.	70	56-57
Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej według typu w 2016 r.	71	64-65
Struktura rodzin w jednorodzinnych ubogich gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej według typu w 2016 r.	72	64-65
Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw beneficjentów ogółem i z dziećmi według głównej przyczyny przyznania świadczeń oraz struktura gospodarstw z dziećmi korzystających z pomocy z powodów rodzinnych według wielkości w 2016 r.	73	64-65
Odsetek w populacji ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej grup gospodarstw według głównych form otrzymanej pomocy w 2016 r.	74	64-65

SPIS WYKRESÓW (cd.)

	Nr	Str.
Struktura ubogich gospodarstw ogółem i wieloosobowych korzystających z pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.	75	64-65
Struktura korzystających z pomocy społecznej ubogich gospodarstw z dziećmi w miastach i na wsi według głównego źródła utrzymania w 2016 r.	76	64-65
Struktura ubogich gospodarstw domowych beneficjentów według liczby osób z własnym źródłem utrzymania, a w gospodarstwach z dziećmi według ich wielkości w wybranych grupach w 2016 r.	77	64-65
Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw beneficjentów według miesięcznego dochodu na osobę w latach 2014 i 2016 oraz z dochodem poniżej 50% progu dochodowego według wielkości w 2016 r.	78	64-65
Głębokość ubóstwa w gospodarstwach domowych beneficjentów pomocy społecznej według typu gospodarstwa	79	64-65
Udział ubogich gospodarstw wieloosobowych w liczbie wieloosobowych gospodarstw ogółem w 2016 r.	80	64-65
Głębokość ubóstwa ogółem w 2016 r.	81	64-65
Udział gospodarstw z co najmniej 3 dzieci w liczbie gospodarstw z dziećmi w 2016 r.	82	64-65
Współczynnik skolaryzacji ponadgimnazjalnej netto dla wieku 16-18 lat w 2016 r.	83	64-65
Głębokość ubóstwa gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według wyników badania i z uwzględnieniem świadczenia wychowawczego w 2016 r.....	84	64-65
Gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej z dochodem powyżej kryterium dochodowego	85	64-65
Struktura gospodarstw z dochodem na osobę powyżej kryterium dochodowego według miejsca zamieszkania w 2016 r.	86	64-65
Struktura gospodarstw domowych beneficjentów według głównej przyczyny korzystania z pomocy społecznej w 2016 r.	87	64-65
Odsetek gospodarstw korzystających z pomocy społecznej według głównych form pomocy i wybranych rodzajów otrzymanych świadczeń w 2016 r.	88	64-65
Struktura samotnie gospodarujących beneficjentów z dochodem powyżej kryterium dochodowego według płci i ekonomicznych grup wieku w 2016 r.	89	64-65
Struktura ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. według czasu korzystania z pomocy w latach 2013-2016	90	66-67
Ranking województw według stopy bezrobocia w 2016 r.	91	66-67
Rozkład gmin według udziału ubogich beneficjentów trwale korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności w gminach	92	66-67
Udział gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej w liczbie ubogich gospodarstw beneficjentów ogółem w 2016 r.	93	66-67
Struktura ubogich gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej według typu gospodarstwa w 2016 r.	94	66-67
Liczba beneficjentów pomocy społecznej oraz ich udział w liczbie ludności na obszarach problemowych	95	68-69

SPIS WYKRESÓW (dok.)	Nr	Str.
Rozkład gmin według syntetycznego miernika poziomu życia ludności	96	68-69
Spadek zasięgu ubogich beneficjentów w województwach po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.	97	70-71
Struktura gmin według wielkości spadku zasięgu ubogich beneficjentów po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.	98	70-71
Rozkład gmin według udziału ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności w gminach po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.	99	70-71
MAPY		
Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności oraz udział gospodarstw domowych beneficjentów w gospodarstwach domowych ogółem w 2016 r.	1	26-27
Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności według gmin w 2016 r.	2	26-27
Stopień urbanizacji według gmin w 2016 r.	3	34-35
Udział gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w liczbie gospodarstw ogółem w 2016 r.	4	56-57
Głębokość ubóstwa w wieloosobowych gospodarstwach beneficjentów pomocy społecznej w 2016 r.	5	64-65
Zasięg ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej trwale korzystających z tej pomocy w 2016 r.	6	66-67
Wskaźnik zaprzestania korzystania z pomocy społecznej przez osoby w 2016 r. ...	7	66-67
Gminy stanowiące obszar problemowy (ze wskaźnikiem udziału beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności przekraczającym 15%) w 2016 r.	8	68-69
Poziom życia ludności według gmin w 2016 r.	9	68-69
Udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności według województw w 2016 r.	10	70-71
Udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ według województw w 2016 r.	11	70-71
Udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności według gmin po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.	12	70-71
SCHEMATY		
Identyfikacja osób w gospodarstwach domowych oraz osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej w 2016 r.	1	44-45
Identyfikacja gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w 2016 r.	2	56-57

CONTENTS

	<i>Page</i>
PREFACE	4
Symbols and abbreviations	21
INTRODUCTION	22
Chapter I. Social assistance and its conditions	23
1. Social assistance beneficiaries and changes in their population in the years 2008-2016	23
2. Range of benefiting from social assistance	24
3. Macro-structural factors determining benefiting from social assistance	27
Chapter II. Characteristics of social assistance beneficiaries	35
1. Poor beneficiaries in households	36
1.1. Beneficiaries by sex and age groups	36
1.2. Persons with health problems	38
1.3. Level of education of beneficiaries	39
1.4. Beneficiaries by economic activity	40
1.5. Economic inactivity of beneficiaries and its potential causes	41
1.6. Sources and level of own income of beneficiaries in poor multi-person households	43
2. Members of households with income above the income criterion	45
2.1. Socio-demographic characteristics of beneficiaries	45
2.2. Sources and level of own income of beneficiaries in multi-person households	46
3. Homeless social assistance beneficiaries	47
3.1. Other, apart homelessness, reasons of granting benefits and forms of assistance for homeless persons	47
3.2. Demographic characteristics of homeless beneficiaries	47
3.3. Socio-economic characteristics of homeless beneficiaries	48
Chapter III. Households of social assistance beneficiaries	49
1. Changes in population of beneficiaries' households in the years 2008-2016	49
2. Poor households of beneficiaries and depth of their poverty	52
2.1. One-person households	52
2.1.1. Reasons for granting benefits and forms of assistance	52
2.1.2. Demographic characteristics of single-handedly managing persons	53
2.1.3. Socio-economic characteristics of single-handedly managing persons	55
2.2. Multi-person households	57
2.2.1. Types of households and families of beneficiaries	57
2.2.2. Reasons for granting benefits and forms of assistance for multi-person households	58
2.2.3. Sources of maintenance and income per capita in multi-person households ...	59
2.3. Depth of poverty of social assistance beneficiaries' households	60

	<i>Page</i>
3. <i>Households of beneficiaries with income above the income criterion</i>	62
3.1. <i>Reasons for granting benefits</i>	63
3.2. <i>Forms of assistance</i>	64
Chapter IV. Sustainability of benefiting from social assistance	65
1. <i>Poor social assistance beneficiaries permanently benefiting from it</i>	65
2. <i>Poor households permanently benefiting from social assistance</i>	66
3. <i>Poor beneficiaries, who came out of statutory poverty in 2016</i>	67
Chapter V. Problem areas	68
Chapter VI. Impact of the childcare benefit on the range of benefiting from social assistance	70
Conclusion	72
GENERAL NOTES	74
METHODOLOGICAL NOTES	76
1. <i>Place of social assistance in the area of the state social assistance</i>	76
1.1. <i>System of social assistance</i>	77
1.1.1. <i>Stationary forms of assistance</i>	77
1.1.2. <i>Social assistance</i>	78
1.2. <i>Benefits for the family</i>	78
1.3. <i>Other social assistance of the state</i>	80
2. <i>Sources of data</i>	81
3. <i>Evaluation of quality of the National Monitoring System of Social Assistance for 2016</i>	82
4. <i>Main definitions</i>	84
LIST OF TABLES	<i>No.</i>
<i>Social assistance beneficiaries and the range of benefiting from this assistance in 2016</i>	1
<i>Social assistance beneficiaries by age groups in 2016</i>	2
<i>Poor social assistance beneficiaries aged 25 and more by educational level in 2016</i>	3
<i>Economic activity of poor social assistance beneficiaries at working age in 2016</i> ..	4
<i>Social assistance beneficiaries' households by size in 2016</i>	5
<i>Social assistance beneficiaries' households by voivodships in 2016</i>	6
<i>Social assistance beneficiaries' households by amount of monthly income per capita in 2016</i>	7
<i>Poor social assistance beneficiaries' households by size and number of generations in 2016</i>	8
<i>Structure of poor social assistance beneficiaries' households by main cause of granting benefits in 2016</i>	9
	<i>Page</i>
	98
	100
	102
	104
	105
	106
	107
	108
	109

LIST OF TABLES (cont.)	No.	Page
<i>Structure of poor social assistance beneficiaries' households by main source of maintenance in 2016 .....</i>	10	110
<i>Poor social assistance beneficiaries, who came out of poverty as well as those permanently benefiting from social assistance .....</i>	11	111
<i>Share of poor social assistance beneficiaries in the total number of population in voivodships, powiats and gminas in 2016 .....</i>	12	Only on CD
LIST OF GRAPHS		
<i>Social assistance beneficiaries by place of residence .....</i>	1	26-27
<i>Structure of social assistance beneficiaries in urban and rural areas and social assistance beneficiaries in multi-person households by type of household in 2016 .....</i>	2	26-27
<i>Poor and extremely poor social assistance beneficiaries .....</i>	3	26-27
<i>The range of benefiting from social assistance in total and of poor beneficiaries ....</i>	4	26-27
<i>The range of benefiting from social assistance of beneficiaries by place of residence .....</i>	5	26-27
<i>Decrease of the range of benefiting from social assistance in 2016 in comparison with 2009 .....</i>	6	26-27
<i>Distribution of gminas by the share of people benefiting from social assistance in the total number of population of gminas .....</i>	7	26-27
<i>The range of benefiting from social assistance by economic age groups of beneficiaries and the registered unemployment rate .....</i>	8	34-35
<i>Share of working age beneficiaries and registered unemployed persons in total working age population by degree of urbanization in 2016 .....</i>	9	34-35
<i>Correlation of shares of working age beneficiaries and registered unemployed persons in the total number of working age population in 2016.....</i>	10	34-35
<i>Share of working age taxpayers earning income from employment in the total number of working age population in the areas by degree of urbanization in 2015 .....</i>	11	34-35
<i>Median of monthly income of taxpayers of personal income tax on the background of the national median by degree of urbanization in 2015 .....</i>	12	34-35
<i>Median of monthly income of taxpayers of personal income tax and their differentiation by degree of urbanization in 2015 .....</i>	13	34-35
<i>Correlation of shares of working age beneficiaries and the number of taxpayers earning income from employment in the total number of population at the same age in 2015 .....</i>	14	34-35
<i>Correlation of the share of social assistance beneficiaries' range and median of monthly income of taxpayers from wages and salaries in 2015 .....</i>	15	34-35
<i>Change of the total number of population in the areas by degree of urbanization and economic age groups in the years 2009-2016 .....</i>	16	34-35
<i>Change of the total number of beneficiaries in the areas by degree of urbanization and economic age groups in the years 2009-2016 .....</i>	17	34-35
<i>Structure of the total number of population and of social assistance beneficiaries by degree of urbanization in 2016 .....</i>	18	34-35
<i>Rate of permanent migration of population by degree of urbanization in 2016 .....</i>	19	34-35
<i>Structure of permanent migration of population by direction of emigration from the areas of different degree of urbanization in 2016 .....</i>	20	34-35

LIST OF GRAPHS (cont.)

	No.	Page
<i>Correlation of social assistance beneficiaries' range and rate of permanent migration of population in 2016 .....</i>	21	34-35
<i>Structure of the total number of population and of social assistance beneficiaries in total by place of residence in 2016 .....</i>	22	44-45
<i>Structure of social assistance beneficiaries by place of residence and income criterion in 2016 .....</i>	23	44-45
<i>Structure of social assistance beneficiaries in households and homeless persons by income criterion in 2016 .....</i>	24	44-45
<i>Total poor social assistance beneficiaries and in multi-person households .....</i>	25	44-45
<i>Structure of poor social assistance beneficiaries in households by economic age groups in 2016 .....</i>	26	44-45
<i>Structure of dependent children under age of 18 in poor households of social assistance beneficiaries by age groups and place of residence in 2016 .....</i>	27	44-45
<i>Structure of dependent children under age of 18 in poor households of social assistance beneficiaries by type of household in 2016 .....</i>	28	44-45
<i>Structure of poor beneficiaries aged 18-64 in households by sex and health status in 2016 .....</i>	29	44-45
<i>Structure of disable beneficiaries aged 18-64 in poor households by disability level .....</i>	30	44-45
<i>Structure of population aged 25-64 in 2011 and poor beneficiaries in households in the years 2011 and 2016 by educational level .....</i>	31	44-45
<i>Structure of poor beneficiaries in households by educational level in selected age groups .....</i>	32	44-45
<i>Structure of poor beneficiaries aged 25-64 in households by sex and educational level .....</i>	33	44-45
<i>Structure of poor beneficiaries at working age in households by status on the labour market and of unemployed persons by age groups .....</i>	34	44-45
<i>Share of unemployed men and women in the number of economically active beneficiaries in poor households in selected age groups in 2016 .....</i>	35	44-45
<i>Share of unemployed persons aged 18-64 and aged 50 and more in the register of the unemployed and in social assistance centres in 2016 .....</i>	36	44-45
<i>Share of economically inactive persons in the total number of beneficiaries in poor multi-person households by working age groups in 2016 .....</i>	37	44-45
<i>Structure of beneficiaries in the working age group of 25 and more in poor multi-person households by educational level and status on the labour market in 2016 .....</i>	38	44-45
<i>Structure of beneficiaries in working age groups in poor households by potential causes of occupational inactivity in 2016 .....</i>	39	44-45
<i>Share of persons possessing own income among poor beneficiaries aged 18 and more in households .....</i>	40	44-45
<i>Share of possessing own income among poor beneficiaries at working and post-working age by sex in households in 2016 .....</i>	41	44-45
<i>Median of average monthly individual income earned by beneficiaries in poor households in total and in multi-person households by selected sources in 2016 ..</i>	42	44-45
<i>Beneficiaries – household members with incomes per capita above the income criterion .....</i>	43	48-49

LIST OF GRAPHS (cont.)

	No.	Page
<i>Structure of beneficiaries in households with income per capita above the income criterion by type of household and economic age groups in 2016 .....</i>	44	48-49
<i>Share of disable persons among beneficiaries in households with income per capita above the income criterion by economic age groups in 2016 .....</i>	45	48-49
<i>Structure of beneficiaries aged 25-64 in households with income per capita above the income criterion by sex and educational level in 2016 .....</i>	46	48-49
<i>Structure of beneficiaries aged 18-64 in households with income per capita above the income criterion by status on the labour market .....</i>	47	48-49
<i>Structure of beneficiaries aged 15 and more in households with income per capita above the income criterion by main individual source of income in 2016 ...</i>	48	48-49
<i>Structure of homeless persons benefiting from social assistance by cause of granting benefits in 2016 .....</i>	49	48-49
<i>Percentage of homeless beneficiaries benefiting from social assistance by main forms of received assistance in 2016 .....</i>	50	48-49
<i>Structure of homeless social assistance beneficiaries by age groups in 2016 .....</i>	51	48-49
<i>Structure of homeless persons benefiting from social assistance by sex and health status in 2016 .....</i>	52	48-49
<i>Structure of homeless persons benefiting from social assistance by educational level in 2016 .....</i>	53	48-49
<i>Structure of homeless persons benefiting from social assistance by main source of maintenance in 2016 .....</i>	54	48-49
<i>Structure of homeless social assistance beneficiaries aged 18-64 by status on the labour market as well as unemployed and economically inactive persons by age groups in 2016 .....</i>	55	48-49
<i>Households of social assistance beneficiaries .....</i>	56	56-57
<i>The pace of change in the number of households benefiting from social assistance</i>	57	56-57
<i>Structure of total households and social assistance beneficiaries' households by place of residence in 2016 .....</i>	58	56-57
<i>Decrease of the share of households benefiting from social assistance in the total number of households in 2016 in relation to 2011 .....</i>	59	56-57
<i>Structure of social assistance beneficiaries' households by size and place of residence in 2016 .....</i>	60	56-57
<i>Structure of social assistance beneficiaries' households by income criterion and size in 2016 .....</i>	61	56-57
<i>Structure of social assistance beneficiaries' households by income criterion and place of residence in 2016 .....</i>	62	56-57
<i>Poor social assistance beneficiaries' households and their share in the total number of beneficiaries' households .....</i>	63	56-57
<i>Structure of total poor households and of one-person households benefiting from social assistance by main cause of granting benefits in 2016 .....</i>	64	56-57
<i>Percentage of total poor households and of one-person households by main form of received assistance in 2016 .....</i>	65	56-57
<i>Structure of single-handedly managing poor social assistance beneficiaries aged 18-64 by basic demographic characteristics in 2016 .....</i>	66	56-57

LIST OF GRAPHS (cont.)	No.	Page
<i>Structure of single-handedly managing poor social assistance beneficiaries aged 25-64 by educational level .....</i>	67	56-57
<i>Structure of single-handedly managing poor social assistance beneficiaries aged 18-64 by status on the labour market as well as unemployed and economically inactive persons by age groups in 2016 .....</i>	68	56-57
<i>Structure of single-handedly managing poor social assistance beneficiaries by monthly income per capita in 2016 .....</i>	69	56-57
<i>Structure of total poor households and of one-person social assistance beneficiaries by main source of maintenance in 2016 .....</i>	70	56-57
<i>Structure of poor multi-person households benefiting from social assistance by type in 2016 .....</i>	71	64-65
<i>Structure of families in one-family poor households benefiting from social assistance by type in 2016 .....</i>	72	64-65
<i>Structure of poor multi-person households of beneficiaries in total and with children by main cause of granting benefits as well as structure of households with children benefiting from assistance due to family causes by size in 2016 .....</i>	73	64-65
<i>Percentage in population of poor social assistance beneficiaries' households of groups of households by main forms of received assistance in 2016 .....</i>	74	64-65
<i>Structure of total poor households and of multi-person households benefiting from social assistance by main source of maintenance in 2016 .....</i>	75	64-65
<i>Structure of benefiting from social assistance poor households with children in urban and rural areas by main source of maintenance in 2016 .....</i>	76	64-65
<i>Structure of poor households of beneficiaries by the number of persons with own source of maintenance, and in households with children by their size in selected groups in 2016 .....</i>	77	64-65
<i>Structure of poor multi-person households of beneficiaries by monthly income per capita in the years 2014 and 2016 as well as with income below 50% of the income threshold by size in 2016 .....</i>	78	64-65
<i>Depth of poverty in households benefiting from social assistance by type of household .....</i>	79	64-65
<i>Share of poor multi-person households in the total number of multi-person households in 2016 .....</i>	80	64-65
<i>Total depth of poverty in 2016 .....</i>	81	64-65
<i>Share of households with at least 3 children in the number of households with children in 2016 .....</i>	82	64-65
<i>Upper secondary net enrollment rate for ages 16-18 in 2016 .....</i>	83	64-65
<i>Depth of poverty in social assistance beneficiaries' households by results of survey and taking into account the childcare allowance in 2016 .....</i>	84	64-65
<i>Social assistance beneficiaries' households with income above the income criterion .....</i>	85	64-65
<i>Structure of households with income per capita above the income criterion by place of residence in 2016 .....</i>	86	64-65
<i>Structure of beneficiaries' households by main cause of benefiting from social assistance in 2016 .....</i>	87	64-65

LIST OF GRAPHS (cont.)	No.	Page
<i>Percentage of social assistance beneficiaries' households by main forms of assistance and selected kinds of receiving benefits in 2016 .....</i>	88	64-65
<i>Structure of single-handedly managing beneficiaries with income above the income criterion by sex and economic age groups in 2016 .....</i>	89	64-65
<i>Structure of poor social assistance beneficiaries in 2016 by duration of benefiting from assistance in years 2013-2016 .....</i>	90	66-67
<i>Ranking of voivodeships by unemployment rate in 2016 .....</i>	91	66-67
<i>Distribution of gminas by the share of poor beneficiaries who are permanently benefiting from social assistance in the total population in gminas .....</i>	92	66-67
<i>Share of households permanently benefiting from social assistance in the total number of poor households of beneficiaries in 2016 .....</i>	93	66-67
<i>Structure of poor households permanently benefiting from social assistance by type of household in 2016 .....</i>	94	66-67
<i>The number of social assistance beneficiaries' and their share in the number of population on problem areas .....</i>	95	68-69
<i>Distribution of gminas by the synthetic measure of the living standards of population .....</i>	96	68-69
<i>Decrease in coverage of poor beneficiaries in voivodships after taking into account in income the 500+ benefits in 2016 .....</i>	97	70-71
<i>Structure of gminas by the magnitude of the decrease in coverage of poor beneficiaries after taking into account the 500+ benefits in 2016.....</i>	98	70-71
<i>Distribution of gminas by the share of poor beneficiaries in the total number of population in gminas after taking into account the 500+ benefits in 2016 .....</i>	99	70-71
MAPS		
<i>Share of social assistance beneficiaries in the total number of population as well as share of beneficiaries' households in total households in 2016 .....</i>	1	26-27
<i>Share of social assistance beneficiaries in total population by gminas in 2016 .....</i>	2	26-27
<i>Degree of urbanization by gminas in 2016 .....</i>	3	34-35
<i>Share of households benefiting from social assistance in the total number of households in 2016 .....</i>	4	56-57
<i>Depth of poverty in multi-person social assistance beneficiaries' households in 2016 .....</i>	5	64-65
<i>Range of poor social assistance beneficiaries permanently benefiting from this assistance in 2016 .....</i>	6	66-67
<i>Rate of termination of benefiting from social assistance by persons in 2016 .....</i>	7	66-67
<i>Gminas constituting a problem area (with an indicator of the share of social assistance beneficiaries in the number of population over 15%) in 2016 .....</i>	8	68-69
<i>Living standards of the population by gminas in 2016 .....</i>	9	68-69
<i>Share of poor beneficiaries in the total number of population by voivodships in 2016 .....</i>	10	70-71
<i>Share of poor beneficiaries in the total number of population after taking into account in income the 500+ benefits by voivodships in 2016 .....</i>	11	70-71
<i>Share of poor beneficiaries in the total number of population by gminas after taking into account in income the 500+ benefits in 2016 .....</i>	12	70-71

DIAGRAMS

<i>Identification of persons in households as well as homeless persons benefiting from social assistance in 2016 .....</i>	<i>1</i>	<i>44-45</i>
<i>Identification of households benefiting from social assistance in 2016 .....</i>	<i>2</i>	<i>56-57</i>

OBJAŚNIENIA ZNAKÓW UMOWNYCH

Kreska /-/ – zjawisko nie wystąpiło.

Kropka (.) – zupełny brak informacji lub brak informacji wiarygodnych.

Zero (0) – zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5.

(0,0) – zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05.

Znak x – wypełnienie pozycji, ze względu na układ tablicy jest niemożliwe lub niecelowe.

„w tym” – oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.

SKRÓTY

GUS – Główny Urząd Statystyczny

NSP – Narodowy Spis Powszechny

MRPiPS – Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

KRUS – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

KSMPS – Krajowy System Monitoringu Pomocy Społecznej

OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

WSTĘP

Publikacja „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r.” nawiązuje w swoim układzie do poprzednich edycji.

W rozdziale I przedstawiono zmiany w wielkości populacji beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i skali korzystania z tej pomocy w 2016 r. i w retrospekcji od 2008 r. Opisano uwarunkowania pomocy społecznej, zwrócono uwagę na przestrzenne zróżnicowanie potrzeb, w układzie według obszarów urbanizacyjnych.

Rozdział II przedstawia szeroką charakterystykę beneficjentów w 2016 r. Warto zwrócić uwagę na **zmianę w definicji beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej**¹. W poprzednich edycjach tym pojęciem określano zarówno gospodarstwa domowe korzystające z pomocy jak i wszystkich członków tych gospodarstw (wraz z osobami bezdomnymi²). W celu doprecyzowania i ujednolicenia pojęć, definicja beneficjentów obejmuje tylko osoby.

W Rozdziale III zawarto analizę gospodarstw domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej³, ze szczególnym uwzględnieniem charakterystyki gospodarstw ubogich⁴ wraz z regionalnym zróżnicowaniem głębokości ich ubóstwa⁵. W tej analizie wyodrębniono gospodarstwa jednoosobowe, ze względu na specyfikę zbiorowości osób ubogich samotnie gospodarujących.

Rozdział IV opisuje problem trwałości korzystania z pomocy społecznej, ponadto zawiera informacje o ubogich beneficjentach, którzy wyszli ze sfery ubóstwa. Należy zaznaczyć, że zarówno pojęcie „trwale” korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jak i wskaźniki związane z tym zjawiskiem⁶ zostały zdefiniowane na potrzeby niniejszej publikacji.

W Rozdziale V określono i rozwinięto pojęcie „obszarów problemowych”, zaznaczono ich granice i wielkość mierzoną liczbą gmin w danym obszarze.

Rozdział VI przedstawia projekcję spadku wskaźnika udziału ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności, po uwzględnieniu świadczenia wychowawczego będącego realizacją rządowego programu „Rodzina 500+”.

---

¹ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 84 pkt 4.2.

² Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 89 pkt 4.22.

³ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 90 pkt 4.23.

⁴ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 91 pkt 4.24.

⁵ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.9.

⁶ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.10 do 4.13.

ROZDZIAŁ I. ŚRODOWISKOWA POMOC SPOŁECZNA I JEJ UWARUNKOWANIA

1. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej i zmiany w ich populacji w latach 2008-2016

W 2016 r. liczba ludności w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej (wraz z korzystającymi z takiej pomocy osobami bezdomnymi), określanej jako beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej wynosiła 2480 tys. osób. W porównaniu z 2015 r. odnotowano spadek tej liczby o 251 tys. osób, tj. o 9,2%, a w porównaniu z 2008 r. – w którym w ramach pracy metodologicznej przeprowadzono pierwszą analizę populacji beneficjentów – spadek o 1170 tys. osób, tj. o blisko 1/3.

Na przestrzeni lat 2008-2016 wzrost liczby beneficjentów odnotowano jedynie w latach 2012 i 2013 (odpowiednio o 0,2% i 3,0% w odniesieniu do roku poprzedniego) po podwyższeniu w październiku 2012 r. progów dochodowych uprawniających do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej wykres 1 (pomiędzy str. 26-27). W analizowanym okresie dominowała tendencja spadkowa, zarówno w miastach jak i na wsi, przy czym dynamika spadku liczby beneficjentów mieszkających na wsi była większa, wynosiła przeciętnie 5,4% rocznie, podczas gdy w miastach 3,9%. W rezultacie liczba beneficjentów z 2016 r. stanowiła w miastach 74,1%; a na wsi 63,2% ich liczby z 2008 r. Przez cały omawiany okres większość beneficjentów pomocy społecznej stanowiła ludność zamieszkująca tereny wiejskie. Udział ten jednak stopniowo maleje. W 2016 r. wynosił 52,3% i był mniejszy o 3,2 p. proc. w stosunku do wskaźnika z 2008 r.

W zbiorowości beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej dominują członkowie gospodarstw wieloosobowych, głównie rodzinnych. Jednakże ich udział malejący od 2009 r. przez cały okres, w 2016 r. po raz pierwszy spadł do poziomu poniżej 80%. Rosnący zaś stopniowo – z poziomu 13,3% w 2009 r., udział gospodarstw jednoosobowych, w analizowanym 2016 r. osiągnął poziom 19,6%. Wzrósł także udział osób bezdomnych⁷, odpowiednio z 0,7% do 1,2%. Liczba osób, którym ośrodki pomocy społecznej w 2016 r. udzieliły pomocy z powodu bezdomności wzrosła w porównaniu z 2009 r. o ponad 25%.

Warto w tym miejscu zaznaczyć (choć szersza analiza jest zawarta w dalszej części publikacji), że struktura społeczno-demograficzna zbiorowości beneficjentów i ich gospodarstw domowych jest mocno zróżnicowana w zależności od miejsca zamieszkania. Do najistotniejszych, widocznych od początku obserwacji należą różnice w udziale gospodarstw wieloosobowych i jednoosobowych oraz rodzin pełnych i niepełnych. W miastach, ponad 27% wszystkich beneficjentów (w 2016 r. – 27,2%) stanowią gospodarstwa jednoosobowe, w miastach też

⁷ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 89 pkt 4.22.

koncentrują się bezdomni – wykres 2 (pomiędzy str. 26-27). Wśród gospodarstw wieloosobowych duży udział (znacznie większy niż udział członków rodzin pełnych – czyli pary rodziców z dziećmi na utrzymaniu), mają osoby z gospodarstw domowych osób samotnie wychowujących dzieci (rodziny niepełne). Z kolei na wsi – wykres 2 (pomiędzy str. 26-27), dominują członkowie gospodarstw wieloosobowych (w 2016 r. – 86,9%), a wśród nich członkowie rodzin pełnych. Znamienne są też różnice w strukturze gospodarstw domowych według liczby dzieci na utrzymaniu. Na wsi udział gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu do lat 18 wśród gospodarstw wieloosobowych w 2016 r. przekraczał 75% (wśród ubogich gospodarstw – 77%) i był o 9,3 p. proc. większy niż podobny udział gospodarstw z dziećmi w miastach. Z kolei udział rodzin wielodzietnych⁸ wśród ogółu gospodarstw beneficjentów z dziećmi na utrzymaniu na wsi wynosił 31,5% i był większy niż udział rodzin wielodzietnych w miastach o 7,4 p. proc.

W 2016 r. spośród 2478,7 tys. beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, ponad 67%, a w liczbach bezwzględnych 1667,6 tys. osób, to ubodzy beneficjenci⁹, czyli członkowie gospodarstw domowych (oraz osoby bezdomne) z przeciętnym miesięcznym dochodem na osobę w wysokości poniżej kryterium dochodowego¹⁰, tj. poniżej progu ubóstwa ustawowego. Ubodzy beneficjenci częściej występują na wsi, gdzie ich odsetek w 2016 r. przekroczył 68%. W miastach był on o 2,2 p. proc. mniejszy. Na przestrzeni lat 2009-2016 liczebność ubogich beneficjentów pomocy społecznej zwiększyła się jedynie w latach 2012-2013, po rewaloryzacji kwoty uprawniającej do występowania o świadczenia pieniężne – wykres 3 (pomiędzy str. 26-27). Natomiast liczba beneficjentów skrajnie ubogich (za takie uznano osoby, których dochód nie przekraczał miesięcznie 200 zł na osobę) zmniejszała się stopniowo przez cały okres. W 2016 r. zbiorowość tych osób stanowiła około 50% ich liczby z 2009 r.

2. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej¹¹

W 2016 r. z pomocy świadczonej przez ośrodki pomocy społecznej (OPS) skorzystało 1029,3 tys. gospodarstw domowych i 2478,7 tys. osób, w tym 30,3 tys. osób bezdomnych. Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstw domowych w ogólnej liczbie ludności i gospodarstw domowych¹² w Polsce, określany jako zasięg korzystania z pomocy społecznej, wynosił odpowiednio 6,5% i 7,3%.

⁸ Tu rozumianych jako gospodarstwa domowe z trójką i więcej dzieci na utrzymaniu.

⁹ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.4.

¹⁰ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.5.

¹¹ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.8.

¹² W niniejszej publikacji wszystkie wskaźniki i porównania do ogólnej liczby gospodarstw domowych wykorzystują dane z prognozy GUS <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050.9.4.html>

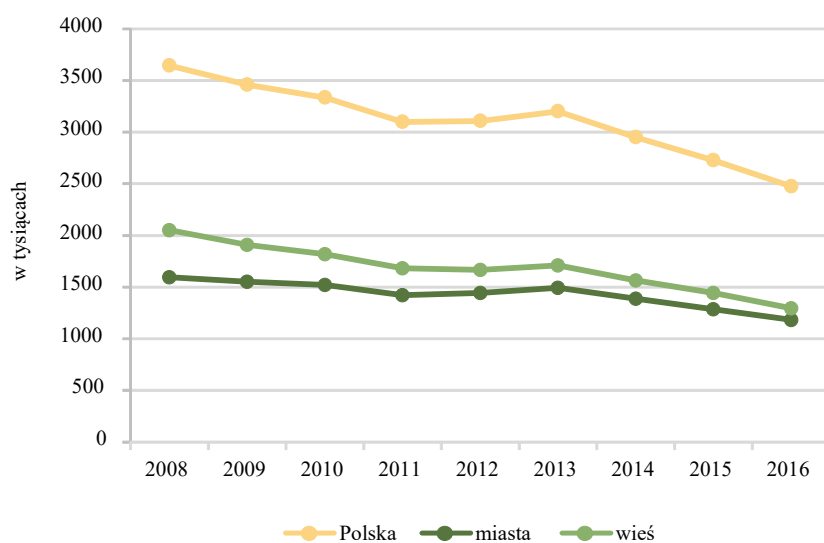
W latach 2008-2011 obserwowano spadek zasięgu korzystania z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności. Zwiększenie od 1 października 2012 r. poziomu kryterium dochodowego stanowiącego podstawę przyznania świadczeń pomocy społecznej spowodowało opisywaną tendencję. W 2012 r. omawiany wskaźnik utrzymał się na poziomie roku poprzedniego, po czym w 2013 r. nastąpił niewielki wzrost o 0,2 p. proc. – wykres 4 (pomiędzy str. 26-27). Po 2013 r. obserwuje się już stały trend spadkowy. W 2016 r. w porównaniu z 2015 r. udział korzystających z pomocy społecznej zmniejszył się o 0,7 p. proc. do poziomu 6,4%. W identycznej skali obniżył się udział ubogich beneficjentów z 5,0% w 2015 r. do 4,3% w 2016 r. w relacji do ogólnej liczby ludności.

W ostatnim opisywanym roku w porównaniu z 2015 r. spadek wskaźnika wystąpił we wszystkich województwach, największy o 1,0 p. proc. odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, a ponadto w podkarpackim, świętokrzyskim i kujawsko-pomorskim – o 0,9 p. proc., a więc w województwach o największym zasięgu korzystania z pomocy społecznej. Najmniejszy spadek w skali 0,4-0,6 p. proc. odnotowano natomiast w województwach o relatywnie niskim udziale beneficjentów pomocy społecznej, tj. w województwach: opolskim, śląskim, mazowieckim i dolnośląskim. Wiąże się to z faktem zaznaczonym już na początku tego rozdziału, że na terenach gdzie wskaźnik zasięgu beneficjentów jest od lat niski (to tereny dużych miast z otaczającymi je gminami „podmiejskimi”), niewiele się też na przestrzeni lat zmienia w tym zakresie. Natomiast na terenach „peryferyjnych”, gdzie zasięg beneficjentów jest relatywnie wysoki, także spadki udziału beneficjentów w liczbie mieszkańców były bardziej dynamiczne. W układzie przestrzennym według województw występuje silne zróżnicowanie zasięgu korzystania z pomocy społecznej osób i gospodarstw domowych – mapa 1 (pomiędzy str. 26-27). W 2016 r. najczęściej z pomocy społecznej korzystała ludność w województwach: warmińsko-mazurskim – 10,9% ogółu mieszkańców, podkarpackim – 8,9% oraz kujawsko-pomorskim – 8,8%. Najmniejszy udział w ogólnej liczbie ludności mieli beneficjenci w województwach: śląskim – 4,4% i dolnośląskim – 4,7%.

W porównaniu z 2009 r. spadek wskaźnika udziału beneficjentów w liczbie ludności odnotowano we wszystkich województwach, jednak największe spadki (o ponad 3 p. proc.) odnotowano m.in. w województwach warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim, podkarpackim i kujawsko-pomorskim. wykres 6 (pomiędzy str. 26-27). Na poziomie lokalnym (między gminami), różnice w udziale korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności są największe. mapa 2 (pomiędzy str. 26-27). Współczynnik zmienności tego wskaźnika na poziomie gmin w 2016 r. wynosił 51,6% i zwiększył w porównaniu z 2014 r. (kiedy była opracowana podobna analiza) o 2,5 p. proc. W 2016 r. udział beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie

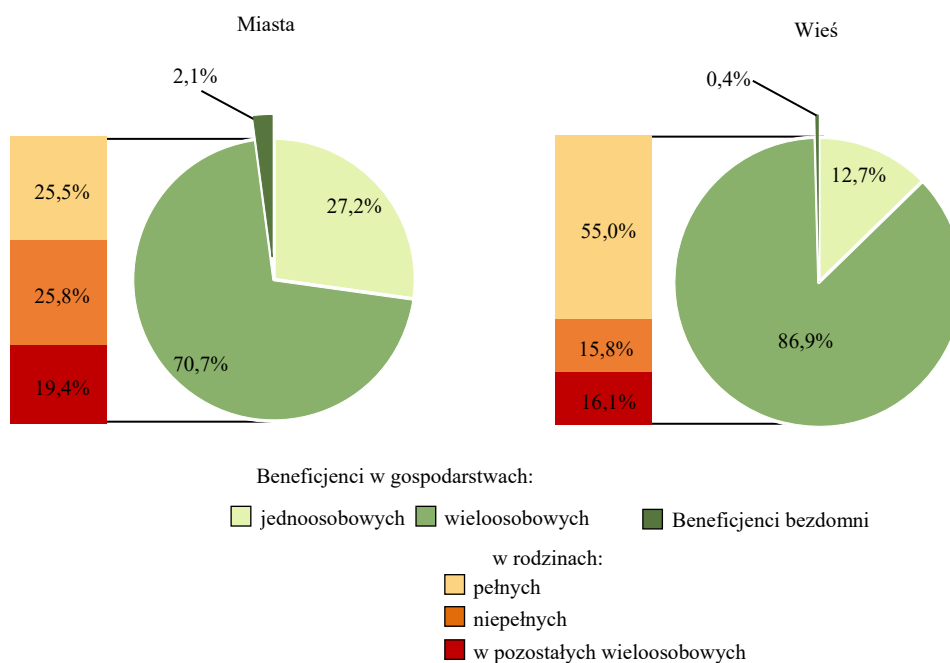
ludności w gminach najczęściej lokował się w przedziale 5-10% – wykres 7 (pomiędzy str. 26-27). Taki poziom korzystania z pomocy społecznej wystąpił w blisko 47% gmin. Liczna była też grupa gmin, blisko 24%, w których korzystający z pomocy stanowili od 10,0% do 15,0% ogółu ich mieszkańców. Od 2009 r. z roku na rok obserwowano wzrost liczby gmin z udziałem korzystających z pomocy społecznej nie wyższym niż 15% i spadek liczby gmin ze wskaźnikiem relatywnie bardzo wysokim, tj. powyżej 15%. Gminy o najniższym udziale beneficjentów skoncentrowane są przede wszystkim wokół największych miast, a ich największe skupiska występują na obszarze od województwa dolnośląskiego (w otoczeniu Wrocławia), przez aglomerację śląską po zachodnie powiaty województwa małopolskiego. Gminy o największym udziale beneficjentów pomocy społecznej lokują się najczęściej w północnej i wschodniej Polsce, chociaż ich największe skupiska występują w województwie warmińsko-mazurskim, w północnej części mazowieckiego i w województwie zachodniopomorskim.

Wykr. 1. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej według miejsca zamieszkania

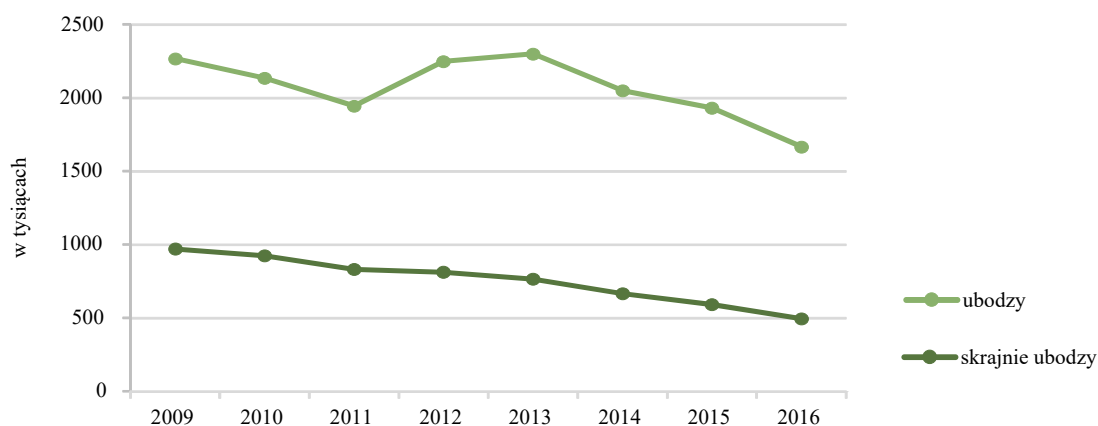
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 2. Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w miastach i na wsi oraz beneficjentów w wieloosobowych gospodarstwach domowych według typu gospodarstwa w 2016 r.

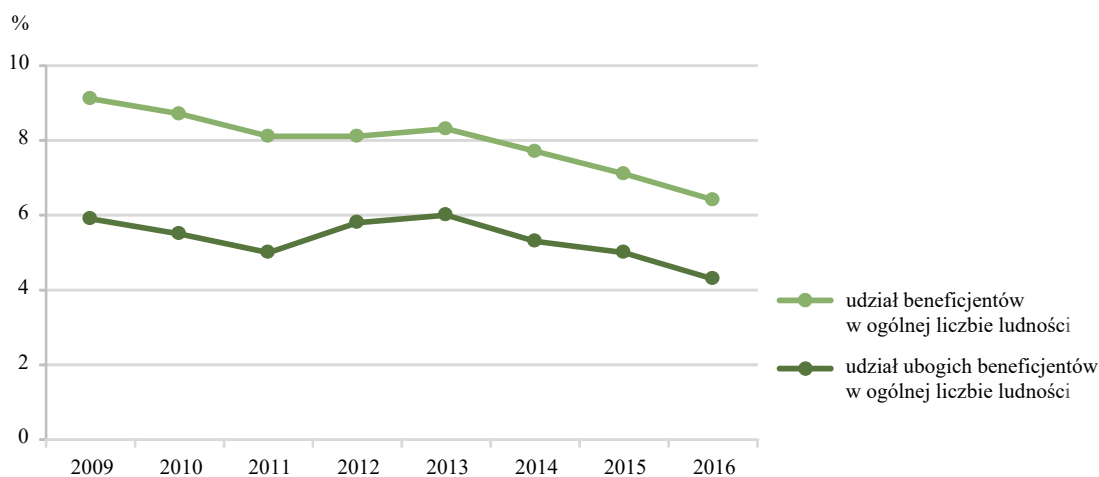
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 3. Ubodzy i skrajnie ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej^a

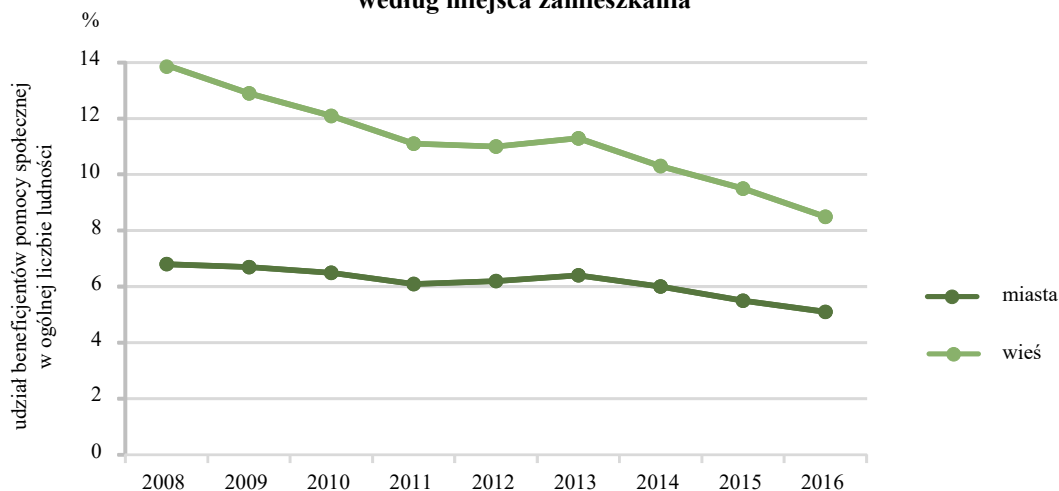

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.4.

Wykr. 4. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem i ubogich beneficjentów

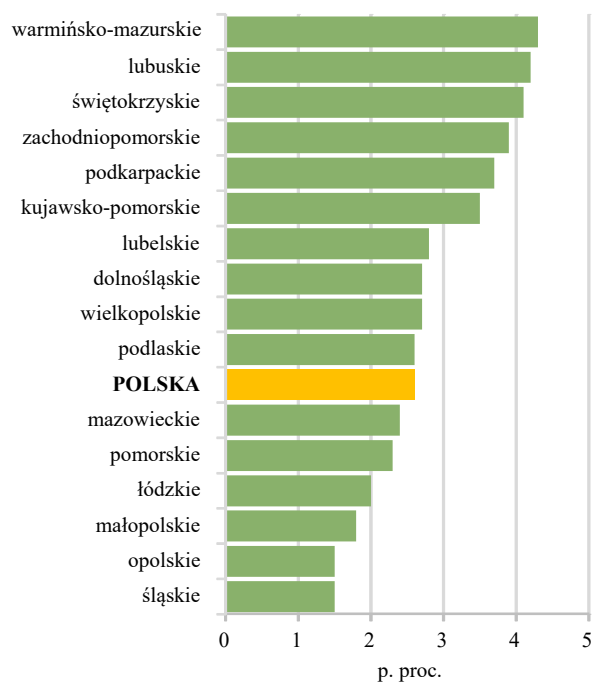

Wykr. 5. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej beneficjentów według miejsca zamieszkania

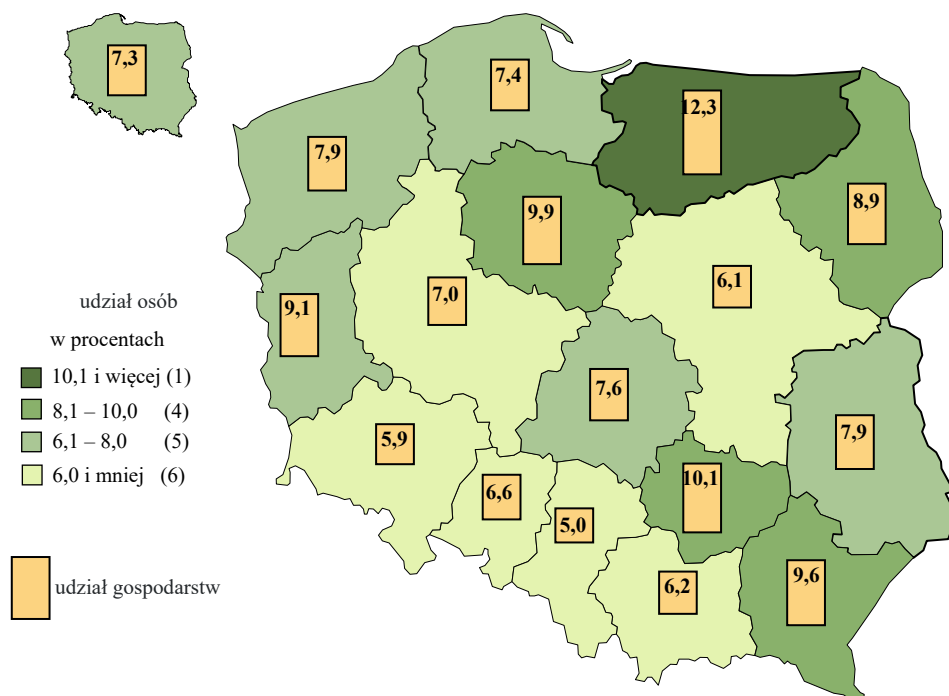

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz danych GUS.

Wykr. 6. Spadek zasięgu korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. w porównaniu z 2009 r.

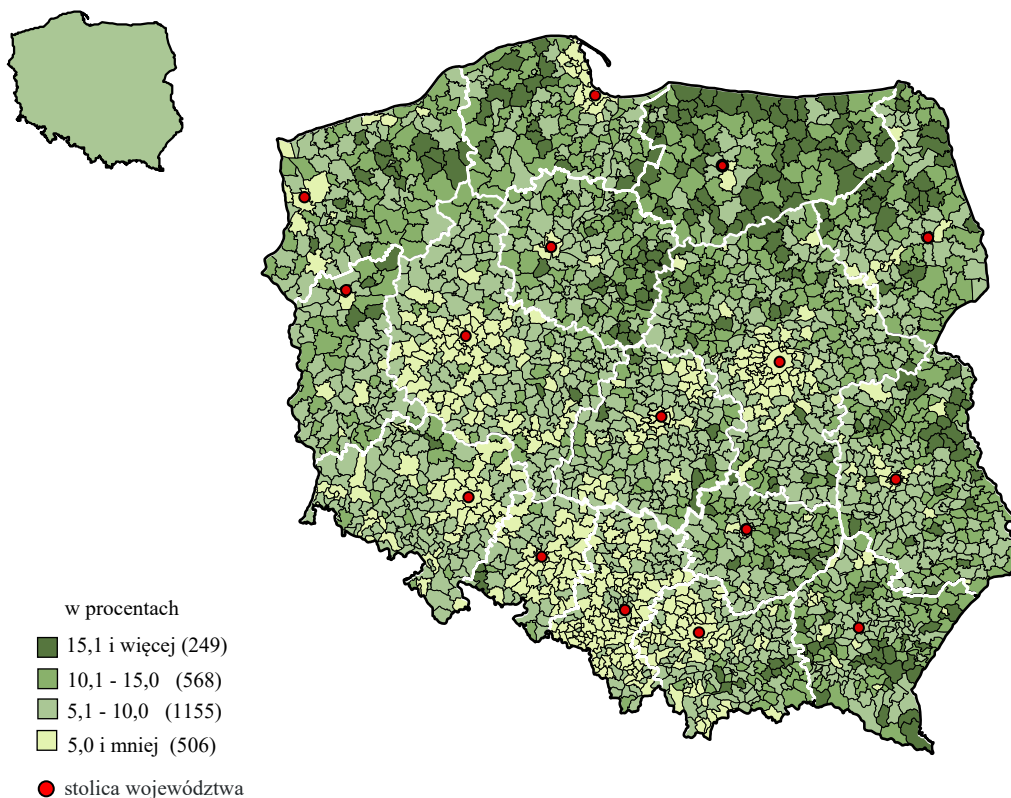
Mapa 1. Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności oraz udział gospodarstw domowych beneficjentów w gospodarstwach domowych ogółem w 2016 r.^a

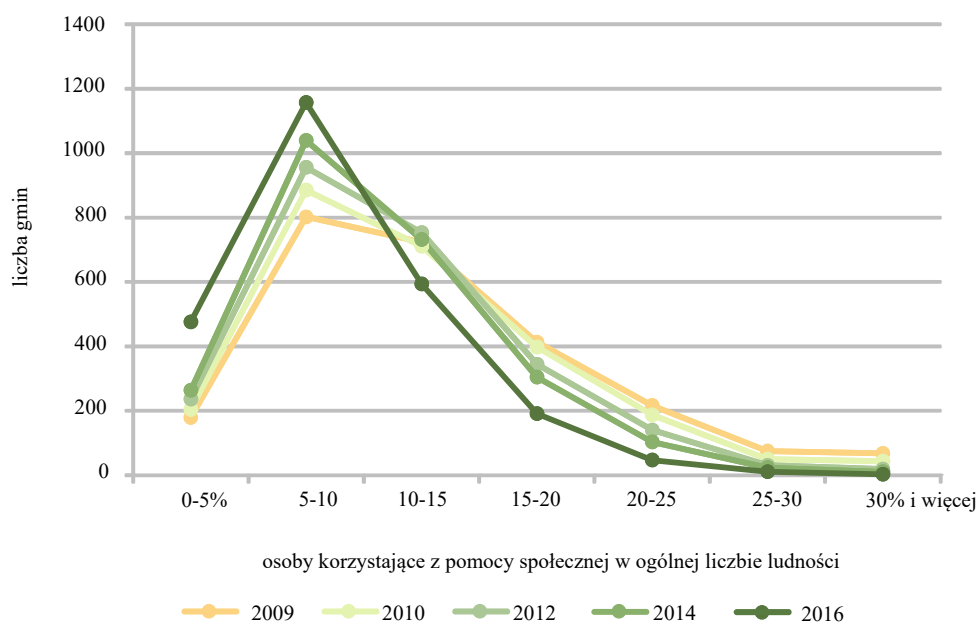
^a Udział gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie gospodarstw domowych – na podstawie „Prognozy gospodarstw domowych na lata 2016-2050”, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/progniza-ludnosci/>

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz danych GUS.

Mapa 2. Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności według gmin w 2016 r.

Wykr. 7. Rozkład gmin według udziału osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności gmin

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz danych GUS.

3. Czynniki makrostrukturalne warunkujące korzystanie ze środowiskowej pomocy społecznej

W analizie powyższego tematu zastosowano klasyfikację jednostek przestrzennych według stopnia urbanizacji DEGURBA¹³. Rozmieszczenie obszarów o wysokim, średnim i niskim stopniu urbanizacji przedstawiono na mapie 3 (pomiędzy str. 34-35).

Korzystający z pomocy społecznej żyją w określonym otoczeniu społeczno-gospodarczym, które wywiera wpływ na ich zachowania, rozwój indywidualny i społeczny oraz na zmiany w ich liczebności. Podstawowe grupy beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, to:

1. dzieci – w rodzinach osób o niskich dochodach,
2. osoby bezrobotne w wieku produkcyjnym, w tym:
  - młodzi ludzie po ukończeniu edukacji, którzy nie mogą znaleźć pracy zapewniającej wynagrodzenie zaspokajające chociaż minimalne potrzeby związane z utrzymaniem rodziny,
  - osoby w wieku 50-59/64 lata, które straciły pracę wykonywaną przez większą część życia, a ich wykształcenie i doświadczenie nie odpowiada współczesnym wymaganiom na rynku pracy.
3. osoby o niskich dochodach lub bez stałych dochodów, utrzymujące się z wynagrodzeń w prostych pracach dorywczych.

Te grupy beneficjentów wskazują na to, iż podstawowe czynniki warunkujące zapotrzebowanie na pomoc społeczną w regionie, na danym terenie, w gminie od wielu lat pozostają niezmiennie i są to:

1. trudności w znalezieniu odpowiedniej pracy,
2. brak możliwości uzyskania dochodów zapewniających zaspokojenie podstawowych potrzeb, w tym zaspokojenie potrzeb dzieci na utrzymaniu,
3. brak perspektyw rozwojowych w odczuciu mieszkańców. To powoduje, że osoby bardziej aktywne podejmują migrację do ośrodków bogatszych w oferty pracy, a młodzież kończąca edukację (zwłaszcza na poziomie szkoły wyższej) w dużych ośrodkach miejskich rzadko wraca do rodzinnej miejscowości. Odpływ osób najbardziej przedsiębiorczych i dynamicznych osłabia tworzenie „inicjatyw lokalnych”, które generują powstawanie innych działalności i w efekcie nowe miejsca pracy.

Bezrobocie rejestrowane

W końcu 2016 r. liczba bezrobotnych w Polsce wyniosła 1335 tys. osób i była w porównaniu z 2015 r. mniejsza o blisko 15%. Malejący trend liczby zarejestrowanych bezrobotnych oraz stopy bezrobocia utrzymuje się od 2013 r.

---

¹³ Patrz uwagi ogólne str. 74.

Zbieżne z tymi są zmiany w liczebności beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, co upoważnia do wniosku, iż poprawiająca się sytuacja na rynku pracy może mieć istotny wpływ na zmniejszanie się liczby osób korzystających z pomocy społecznej, a ściślej rzecz ujmując – zmniejszanie się liczby beneficjentów w wieku aktywności zawodowej oraz ich dzieci – wykres 8 (pomiędzy str. 34-35). Jediną grupą beneficjentów pomocy społecznej, dla której zmiany nie zależą wprost od sytuacji na rynku pracy są osoby w wieku produkcyjnym. Ich liczebność oraz udział w liczbie mieszkańców w omawianym okresie rosła, chociaż liczba osób w wieku po zakończeniu aktywności zawodowej, korzystających z pomocy społecznej jest relatywnie bardzo niewielka.

W 2016 r. do województw o największym – powyżej 8% (przy średniej krajowej 6,4%) – udziale beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców zaliczały się, tak jak w poprzednich latach, województwa: warmińsko-mazurskie, podkarpackie, kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie i podlaskie. Pierwsze trzy z wymienionych należą też do grupy o najwyższej stopie bezrobocia. Jednocześnie jednak w dwóch z nich: w województwach warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim odnotowano największe spadki w porównaniu z 2009 r. – o ponad 4 p. proc. – względnej liczby beneficjentów pomocy społecznej, a w warmińsko-mazurskim znaczny spadek stopy bezrobocia – o ponad 6,5 p. proc. Nie zmienia to faktu, że wciąż województwo to cechuje największy udział beneficjentów w ogólnej liczbie mieszkańców – 10,9% i najwyższa stopa bezrobocia w Polsce – 16,2%.

W dalszej części tego rozdziału zostaną omówione dane o liczbie zarejestrowanych bezrobotnych na szczeblu gmin, z zastosowaniem wspomnianych wyżej stopni urbanizacji. Na tym poziomie agregacji można lepiej wskazać ścisłe związki pomiędzy skalą zapotrzebowania na pomoc społeczną, a sytuacją na rynku pracy. Jednakże, ponieważ na poziomie gmin obliczenie stopy bezrobocia nie jest możliwe, posłużono się wskaźnikiem udziału bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

W 2016 r. udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym w kraju wyniósł 5,7% jednak na terenach o niskim poziomie urbanizacji przekraczał 6,5% – wykres 9 (pomiędzy str. 34-35). Natomiast w dużych miastach i w ich bezpośrednim otoczeniu, czyli na terenach wysoko i średnio zurbanizowanych, udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnych nie przekraczał 6%. Podobne dysproporcje dotyczą względnej liczby beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w wieku produkcyjnym (tj. udziału beneficjentów w ogólnej liczbie ludności), który to wskaźnik na terenach o niskim poziomie urbanizacji w 2016 r. wyniósł 7,7% i był wyższy o 2 p. proc. od średniej dla kraju. Na terenach średnio i wysoko zurbanizowanych wskaźniki te wyniosły odpowiednio 5,5% oraz 4,3%.

Jeszcze wyraźniej związek korelacyjny pomiędzy bezrobociem, a zapotrzebowaniem na pomoc społeczną, szczególnie wśród członków rodzinnych gospodarstw domowych w wieku aktywności zawodowej, ilustruje wykres 10 (pomiędzy str. 34-35). Na obszarach o wysokim udziale bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym (wskaźnik powyżej 8%), udział beneficjentów pomocy społecznej w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności w tym wieku sięga 10%, jednak im mniejsze bezrobocie na lokalnych rynkach pracy, tym mniejsza jest względna liczba korzystających z pomocy społecznej.

Istotne są również różnice w strukturze demograficznej bezrobotnych. Na terenach wysoko zurbanizowanych, szczególnie silnie zindustrializowanych w przeszłości, nieco większy jest w populacji bezrobotnych udział osób w wieku 50 lat i więcej, który kształtuje się w ostatnich latach na poziomie około 30%. Na terenach oddalonych od centrów urbanizacyjnych oraz bez tradycji industrialnych, większy jest wśród bezrobotnych udział ludzi młodych, w wieku poniżej 30 lat, z czego w połowie w okresie kilku lat po ukończeniu szkół ponadgimnazjalnych.

W zbiorowości bezrobotnych wciąż ponad połowę (54,5%) stanowią osoby z niskim albo bardzo niskim wykształceniem: zasadniczym zawodowym lub niższym, chociaż ich udział w stosunku do 2009 r. zmniejszył się o ponad 3 p. proc. W analizowanym okresie wzrastał wśród bezrobotnych udział osób z wykształceniem wyższym, w 2009 r. stanowili oni 9,4% ogółu bezrobotnych, natomiast w 2016 r. 13,3%.

Podobne zjawisko, chociaż w znacznie mniejszej skali, obserwujemy wśród beneficjentów pomocy społecznej, gdzie w porównaniu z 2009 r. wyraźnie wzrósł udział osób z wykształceniem wyższym i średnim, natomiast zmniejszył się udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i niższym, niemniej nadal stanowią oni ponad 3/4 ogółu beneficjentów w wieku 25 lat i więcej.

Wśród zarejestrowanych bezrobotnych udział osób z wyższym wykształceniem jest szczególnie wysoki na obszarach o wysokim wskaźniku urbanizacji, gdzie w 2016 r. wynosił 19,1% oraz na terenach o średnim wskaźniku urbanizacji – 14,0%. Na terenach o niskim wskaźniku urbanizacji ich udział jest nieco niższy i w analizowanym roku ukształtował się na poziomie 9,7%. Dla porównania, Narodowy Spis Powszechny wykazał, że w 2011 r. wśród mieszkańców naszego kraju w wieku 18 lat i więcej, udział osób z wykształceniem wyższym wynosił ponad 16%, a ponad połowa 54,6% miała wykształcenie średnie lub policealne. Osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowiły 20,4%, a z wykształceniem gimnazjalnym i niższym 8,8% mieszkańców w wieku 18 lat i więcej. W ciągu pięciu lat po spisie przybyło w społeczeństwie absolwentów szkół średnich i wyższych, szczególnie wśród osób w wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lata), a mimo to udział osób z wykształceniem poniżej średniego wśród bezrobotnych nadal jest relatywnie wysoki. Natomiast poziom wykształcenia beneficjentów środowiskowej pomocy

społecznej na tle ogółu ludności należy określić jako dramatycznie niski. Według naukowców zajmujących się problemami społecznymi, niskie wykształcenie osób żyjących w ubóstwie lub zagrożonych „wykluczeniem społecznym” jest główną przeszkodą utrudniającą poprawę ich sytuacji.

Poziom dochodów

W 2015 r. mediana przeciętnego miesięcznego przychodu ogółem zarejestrowanego w urzędach skarbowych (z zeznania podatkowego PIT) wyniosła 1942 zł. Najwyższe przeciętnie przychody uzyskiwano w gminach o wysokim stopniu urbanizacji, gdzie mediana była o 20% wyższa od mediany krajowej oraz gminach otaczających centra miejskie – gdzie przychody były wyższe o ponad 3% od mediany krajowej.

Obszary o wysokim i średnim wskaźniku urbanizacji cechuje też względnie wysoki udział podatników uzyskujących przychody z pracy¹⁴ w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym – ponad 50%. Na terenach o niskim wskaźniku urbanizacji (tworzą je głównie gminy wiejskie) zarówno wartość mediany przychodów jak i udział podatników uzyskujących przychody z pracy w liczbie podatników ogółem są zdecydowanie niższe – wykres 11 i wykres 12 (pomiędzy str. 34-35).

Warto jednak wskazać na znaczne zróżnicowanie wysokości uzyskiwanych przychodów przez podatników zarówno w dużych miastach jak i na obszarach peryferyjnych – wykres 13 (pomiędzy str. 34-35). Współczynnik Giniego¹⁵ dla przychodów ogółem wynosi 0,45, przy czym dla miast jest to 0,45, na terenach o średnim wskaźniku urbanizacji 0,44 oraz na terenach wiejskich – 0,43.

W 2015 r. 10% podatników o najwyższych przychodach uzyskało łącznie 1/3 łącznej kwoty zarejestrowanych przychodów. W omawianym okresie, w gminach o wysokim stopniu urbanizacji odsetek podatników, którzy osiągnęli miesięczne przychody w kwocie nie większej niż połowa mediany krajowej wyniósł 17%, natomiast w gminach o średnim i niskim wskaźniku urbanizacji – odpowiednio 19% i 25%.

Stąd można stwierdzić, że najwyższe przeciętnie przychody uzyskiwane są w gminach o dużej liczbie osiagających przychody ze stosunku pracy lub gminach osiagających stosunkowo wysokie kwoty emerytur i rent, czyli tam gdzie duży odsetek osób ma stałe źródło dochodu.

Relatywnie wysoki udział pracujących w dużej mierze oznacza niewielką stosunkowo liczbę beneficjentów pomocy społecznej. Na terenach, gdzie udział podatników osiagających przychody z pracy przekracza 50% ogółu ludności w wieku produkcyjnym, udział ludności korzystającej

¹⁴ Przychody z tytułu wynagrodzeń i innych przychodów ze stosunku służbowego, stosunku pracy (w tym spółdzielczego stosunku pracy) oraz pracy nakładczej.

¹⁵ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 96 pkt 4.37.

z pomocy społecznej nie przekracza 5%. Udział ten rośnie wraz z malejącym udziałem pracujących w wieku aktywności zawodowej do ponad 10% na terenach, gdzie udział pracujących jest mniejszy niż 40% – wykres 14 (pomiędzy str. 34-35). Udział korzystających z pomocy społecznej w dużym stopniu zależy też od przeciętnej wysokości przychodów z wynagrodzeń. Na obszarach, gdzie mediana przeciętnego miesięcznego przychodu podatników podatku dochodowego z tytułu wynagrodzeń była mniejsza niż 1900 zł, zasięg korzystania z pomocy społecznej przekraczał 12% i zmniejszał się wraz ze wzrostem przeciętnej wysokości wynagrodzeń – wykres 15 (pomiędzy str. 34-35).

Procesy migracyjne i ich wpływ na struktury ludności w obszarach o różnym stopniu urbanizacji

W końcu 2016 r. ludność Polski liczyła 38,1 mln mieszkańców. W miastach mieszkało ponad 60% ogółu ludności, niemniej udział ten określany wskaźnikiem urbanizacji, od końca ubiegłego wieku stopniowo obniża się. O ile bowiem w porównaniu z 2009 r. liczba ludności Polski wzrosła o 0,7%, to liczba mieszkańców miast w tym okresie zmniejszyła się o 0,5%, a liczba mieszkańców wsi wzrosła o 2,6%. W podziale na obszary zdefiniowane stopniem urbanizacji, liczba mieszkańców gmin o wysokim stopniu urbanizacji w 2016 r. w porównaniu z 2009 r. zmniejszyła się o 1,4%, a wzrosła liczba mieszkańców gmin o średnim i niskim stopniu urbanizacji – odpowiednio o 2,2% oraz o 1,7%. W strukturze ludności kraju według ekonomicznych grup wieku jedyną grupą, której liczebność w omawianym okresie 2009-2016 wyraźnie wzrosła są osoby w wieku poprodukcyjnym. Ich przyrost w liczbach bezwzględnych wyniósł 23,1%, a udział wzrósł o 3,7 p. proc.

Wyżej opisane zmiany (spowodowane przemieszczaniem się ludności, ale także procesami ruchu naturalnego oraz wydłużaniem się życia) doprowadziły do zauważalnych zmian w strukturze ludności Polski według ekonomicznych grup wieku w obszarach o różnym stopniu urbanizacji. O ile w skali kraju w analizowanych latach 2009-2016, wzrósł udział osób w wieku poprodukcyjnym kosztem wszystkich pozostałych ekonomicznych grup wieku, to tempo tych zmian w gminach o różnym poziomie urbanizacji było różne – wykres 16 (pomiędzy str. 34-35).

W gminach wysoko i średnio zurbanizowanych wyraźnie zmniejszył się udział osób w wieku produkcyjnym. Gminy o niskim stopniu urbanizacji cechowały w tym okresie: znaczny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym oraz niewielki wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym przy relatywnie mniejszym (niż w gminach wysoko zurbanizowanych) wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym.

Taki przebieg zmian w strukturze ludności według omawianych grup wieku – w tym głównie zmniejszenie udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w obszarach o niskim stopniu urbanizacji – mógł wpłynąć na zwiększenie tempa spadku udziału beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców na terenach o relatywnie bardzo wysokim w 2009 r. zasięgu korzystania z tej pomocy.

Zwraca uwagę wyraźny spadek liczby dzieci w gminach o niskim wskaźniku urbanizacji (dzieci i rodziny z dziećmi od początku obserwacji stanowią największą grupę beneficjentów pomocy społecznej). Można w tym miejscu pokusić się o stwierdzenie, że dane te mogą być prognostykiem trwałych zmian w kierunku zmniejszania się uzależnienia od pomocy społecznej. Wysoki wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym może jednak stanowić nowe wyzwanie dla instytucji pomocy społecznej w postaci świadczeń dla osób starszych ze stałymi, ale niezbyt wysokimi dochodami, skazanych na taką pomoc. Wykres 17 (pomiędzy str. 34-35) ilustruje podobne, jak w ogólnej liczbie ludności, ale w jeszcze większej skali zmiany jakie nastąpiły w populacji beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według ekonomicznych grup wieku w obszarach o różnym poziomie urbanizacji. Zbiorowość osób w wieku poprodukcyjnym jest jedyną grupą w populacji beneficjentów, której liczebność w analizowanym okresie (2009-2016) wzrosła.

Przy utrzymującym się od połowy lat 90-tych XX wieku kierunku migracji z miast na wieś, udział mieszkańców obszarów wysoko zurbanizowanych w ogólnej liczbie ludności jest nadal wysoki i znacznie wyższy niż podobny udział mieszkańców dużych miast wśród beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej – wykres 18 (pomiędzy str. 34-35). Natomiast na terenach o niskim wskaźniku urbanizacji, gdzie zamieszkuje 40,8% ogółu ludności, żyje 55,3% ogółu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej.

W zakresie migracji międzywojewódzkich w całym analizowanym okresie 2009-2016 tylko 5 województw miało dodatni bilans tych migracji, a były to: dolnośląskie, małopolskie, mazowieckie, pomorskie i wielkopolskie. Nie ma w tym zestawie ani jednego województwa ze znaczną liczbą gmin o wysokim zasięgu korzystania z pomocy społecznej. Największy odpływ ludności do innych województw miał miejsce z województw: lubelskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. Warto jednak zwrócić uwagę, że w gronie województw ze względnie niskim wskaźnikiem udziału beneficjentów pomocy społecznej i jednocześnie z ujemnym współczynnikiem migracji są dwa sąsiadujące ze sobą województwa: śląskie i opolskie.

Jednakże w podziale na obszary według stopnia urbanizacji (punktem wyjścia dla tych obliczeń jest gmina) okazuje się, że ujemny współczynnik migracji mają tereny o wysokiej gęstości zaludnienia (dodatni bilans miało tylko 6 z 74 gmin miejskich o wysokim wskaźniku zurbanizowania) – wykres

19 (pomiędzy str. 34-35). Należy jednak zastrzec, że korelacja pomiędzy wskaźnikiem udziału beneficjentów pomocy społecznej, a wskaźnikiem migracji stałej na 1000 ludności jest niewielka – na poziomie 0,3 (jedynie dla jednostek o niskim wskaźniku urbanizacji wynosiła 0,4) ze względu na fakt, iż migracja nie zawsze ma ściśle ekonomiczny charakter.

Pokazują to dane o kierunku migracji, według których w grupie wymeldowanych z pobytu stałego z gmin o wysokim stopniu urbanizacji, prawie połowa (49,5%) to były wymeldowania na wieś – wykres 20 (pomiędzy str. 34-35). Odwrotna sytuacja jest w gminach o słabym zaludnieniu, gdzie 55,0% to wymeldowania do miast (można założyć, że ta część migracji ma charakter w dużej części ekonomiczny).

W jeszcze innym ujęciu, gdy przeanalizujemy dane o migracji z punktu widzenia skali zapotrzebowania na pomoc społeczną, okazuje się, że gminy o największym zasięgu korzystania z pomocy, czyli odsetku beneficjentów pomocy w liczbie mieszkańców cechuje między innymi głęboko ujemna wartość współczynnika salda migracji stałej – wykres 21 (pomiędzy str. 34-35). Wraz ze zmniejszaniem się odsetka korzystających z pomocy społecznej ujemne saldo migracji zbliża się do 0, a w przypadku gmin, w których zasięg korzystania z pomocy społecznej jest mniejszy od 5%, odnotowano wzrost liczby ludności z tytułu migracji. Na tej podstawie można sądzić, że w tym zestawieniu współczynnik salda migracji stałej informuje przede wszystkim o ekonomicznych przesłankach przemieszczeń ludności, w tym o możliwej perspektywie depopulacji terenów peryferyjnych z niewielkimi szansami na godziwe zarobkowanie. Na tych obszarach, niekorzystna z punktu widzenia rozwoju demograficznego, struktura ludności według ekonomicznych grup wieku może się pogłębiać.

Wnioski

Reasumując główne czynniki makrostrukturalne wpływające na skalę korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej to: niski stopień urbanizacji, brak dużych ośrodków miejskich z silnym oddziaływaniem zewnętrznym, niekorzystna sytuacja na lokalnych rynkach pracy z niewielkimi możliwościami godziwego zarobkowania w odpowiednich warunkach.

Względnie wysoki odsetek korzystających z pomocy społecznej, to wynik nierównowagi na rynku pracy, kiedy duże grupy osób, najczęściej w wieku aktywności zawodowej, nierzadko z rodziną na utrzymaniu, nie mogą znaleźć odpowiednich źródeł dochodów, umożliwiających im samym i ich rodzinom godziwe życie. Część tych osób opuszcza dotychczasowe miejsce zamieszkania i migruje do większych miast lub za granicę. Pozostali, którzy z różnych względów nie mogą tego zrobić, pozostają na marginesie życia społecznego i ekonomicznego, żyjąc z dala od miejsc oferujących miejsca pracy. Sytuacja na rynku pracy ma największy – ze wszystkich istotnych czynników,

wpływ na częstość korzystania z pomocy społecznej. Obserwowana w ostatnich latach malejąca stopa bezrobocia koreluje z malejącą populacją korzystających z pomocy społecznej, zwłaszcza beneficjentów z gospodarstw rodzinnych z dziećmi na utrzymaniu. Należy dodać, że wśród osób bezrobotnych w 2016 r. ponad 40% to były osoby z dziećmi na utrzymaniu, a ponad 20% z nich utrzymywało więcej niż 3 dzieci¹⁶.

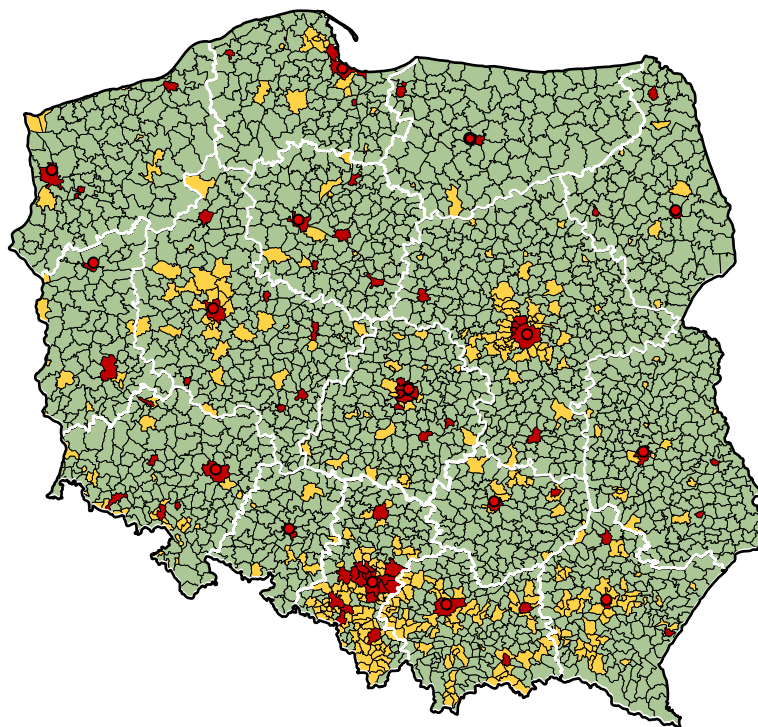
Wspomnieć jednak należy, że również w metropoliach są grupy ludności, szczególnie w wieku przedemerytalnym, które straciły pracę w tradycyjnych gałęziach przemysłu i bezskutecznie próbują wrócić na rynek pracy, w czym przeszkadza głównie nieadekwatne do okoliczności wykształcenie, czy nieodpowiednia specjalizacja zawodowa. Tak więc, nawet w skupiskach mieszkańców o względnie wysokiej zamożności (szczególnie w miastach), występują obszary biedy, a udział beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie beneficjentów z dochodami poniżej 200 zł na osobę jest najwyższy właśnie na terenach o wysokim stopniu urbanizacji. W 2016 r. wynosił on ponad 23% wszystkich beneficjentów, tymczasem na obszarach o średnim i niskim stopniu urbanizacji nie przekroczył 19%. Na terenach o wysokim poziomie urbanizacji, a więc w dużych miastach i w ich otoczeniu pojawia się oprócz wykluczenia ekonomicznego problem rażących dysproporcji dochodowych.

W latach 2009-2016 spadek zasięgu korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej to konsekwencja wzrostu przeciętnego dochodu rozporządzalnego ogółem na 1 osobę, a także zmian w wielkości oraz w strukturze demograficznej gospodarstw domowych beneficjentów. W omawianych latach obserwowano spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz spadek udziału rodzin wielodzietnych, a tym samym spadek liczby osób na utrzymaniu w gospodarstwach domowych. Równocześnie nastąpił wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Stałe dochody osób pracujących oraz stałe dochody osób w wieku poprodukcyjnym w postaci emerytur wspomagały budżety domowe szczególnie wieloosobowych gospodarstw domowych. Obserwowane zmiany cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w skali kraju rozkładają się z różnym nasileniem w przekroju terytorialnym, warunkując spadek udziału ogólnej liczby beneficjentów pomocy społecznej w województwach, powiatach i poszczególnych gminach.

---

¹⁶ Na podstawie rejestru osób bezrobotnych w powiatowych urzędach pracy.

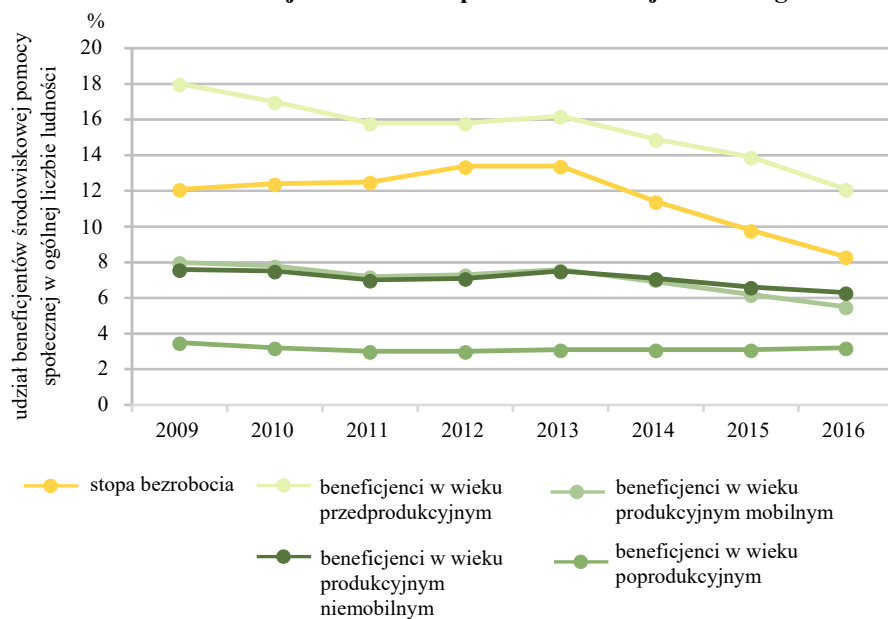
Mapa 3. Stopień urbanizacji według gmin w 2016 r.

- obszary o wysokiej gęstości zaludnienia (74)
- obszary o średniej gęstości zaludnienia (447)
- obszary o niskiej gęstości zaludnienia (1957)
- stolica województwa

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

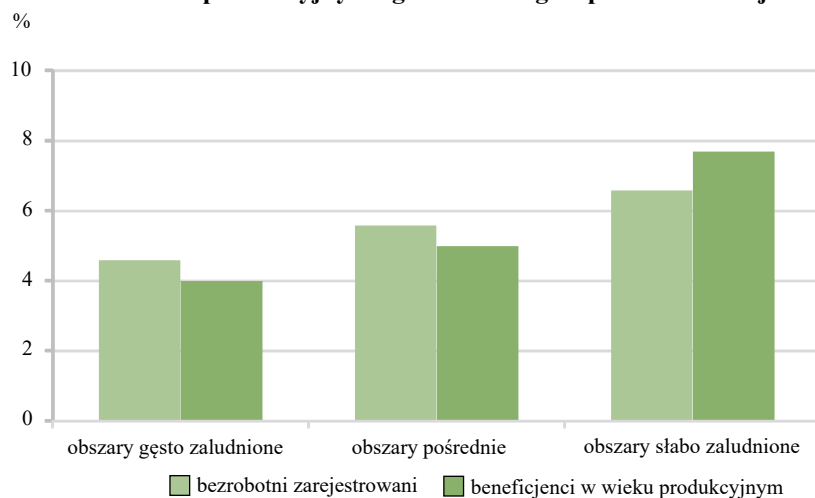
Wykr. 8. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej według ekonomicznych grup wieku beneficjentów oraz stopa bezrobocia rejestrowanego

Źródło: obliczenia własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz danych GUS.

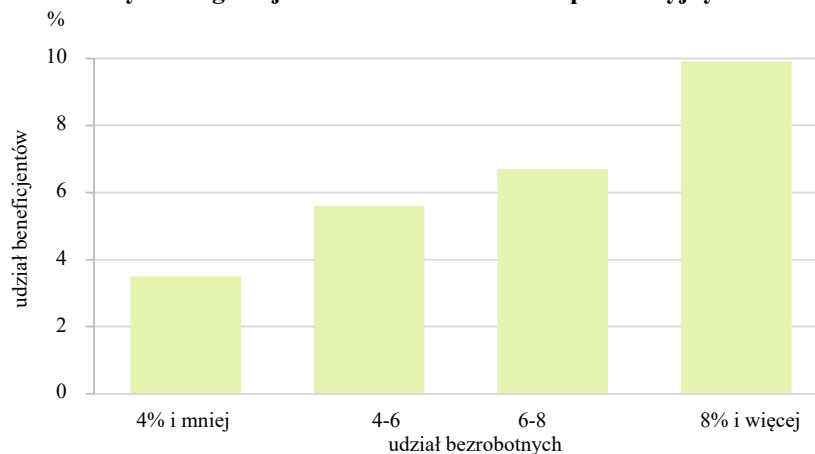

Wykr. 9. Udział beneficjentów w wieku produkcyjnym oraz zarejestrowanych bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym ogółem według stopnia urbanizacji w 2016 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych powiatowych urzędów pracy oraz Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

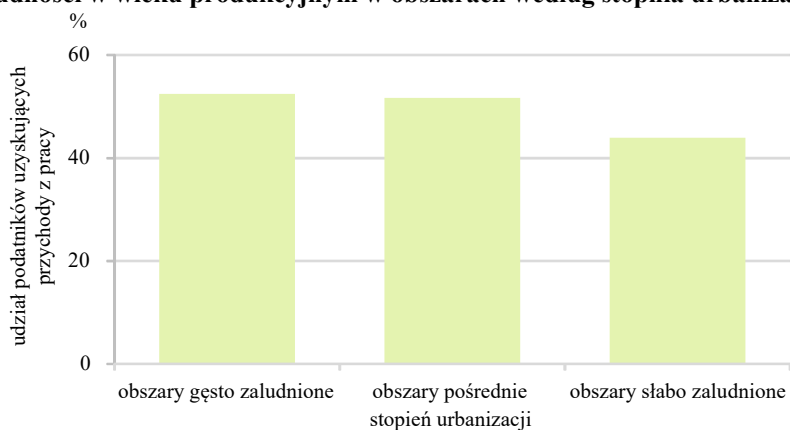
Wykr. 10. Współzależność udziałów beneficjentów w wieku produkcyjnym i zarejestrowanych bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2016 r.

Uwaga: Podane przedziały zostały lewostronnie domknięte.

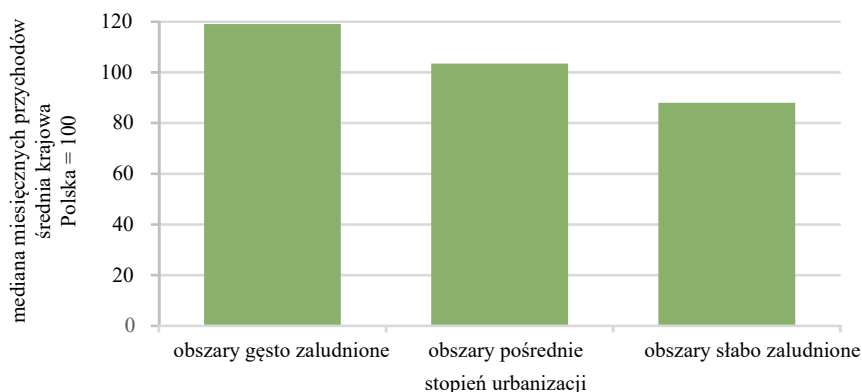
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych powiatowych urzędów pracy oraz Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 11. Udział podatników w wieku produkcyjnym uzyskujących przychody z pracy w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym w obszarach według stopnia urbanizacji w 2015 r.

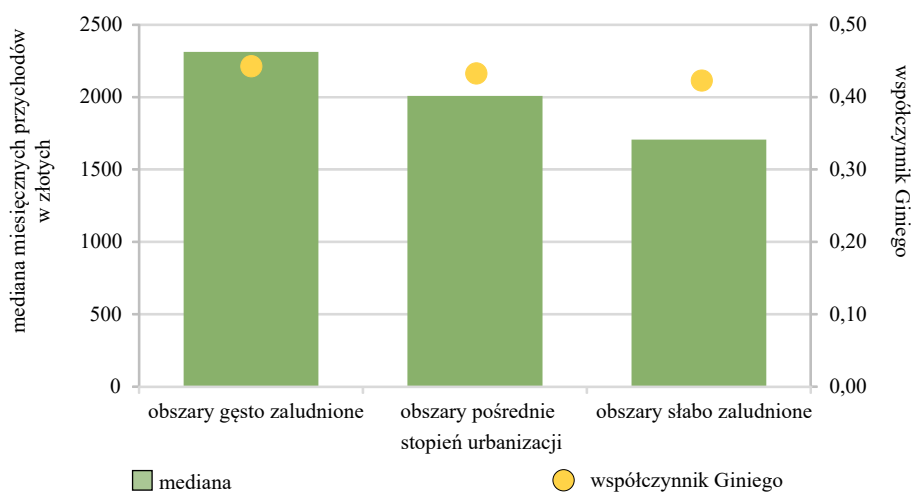
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wykr. 12. **Mediana miesięcznych przychodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych na tle mediany krajowej według stopnia urbanizacji w 2015 r.**

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

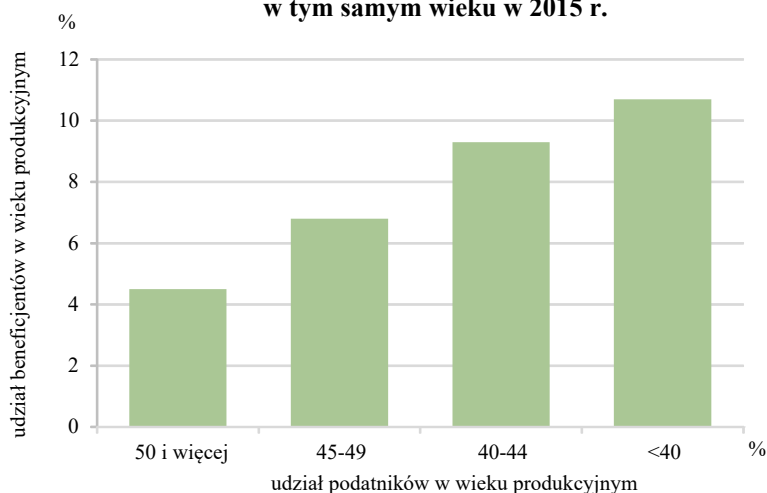
Wykr. 13. **Mediana miesięcznych przychodów podatników podatku dochodowego od osób fizycznych oraz ich zróżnicowanie^a według stopnia urbanizacji w 2015 r.**

^a Wyrażone współczynnikiem Giniego - patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 96 pkt 4.37.

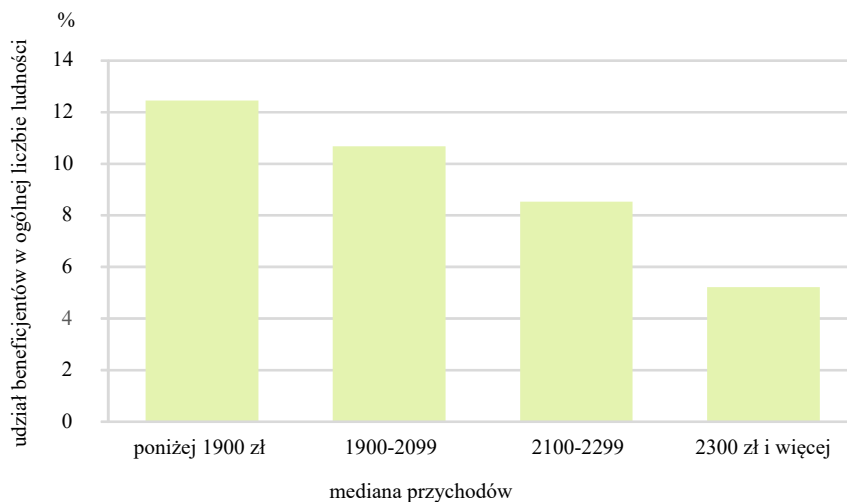
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wykr. 14. **Współzależność udziałów beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w wieku produkcyjnym i liczby podatników uzyskujących przychody z pracy w ogólnej liczbie ludności w tym samym wieku w 2015 r.**

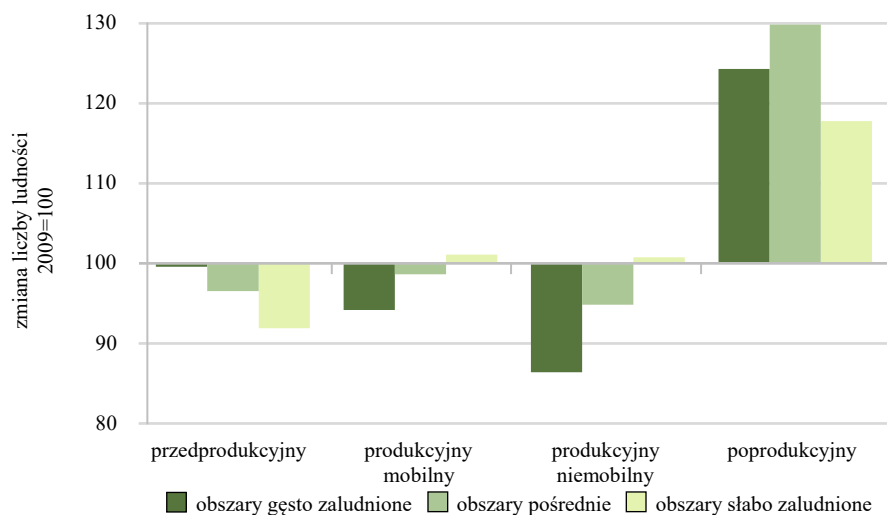
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz Ministerstwa Finansów.

Wykr. 15. Współzależność udziału zasięgu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i mediany miesięcznych przychodów podatników z tytułu wynagrodzeń w 2015 r.

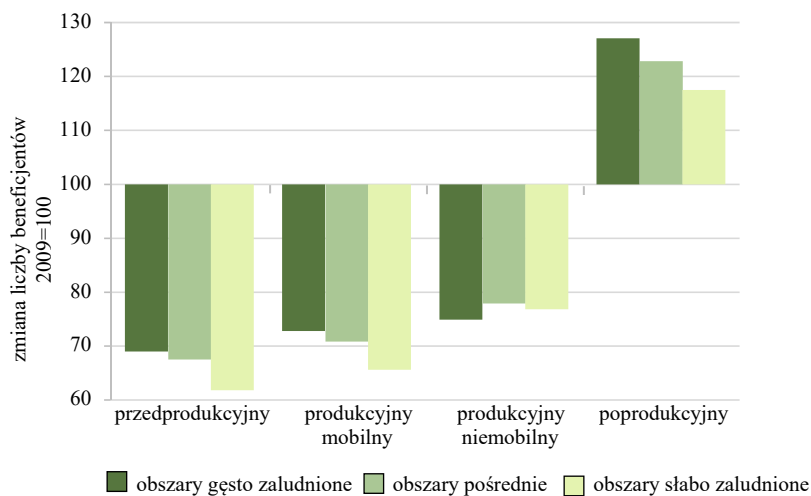
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz Ministerstwa Finansów.

Wykr. 16. Zmiana ogólnej liczby ludności w obszarach według stopnia urbanizacji oraz ekonomicznych grup wieku w latach 2009-2016

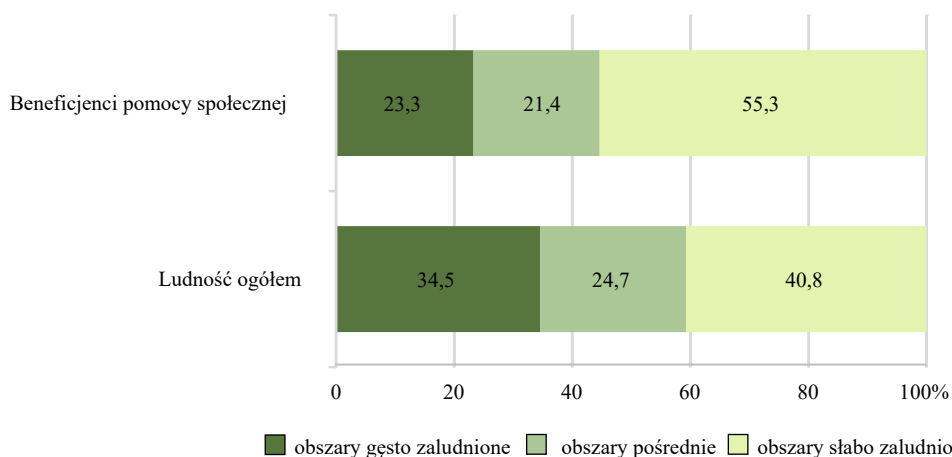
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykr. 17. Zmiana ogólnej liczby beneficjentów w obszarach według stopnia urbanizacji oraz ekonomicznych grup wieku w latach 2009-2016

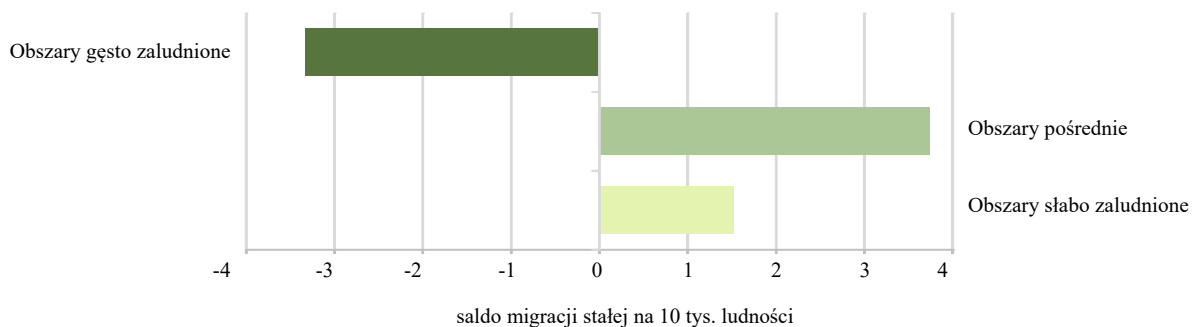
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 18. Struktura ogólnej liczby ludności oraz beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według stopnia urbanizacji w 2016 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz GUS.

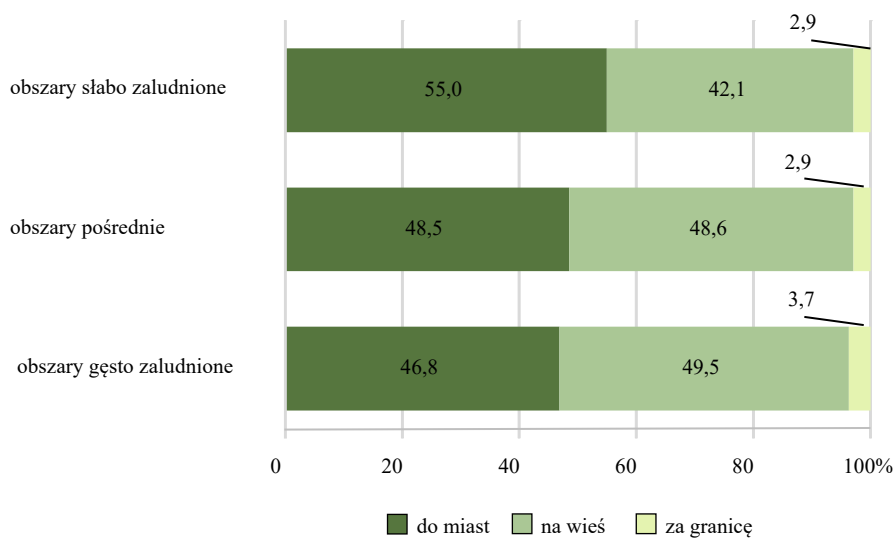
Wykr. 19. Współczynnik migracji stałej^a ludności według stopnia urbanizacji w 2016 r.

^a Saldo migracji stałej na 10 tys. ludności.

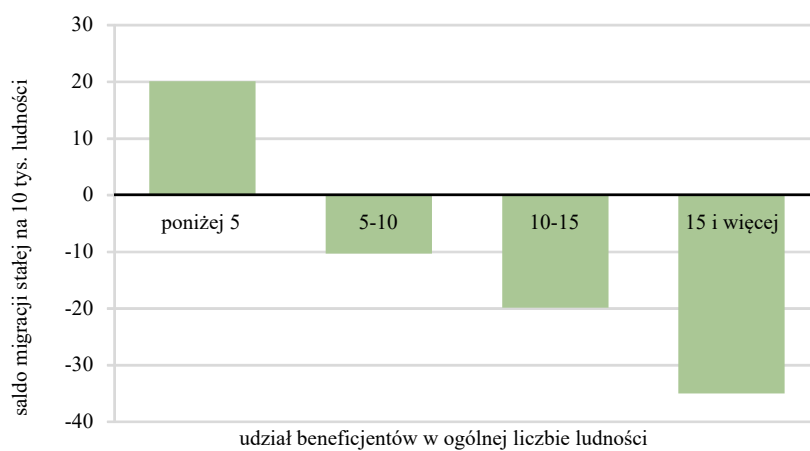
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykr. 20. **Struktura migracji stałej ludności według kierunku emigracji z obszarów o różnym stopniu urbanizacji w 2016 r.**

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Wykr. 21. **Współzależność zasięgu beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i współczynnika migracji stałej ludności w 2016 r.**

Uwaga. Przedziały zostały lewostronnie domknięte.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS oraz GUS.

ROZDZIAŁ II. CHARAKTERYSTYKA BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ¹⁷

Pomoc świadczona w miejscu zamieszkania beneficjentów, określana jako środowiskowa, jest przyznawana dla osób w jednoosobowych i wieloosobowych gospodarstwach domowych oraz dla osób bezdomnych. **W zbiorowości beneficjentów ujmowani są między innymi wszyscy członkowie wieloosobowych gospodarstw domowych** korzystających z pomocy społecznej, chociaż każdy rodzaj i forma pomocy są przyznawane imienną decyzją i w zależności od charakteru świadczenia są „adresowane” zazwyczaj na jedną pełnoletnią osobę (świadczeniobiorcę) w wieloosobowej rodzinie. Niemniej autorzy przyjęli tak szerokie ujęcie kierując się tym, że każda forma pomocy pośrednio wywiera wpływ na sytuację bytową wszystkich osób pozostających we wspólnym gospodarstwie, a niektóre formy pomocy są przyznawane rodzinie ze względu na dzieci i uczącą się pełnoletnią młodzież pozostającą na utrzymaniu. Syntetyczną charakterystykę beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. przedstawia schemat 1 (pomiędzy str. 44-45).

W 2016 r. liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej wynosiła 2479 tys. osób, które stanowiły 7,3% ogółu ludności w Polsce. W porównaniu z 2015 r. udział ten zmniejszył się o 0,7 p. proc. Z ogółu beneficjentów blisko 48% mieszkało w miastach, a ponad 52% na wsi. Struktura beneficjentów według miejsca zamieszkania wyraźnie różni się od podobnej struktury ogółu ludności kraju – wykres 22 (pomiędzy str. 44-45).

Wśród osób, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej 67,3%, a w liczbach bezwzględnych 1668 tys. to **ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej** czyli osoby, których miesięczny dochód był niższy od kryterium dochodowego¹⁸ uprawniającego do ubiegania się o świadczenia pieniężne. Ponadto z pomocy skorzystało 811 tys. osób, tj. 32,7% ogółu beneficjentów, mimo ich dochodu przekraczającego kryterium dochodowe. Blisko 48% wszystkich beneficjentów, a w liczbach bezwzględnych 1183 tys. osób, było mieszkańcami miast, a 1296 tys. osób czyli ponad 52% to beneficjenci mieszkający na wsi. W miastach ubodzy beneficjenci stanowili ponad 66%, a osoby z dochodem powyżej kryterium – poniżej 34%. Na wsi zasięg ubogich beneficjentów był wyższy niż w miastach i wynosił ponad 68%, a beneficjentów z dochodem powyżej kryterium – poniżej 32% – wykres 23 (pomiędzy str. 44-45).

W zbiorowości ogółu beneficjentów 2448 tys. to członkowie gospodarstw domowych, które skorzystały z pomocy społecznej (opis gospodarstw beneficjentów przedstawiono w Rozdziale III), a 30 tys. to osoby bezdomne. Wśród osób w gospodarstwach domowych ogółem ponad 80%,

¹⁷ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 84 pkt 4.2.

¹⁸ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.5.

tj. 1962 tys. osób, stanowili beneficjenci w wieloosobowych gospodarstwach domowych, a pozostałe 486 tys., to osoby samotnie gospodarujące tworzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. W populacji ubogich beneficjentów członkowie wieloosobowych gospodarstwach domowych stanowili 78,6%, osoby samotnie gospodarujące – 19,7%, a pozostałe 1,7% to osoby bezdomne. Odmiennie przedstawia się struktura beneficjentów z dochodem na osobę powyżej progu dochodowego. W tej zbiorowości osoby w gospodarstwach wieloosobowych stanowiły 80,3%, samotnie gospodarujący 19,5%, a osoby bezdomne – 0,2% – wykres 24 (pomiędzy str. 44-45).

1. Ubodzy beneficjenci w gospodarstwach domowych

W 2016 r. wśród 2448,4 tys. osób żyjących w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej 67,3%, a w liczbach bezwzględnych 1639,1 tys. osób, to członkowie gospodarstw z przeciętnym miesięcznym dochodem na osobę poniżej kryterium dochodowego lub osoby bez dochodu. Są to osoby, którym udzielono pomocy ze względu na skrajnie trudną sytuację materialną ich gospodarstw domowych, głównie z powodu bezrobocia i poważnych problemów zdrowotnych.

Ta zbiorowość jest podmiotem dalszej szerokiej analizy i jest określana jako członkowie ubogich gospodarstw domowych lub ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej (w skrócie ubodzy beneficjenci). Zmiany w liczbie tych beneficjentów w latach 2009-2016 przedstawia wykres 25 (pomiędzy str. 44-45). Od 2013 r. obserwuje się systematyczny spadek liczby ubogich beneficjentów, co może być efektem stopniowej poprawy sytuacji na rynku pracy, wyrażanej zmniejszającą się stopą bezrobocia. W 2016 r. w populacji 1639 tys. ubogich beneficjentów żyjących w gospodarstwach domowych 1311 tys. osób, czyli blisko 80%, stanowili członkowie gospodarstw wieloosobowych, głównie jednorodzinnych z dziećmi na utrzymaniu. Udział beneficjentów z gospodarstw wieloosobowych w zbiorowości ogółu ubogich beneficjentów żyjących w gospodarstwach domowych był wyższy na wsi i wynosił ponad 86%, natomiast w mieście – blisko 73%, czyli o 13 p. proc. mniej niż na wsi.

1.1. Beneficjenci według płci i grup wieku

Główne zbiorowości ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej to dzieci oraz ich rodzice, w tym osoby samotnie wychowujące dzieci. W 2016 r. w zbiorowości 1639 tys. ubogich beneficjentów kobiety stanowiły ponad 47%. Jednak w gospodarstwach wieloosobowych ich udział był znacznie większy i wynosił ponad 52%. Jedynie wśród dzieci w wieku poniżej 18 lat

udział dziewcząt nie sięgał 49%. Liczebna dominacja kobiet w gospodarstwach wieloosobowych jest również widoczna w grupie wieku produkcyjnego mobilnego (53,4%) oraz wśród osób w wieku poprodukcyjnym (58,0%). O ile przewaga kobiet wśród osób w wieku poprodukcyjnym jest zgodna ze strukturą płci w ogólnej liczbie ludności w tym przedziale wieku w kraju, to w grupie ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym mobilnym w gospodarstwach wieloosobowych „nadreprezentacja” kobiet wynika z udziału relatywnie dużej liczby rodzin niepełnych, głównie matek samotnie wychowujących dzieci. Potwierdzeniem tego może być jeszcze większa (niż opisana wyżej wśród kobiet) przewaga mężczyzn w wieku produkcyjnym (blisko 74%) w populacji ubogich samotnie gospodarujących w tym wielu bez dochodu – wykres 66 A (pomiędzy str. 56-57). W strukturze według ekonomicznych grup wieku ubodzy beneficjenci ogółem w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mobilnym stanowili po blisko 36%, w wieku produkcyjnym niemobilnym blisko 25%, a ponad 4% to beneficjenci w wieku poprodukcyjnym. Analizowana struktura beneficjentów w miastach ukształtowała się podobnie. Natomiast na wsi zwraca uwagę przewaga beneficjentów w wieku poniżej 18 lat (tj. przedprodukcyjnym) – ponad 38%; beneficjenci w wieku produkcyjnym mobilnym i niemobilnym stanowili odpowiednio blisko 36% i ponad 22%, a najmniejszy udział – poniżej 4% mieli beneficjenci w wieku poprodukcyjnym – wykres 26 (pomiędzy str. 44-45).

W 2016 r. w populacji ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej 582 tys. osób, czyli blisko 36%, to dzieci w wieku poniżej 18 lat. W tej zbiorowości niemal 58% mieszkało na wsi. Największą, liczącą ponad 217 tys. osób grupę, tj. 37,4% wśród ogółu omawianych ubogich beneficjentów stanowiły dzieci w wieku 7-12 lat, czyli uczniowie szkół podstawowych. Niewiele mniejszy udział – 36,1% miały dzieci w wieku poniżej 7 lat. Udział najmłodszych dzieci (w wieku poniżej 7 lat) w zbiorowości ubogich beneficjentów w wieku przedprodukcyjnym był wyższy w miastach – blisko 41%, wobec niespełna 33% na wsi. Z kolei na wsi największą grupę z udziałem ponad 38% stanowiły dzieci w wieku 7-12 lat, większy niż w miastach udział miały także dzieci starsze – wykres 27 (pomiędzy str. 44-45).

Ponad połowa (54%) ubogich beneficjentów w wieku poniżej 18 lat to dzieci w jednorodzinnych gospodarstwach domowych z obojgiem rodziców (rodziny pełne), przy czym na wsi udział ten był wyższy i przekraczał 66%. W miastach od wielu lat znaczącą zbiorowość stanowią rodziny niepełne. W 2016 r. udział dzieci z rodzin niepełnych w zbiorowości ubogich beneficjentów w wieku poniżej 18 lat w miastach wynosił ponad 42%. Na wsi odsetek ten był znacznie mniejszy i wynosił niespełna 20% – wykres 28 (pomiędzy str. 44-45).

1.2. Osoby z problemami zdrowotnymi

W populacji 1639 tys. ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. bardzo duży udział miały osoby chore. W 2016 r. grupa ta liczyła ponad 489 tys. osób, co stanowiło blisko 30% ogółu ubogich beneficjentów. Liczba beneficjentów chorych przewlekłe wynosiła ponad 256 tys. osób, czyli blisko 16%. Częstość występowania problemów zdrowotnych jest większa wśród mężczyzn – blisko 34%, a mniejsza wśród kobiet – niespełna 26%. Udział chorych przewlekłe kształtował się na poziomie blisko 18% wśród mężczyzn i ponad 13% wśród kobiet. Osoby chore najczęściej występują w populacji beneficjentów w wieku poprodukcyjnym i relatywnie bardzo często w wieku produkcyjnym niemobilnym – wykres 29 (pomiędzy str. 44-45). W zbiorowości ubogich beneficjentów członków gospodarstw wieloosobowych udział chorych był znacznie niższy na tle ogółu ubogich beneficjentów i wynosił mniej niż 20%, a udział chorych przewlekłe nieznacznie przekraczał 9%. Częstość występowania chorych wśród mężczyzn i kobiet ubogich beneficjentów w gospodarstwach wieloosobowych była na tym samym poziomie – blisko 20%.

W populacji beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej problem niepełnosprawności występuje znacznie częściej niż wśród ogólnej liczby ludności. Według wyników badania stanu zdrowia ludności (EHIS 2014)¹⁹ niepełnosprawnych prawnie w 2014 r. było 3,8 mln osób, czyli 9,9% ludności naszego kraju. W ogólnej liczbie beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. blisko 370 tys. osób miało orzeczenie o niepełnosprawności, a ich udział wynosił 15,1%. W populacji ubogich beneficjentów ten udział był niższy i wynosił 14,2%. Wśród ponad 233 tys. ubogich beneficjentów niepełnosprawnych, kobiety były w zdecydowanej mniejszości i stanowiły 36,1% tej zbiorowości.

Częstość występowania niepełnosprawności w populacji ubogich beneficjentów na tle ogółu ludności jest wyższa we wszystkich ekonomicznych grupach wieku, przy czym w grupie wieku produkcyjnego mobilnego jest ponad trzykrotnie wyższa, a 2,5-krotnie wyższa w grupie wieku produkcyjnego niemobilnego.

Wśród niepełnosprawnych ubogich beneficjentów w wieku 18-64 lata 16,0% posiadało orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu znacznym (w 2014 r. – 15,6%). Osoby te praktycznie nie mają możliwości zarobkowania (jedynie w warunkach pracy chronionej), a ponadto wiele z nich wymaga opieki innych osób. Najliczniejszą grupę wśród niepełnosprawnych beneficjentów – ponad 65,5% omawianej zbiorowości (w 2014 r. – 64,5%), stanowią osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności – wykres 30 (pomiędzy str. 44-45).

¹⁹ Publikacja GUS „Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r.” <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/stan-zdrowia-ludnosci-polski-w-2014-r-,6,6.html>

1.3. Poziom wykształcenia beneficjentów

W populacji beneficjentów pomocy społecznej występuje „zaburzona” struktura wieku ze względu na nadreprezentację uczących się dzieci i młodzieży, stąd w porównaniach poziomu wykształcenia beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na tle populacji ogółem przyjęto zbiorowości w wieku 25 lat i więcej, czyli po zakończeniu edukacji na najwyższym poziomie.

Według wyników NSP 2011 – 59% mieszkańców naszego kraju w wieku 25-64 lata legitymowało się wykształceniem co najmniej średnim, 30% populacji stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a wykształcenie gimnazjalne i niższe posiadało 12% osób. Na tym tle struktura ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według poziomu wykształcenia w 2016 r. jest bardzo zła. Tylko 22% osób w wieku 25-64 lata posiadało wykształcenie na co najmniej średnim poziomie, 42% to osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym, a 36% swoją edukację zakończyło na poziomie gimnazjalnym – wykres 31 (pomiędzy str. 44-45). Niski poziom wykształcenia jest jedną z głównych przyczyn bezrobocia, a brak pracy był w 2016 r. powodem korzystania z pomocy społecznej ponad połowy ubogich gospodarstw domowych.

Szczególne uwagi należy zwrócić na bardzo wysoki – wynoszący blisko 34% udział beneficjentów w grupie wieku 25-34 lata, którzy w 2016 r. legitymowali się wykształceniem tylko na poziomie gimnazjalnym lub podstawowym. W populacji ogółem w tym wieku (według NSP 2011) odsetek osób z wykształceniem gimnazjalnym lub podstawowym był blisko 5,5-krotnie mniejszy, a od tamtego czasu zapewne uległ obniżeniu. Rodzice osób należących do tej grupy wiekowej to w większości osoby z przedziału wieku 45-59 lat. Wśród beneficjentów w tym wieku udział osób z wykształceniem co najmniej średnim niewiele przekraczał 16%, co nasuwa wniosek, że osoby z niskim wykształceniem mają również stosunkowo niskie wymagania dotyczące poziomu wykształcenia swoich dzieci – wykres 32 (pomiędzy str. 44-45).

Nadal występują różnice w poziomie wykształcenia beneficjentów – mieszkańców miast i wsi. W zbiorowości beneficjentów występuje problem trudniejszej dostępności do szkół ponadgimnazjalnych na obszarach peryferyjnych, co przy relatywnie bardzo niskich dochodach omawianej populacji może ograniczać aspiracje edukacyjne młodzieży z rodzin beneficjentów mieszkających na wsi. Stąd znacznie wyższy wśród beneficjentów mieszkańców miast niż wsi udział osób z wykształceniem co najmniej średnim, wynoszący odpowiednio 25,1% i 19,1%, natomiast większy na wsi (36,7%) niż w mieście (34,6%) udział osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym.

W omawianej populacji ubogich beneficjentów w wieku 25-64 lata udział kobiet i mężczyzn z niskim poziomem wykształcenia utrzymuje się na poziomie odpowiednio 36,3% i 34,9%, co wynika z faktu, że wykształcenie gimnazjalne ma charakter obowiązkowy. Natomiast większe zróżnicowanie według płci występuje w poziomie wykształcenia powyżej gimnazjalnego. Wśród kobiet jest nieco większy udział osób z wykształceniem co najmniej średnim – ponad 29%, natomiast wśród mężczyzn dominują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – blisko 48%. Wynika to z faktu, iż wybór kształcenia przygotowującego do zawodu częściej kobiety niż mężczyźni poprzedzają ukończeniem liceum ogólnokształcącego – wykres 33 (pomiędzy str. 44-45).

1.4. Beneficjenci według aktywności zawodowej

Analizę aktywności zawodowej przeprowadzono dla osób w wieku produkcyjnym.

W populacji ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej współczynnik aktywności zawodowej jest znacznie niższy niż wśród ogółu ludności i w 2016 r. wynosił 62,3% wobec 75,3% ogółem (według wyników BAEL w IV kw. 2016 r.). Jednakże poziom omawianego współczynnika w populacji ubogich beneficjentów jest znacznie zawyżony, z powodu bardzo wysokiego udziału osób bezrobotnych. W 2016 r. bez pracy pozostawało 46,3% spośród 985 tys. ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym, pracujący stanowili 16,0%, a osoby biernie zawodowo 37,7%. Dla porównania w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym w IV kw. 2016 r. udział bezrobotnych, pracujących i biernych zawodowo wynosił odpowiednio: 4,3%; 71,0% i 24,7%.

W zbiorowości ubogich beneficjentów najbardziej dotknięte bezrobociem są dwie skrajne grupy z przedziału wieku produkcyjnego. Pierwszą z nich, liczącą 129,2 tys. stanowią osoby w wieku 18-24 lata, czyli wchodzące na rynek pracy. W strukturze beneficjentów w tym wieku według statusu na rynku pracy 6,7 tys. osób to pracujący (5,2%), 36,4 tys. – osoby bezrobotne (28,2%), a pozostali to bierni zawodowo. Osoby te cechuje bardzo niski współczynnik aktywności zawodowej, który w 2016 r. był na poziomie 33,4%, chociaż wiele osób w tej grupie wieku jeszcze się uczy.

Druga grupa to osoby w wieku 55 lat i więcej. Ta grupa ubogich beneficjentów również ma relatywnie niski współczynnik aktywności zawodowej, który w 2016 r. wynosił 54,2%, niemniej wśród aktywnych na rynku pracy zdecydowaną większość stanowiły osoby bezskutecznie poszukujące pracy. Jedną z przyczyn trudności w znalezieniu pracy jest stosunkowo niskie wykształcenie. Są to, podobnie jak w rejestrze bezrobotnych, przede wszystkim osoby, które pracowały w przeszłości, straciły pracę i nie są w stanie na rynek pracy powrócić – wykres 34 (pomiędzy str. 44-45).

Znacznie większe problemy ze znalezieniem pracy mają kobiety niż mężczyźni. W 2016 r. udział bezrobotnych wśród aktywnych zawodowo kobiet w analizowanej zbiorowości ubogich beneficjentów wynosił blisko 79% i był o 8 p. proc. wyższy niż wśród mężczyzn. Kobiety mają również znacznie większe trudności z wejściem na rynek pracy. Świadczą o tym bardzo duże różnice pomiędzy wskaźnikami bezrobocia wśród mężczyzn i kobiet w przedziale wieku 25-34 i 35-44 lata, a więc w wieku, w którym kobiety chcące pracować, muszą godzić wychowywanie dzieci i „prowadzenie domu” z wymogami rynku pracy. Różnice w tych grupach wieku wynosiły odpowiednio 18 p. proc. i 14 p. proc. na korzyść mężczyzn – wykres 35 (pomiędzy str. 44-45).

Większość aktywnych zawodowo ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej zarówno na wsi jak i w mieście ma status osoby bezrobotnej, tzn. jest zarejestrowana w urzędzie pracy jako bezrobotna. Relatywnie częściej bez pracy pozostają beneficjenci mieszkający w miastach, gdzie udział bezrobotnych w liczbie aktywnych zawodowo w omawianym okresie wyniósł niemal 79%. To o 16 p. proc. wyższy wskaźnik niż na wsi, gdzie brak pracy jest nieco łagodzony faktem użytkowania indywidualnych gospodarstw rolnych.

W niemal tej samej skali problemy z wejściem na rynek pracy mają osoby w wieku 18-24 lata mieszkające w miastach i na wsi. Natomiast wśród beneficjentów w starszych rocznikach wieku produkcyjnego mobilnego wyraźnie niższy jest udział bezrobotnych na wsi w porównaniu do beneficjentów w podobnych grupach wieku w miastach.

Według stanu w końcu grudnia 2016 r. w ewidencji powiatowych urzędów pracy zarejestrowanych było 1,8 mln bezrobotnych, w tym osoby w wieku 18-24 lata stanowiły ponad 13%. Znacznie wyższy udział wynoszący ponad 28% miała grupa bezrobotnych będących w wieku 50 lat i więcej. Obie grupy bezrobotnych zaliczane są w ustawie o promocji zatrudnienia do bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Na podstawie analizy beneficjentów pomocy społecznej według grup wieku można stwierdzić, że zarejestrowani w urzędach pracy bezrobotni w tych grupach wieku nie mając szans na zasiłek z Funduszu Pracy zgłaszają się po pomoc do ośrodków pomocy społecznej – wykres 36 (pomiędzy str. 44-45).

1.5. Bierność zawodowa beneficjentów i jej potencjalne przyczyny

Spośród 985 tys. ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w wieku produkcyjnym w 2016 r. blisko 38%, tj. 371 tys., to osoby bierne zawodowo, czyli nie pracujące i nie poszukujące pracy. Zdecydowanie najczęściej bierność zawodowa występuje wśród osób młodych. Z ogółu ubogich beneficjentów w wieku 18-24 lata niemal 67% nie pracowało i nie poszukiwało pracy.

W liczącej 371 tys. zbiorowości ubogich beneficjentów biernych zawodowo grupa 18-24 latków stanowiła 23%, a w liczbach bezwzględnych 86 tys. osób. Blisko 37% tej grupy miało

status ucznia szkoły ponadgimnazjalnej lub wyższej i to mogło być głównym powodem bierności zawodowej. Drugą okolicznością powodującą bierność zawodową może być niepełnosprawność lub przewlekła choroba. W złym stanie zdrowia w tej grupie wieku pozostawało blisko 13% beneficjentów.

Drugą grupą osób z przedziału wieku produkcyjnego o stosunkowo wysokim odsetku biernych zawodowo są osoby w wieku powyżej 55 roku życia (55+). W grupie ubogich beneficjentów w wieku 55-59 lat udział biernych zawodowo wynosił blisko 44%, a wśród beneficjentów w wieku 60 lat i więcej (do końca wieku produkcyjnego) przekraczał 49% – wykres 37 (pomiędzy str. 44-45).

Istotną przyczyną bierności zawodowej w analizowanej zbiorowości ubogich beneficjentów w wieku 55+, ale także w pozostałych grupach wieku produkcyjnego, może być brak motywacji do szukania pracy z powodu relatywnie niskiego poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, niekiedy nieprzystających do obecnych wymogów rynku pracy lub z powodu braku wykształcenia zawodowego. W 2016 r. tylko niespełna 20% ogółu ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym biernych zawodowo posiadało wykształcenie nie niższe niż średnie, dla porównania udział osób z takim wykształceniem w populacji pracujących beneficjentów wynosił niemal 26%. W populacji biernych zawodowo dominują osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, ponad 41%, a relatywnie bardzo wysoki udział mają osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niższym, blisko 38%. Dla porównania udział osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym wśród pracujących beneficjentów wyniósł blisko 25%, a więc był niższy o blisko 13 p. proc. – wykres 38 (pomiędzy str. 44-45).

Drugą potencjalną przyczyną bierności zawodowej w omawianej populacji może być stosunkowo słaba kondycja zdrowotna analizowanej zbiorowości beneficjentów, szczególnie na tle opublikowanych w 2016 r. wyników badania stanu zdrowia ludności Polski w 2014 r. Wśród 371 tys. biernych zawodowo beneficjentów w wieku produkcyjnym stan zdrowia jako zły oceniło prawie 55%, od blisko 13% w wieku 18-24 lata do ponad 75% w wieku 45-54 lata i blisko 89% w najstarszych rocznikach wieku produkcyjnego, tj. w wieku 55-59 lat oraz 60-64 lata. Dla porównania, w przywołanym wyżej badaniu stanu zdrowia ludności Polski (w ramach europejskiego badania EHIS), swoje zdrowie bardzo dobrze lub dobrze oceniło 91% ogółu ludności Polski w wieku 15-29 lat, 79% ludności w wieku 30-49 lat oraz 43% ludności w wieku 50-69 lat.

Kolejna potencjalna przyczyna bierności zawodowej określona jako „opieka rodzicielska” dotyczy głównie kobiet w grupach wieku 25-34 oraz 35-44 lata i wiąże się z „tradycyjnie” pojmowaną rolą kobiety – zajmującej się dziećmi i prowadzącej dom.

Strukturę beneficjentów w grupach wieku produkcyjnego w ubogich gospodarstwach domowych według wyżej opisanych potencjalnych przyczyn bierności zawodowej w 2016 r. przedstawia wykres 39 (pomiędzy str. 44-45).

1.6. Źródła i poziom własnych dochodów beneficjentów w ubogich gospodarstwach wieloosobowych

Posiadanie własnego dochodu wśród ubogich beneficjentów w wieku poniżej 18 lat należy do rzadkości. Z tego powodu w niniejszym rozdziale omówiono sytuację dochodową 728 tys. osób w wieku 18 lat i więcej – ubogich beneficjentów z własnym dochodem w gospodarstwach wieloosobowych. (Powyższa problematyka dotycząca ubogich beneficjentów gospodarujących samotnie została przedstawiona w Rozdziale III pkt 2.1.3. i na wykresach 69 i 70 pomiędzy str. 56-57).

W omawianej populacji tylko niespełna 479 tys. osób, czyli mniej niż 66%, miało własny dochód. Dla porównania według NSP 2011 w populacji ogółem w wieku 18 lat i więcej, udział osób posiadających własny dochód wynosił blisko 85%. Różnica ta podobnie jak opisana wcześniej zdecydowanie gorsza sytuacja beneficjentów pod względem poziomu wykształcenia, ukazuje bardzo trudną sytuację ubogich gospodarstw wieloosobowych wspieranych przez ośrodki pomocy społecznej.

W omawianej zbiorowości najkorzystniej pod tym względem kształtuje się sytuacja osób w wieku poprodukcyjnym. Wśród tych osób odsetek posiadających własne źródła dochodu w 2016 r. kształtował się na poziomie ponad 72%. Zdecydowana większość z nich posiada zabezpieczenie emerytalne. Należy jednak pamiętać, że zbiorowość osób w wieku poprodukcyjnym wśród ubogich beneficjentów pomocy społecznej jest bardzo nieliczna i w 2016 r. wynosiła około 2% tej zbiorowości. Ich obecność wśród ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej najczęściej wynika stąd, że wchodzi w skład wieloosobowych gospodarstw domowych, w których nierzadko ich dochód stanowi jedyne źródło utrzymania w sytuacji, kiedy młodszy członkowie rodziny pozostają bez pracy; wykres 40 (pomiędzy str. 44-45).

Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni deklarują własne źródła utrzymania. Różnica jest wyraźna i w 2016 r. wynosiła prawie 23 p. proc., jednak w różnym stopniu wystąpiła w grupach wieku

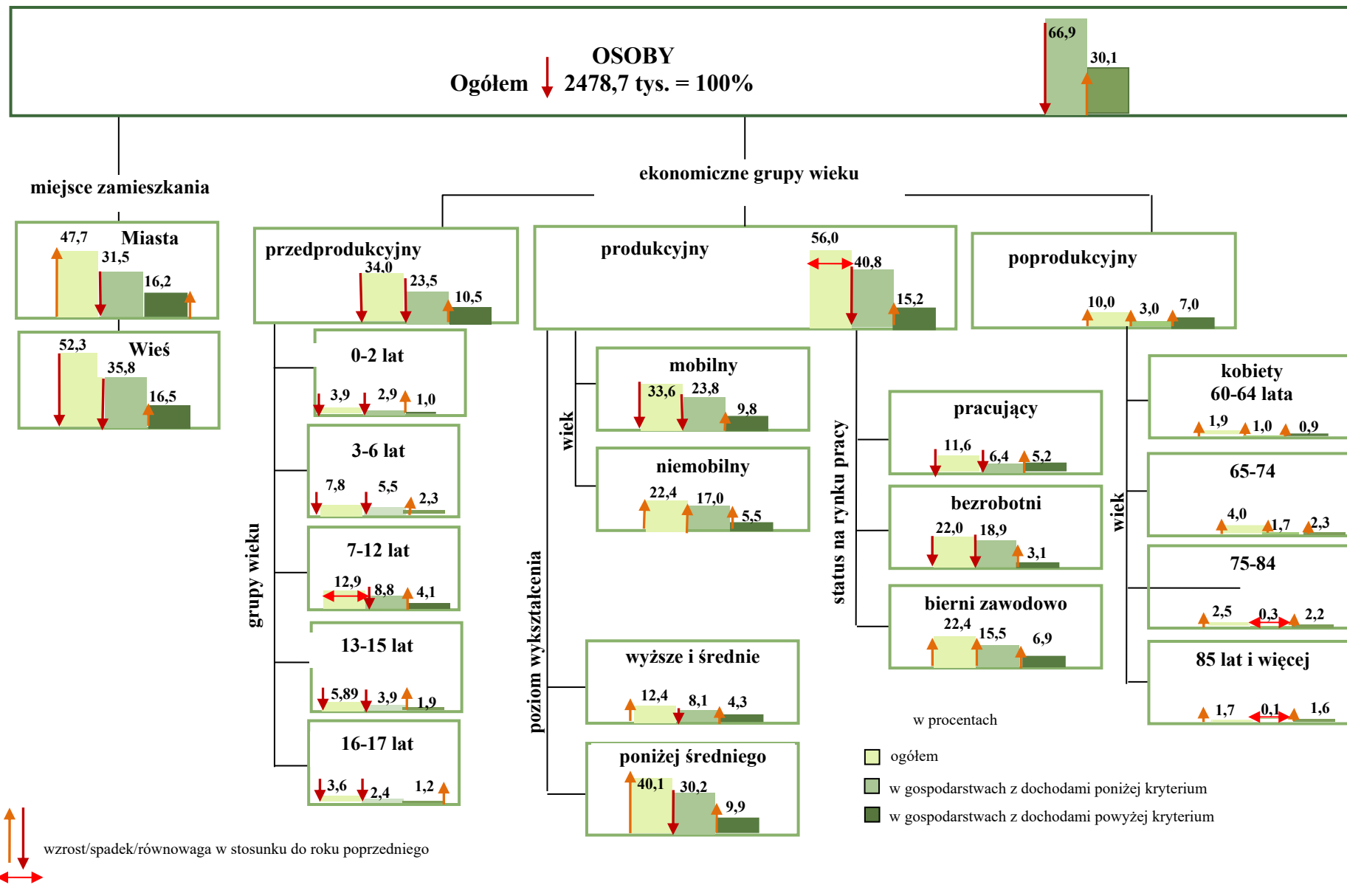
produkcyjnego i poprodukcyjnego. Największa dotyczyła beneficjentów w wieku produkcyjnym mobilnym, gdzie wyniosła blisko 26 p. proc., aby stopniowo zmniejszyć się do ponad 12 p. proc. w wieku poprodukcyjnym. Wynika to z faktu, że dla większości beneficjentów pomocy społecznej dominującym źródłem dochodu są zasiłki socjalne, których świadczeniobiorcami (między innymi świadczeń rodzinnych) są najczęściej kobiety – wykres 41 (pomiędzy str. 44-45).

Niezarobkowe źródła dochodu są podstawą utrzymania zdecydowanej większości ogółu gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej, w tym ubogich wieloosobowych gospodarstw i ich członków. Z wykazanej wcześniej populacji 479 tys. członków tych gospodarstw w wieku produkcyjnym posiadających własny dochód w 2016 r., tylko dla 30% z nich były to dochody z pracy. Znacznie częściej z pracy utrzymują się mieszkańcy wsi, gdzie udział beneficjentów wykazujących dochody z pracy wynosił ponad 34%, tj. o blisko 10 p. proc. więcej niż w miastach. Jak już wspomniano przy omawianiu statusu ubogich beneficjentów na rynku pracy kobiety mają znacznie większe trudności w znalezieniu pracy. Niemniej dla kobiet, które tę pracę miały, to znacznie częściej niż w przypadku mężczyzn była to praca najemna stała zapewniająca relatywnie wyższy przeciętny dochód i mająca walor względnie trwałego i systematycznego miesięcznego dochodu. Z kolei mężczyźni częściej utrzymywali się z pracy dorywczej.

Spośród indywidualnych źródeł dochodów beneficjentów z ubogich gospodarstw wieloosobowych, poza wspomnianymi wyżej dochodami z pracy najemnej stałej jeszcze inne źródła dochodów można uznać za względnie trwałe. Są to dochody z prowadzonej na własny rachunek działalności gospodarczej (w tym praca w rodzinnym gospodarstwie rolnym) oraz świadczenia emerytalno-rentowe. Tak wyodrębniona kategoria dochodów stanowiła źródło utrzymania dla około 14% ogółu ubogich beneficjentów z gospodarstw wieloosobowych, a wśród tych, którzy posiadali własne źródła dochodu – dla blisko 24%.

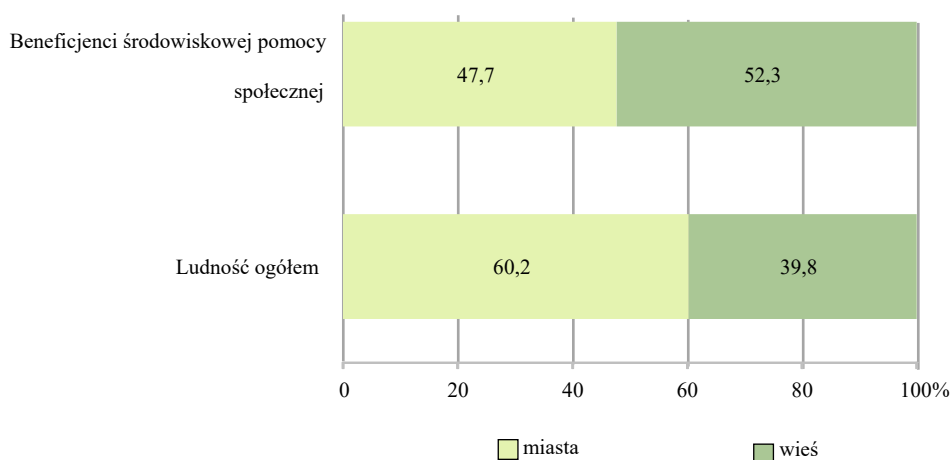
W 2016 r. relatywnie najwyższe dochody analizowani beneficjenci uzyskiwali z pracy najemnej stałej oraz z pracy na rachunek własny poza rolnictwem. Dla tych dochodów mediana przeciętnego miesięcznego dochodu netto ukształtowała się na poziomie odpowiednio 1307 zł i 1023 zł, przy medianie dla ogółu ubogich beneficjentów wynoszącej 386 zł. Stosunkowo wysokie przeciętne dochody otrzymywali również beneficjenci emeryci – mediana miesięcznego dochodu z emerytury wynosiła 878 zł – wykres 42 (pomiędzy str. 44-45).

Schemat 1. Identyfikacja osób w gospodarstwach domowych oraz osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej w 2016 r.

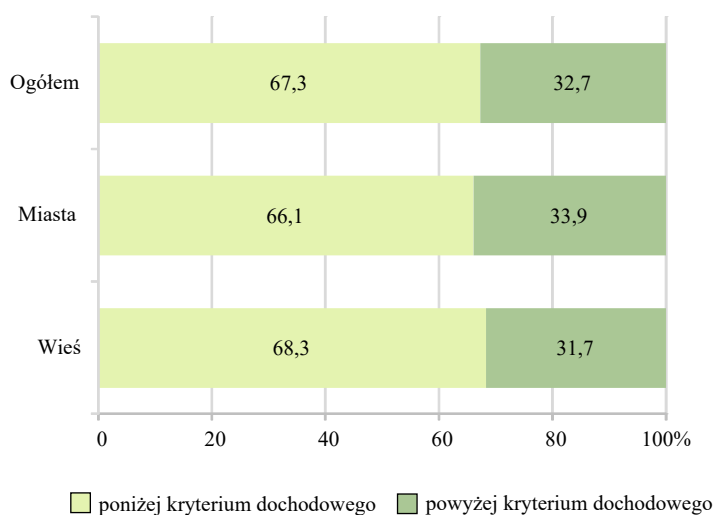

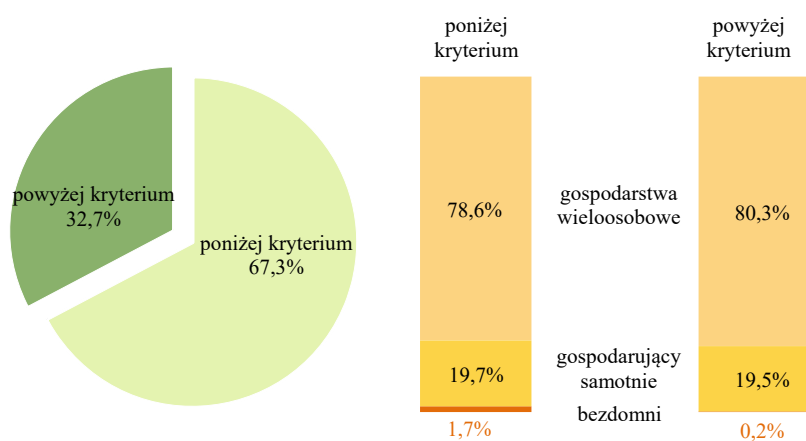
Wykr. 22. **Struktura ogólnej liczby ludności oraz beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej ogółem według miejsca zamieszkania w 2016 r.**

Wykr. 23. **Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według miejsca zamieszkania i kryterium dochodowego w 2016 r.**

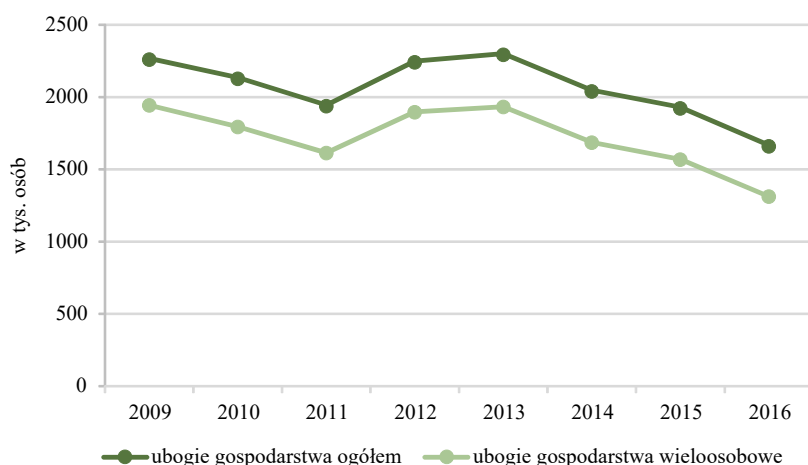

Wykr. 24. **Struktura beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych i osób bezdomnych według kryterium dochodowego w 2016 r.**

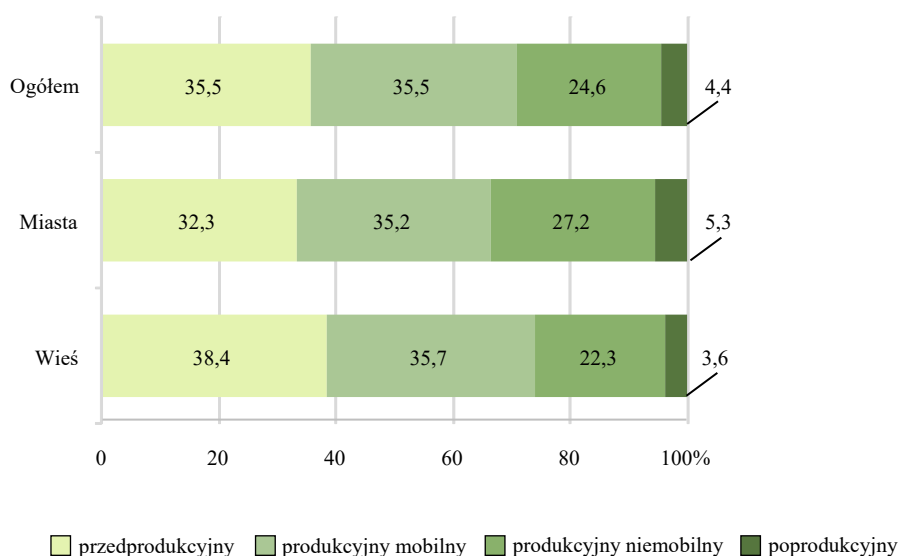

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

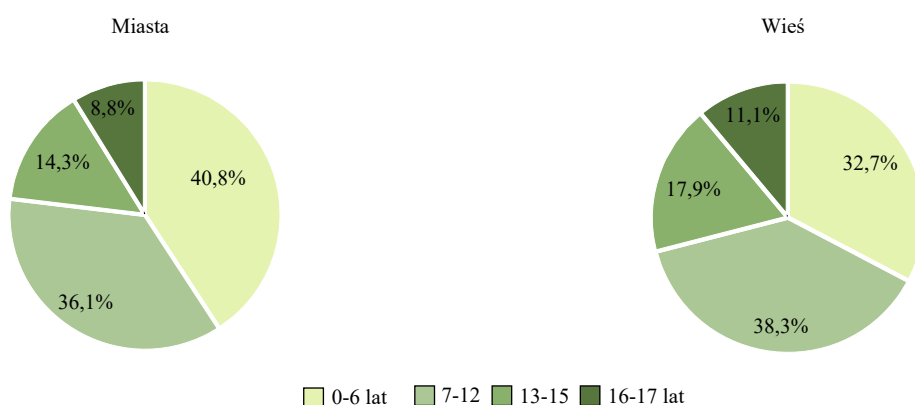
Wykr. 25. Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie gospodarstw domowych i gospodarstw wieloosobowych

Wykr. 26. Struktura ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych według ekonomicznych grup wieku w 2016 r.

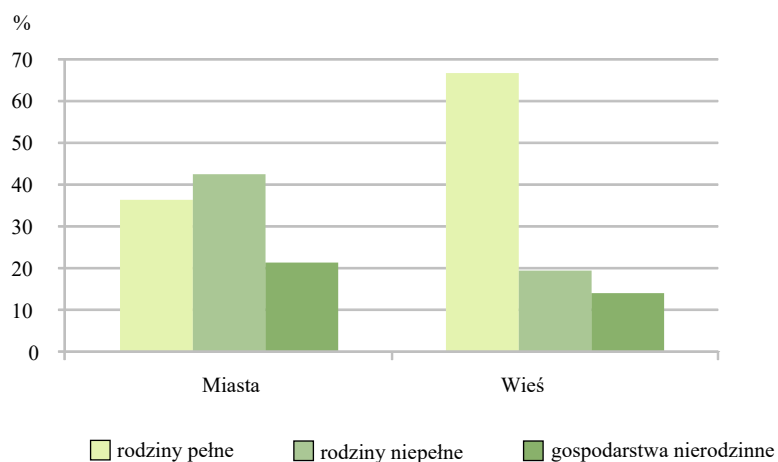

Wykr. 27. Struktura dzieci w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu w ubogich gospodarstwach beneficjentów pomocy społecznej według grup wieku i miejsca zamieszkania w 2016 r.

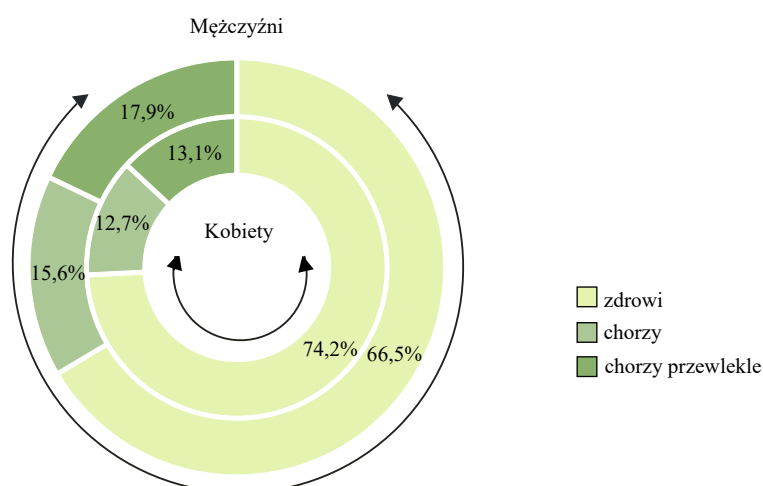

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

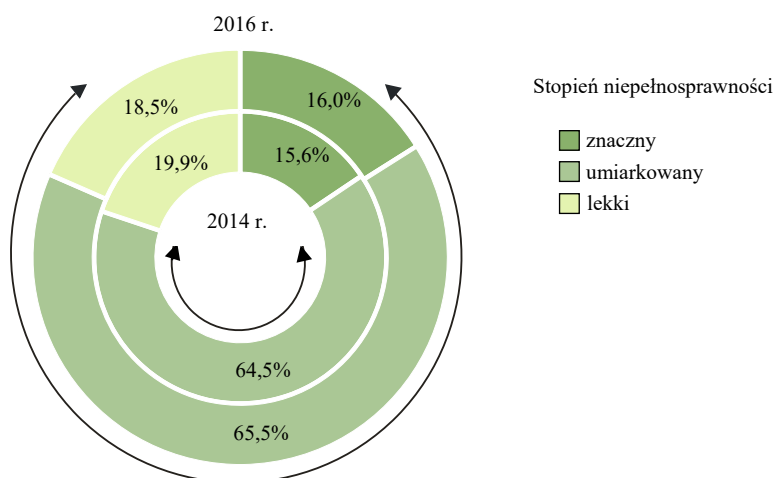
Wykr. 28. Struktura dzieci w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu w ubogich gospodarstwach beneficjentów według typu gospodarstwa domowego w 2016 r.

Wykr. 29. Struktura ubogich beneficjentów w wieku 18-64 lata w gospodarstwach domowych według płci i stanu zdrowia w 2016 r.

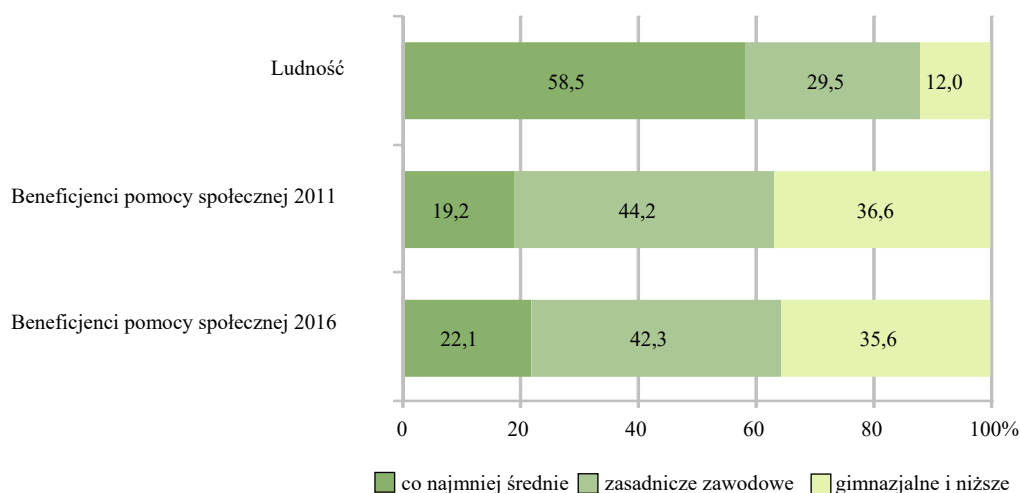

Wykr. 30. Struktura niepełnosprawnych beneficjentów w wieku 18-64 lata w ubogich gospodarstwach domowych według stopnia niepełnosprawności

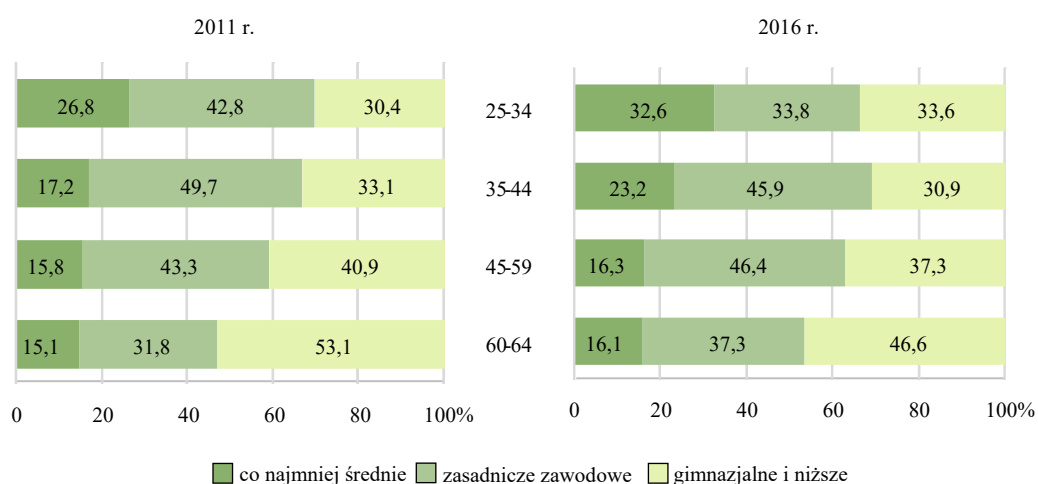

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

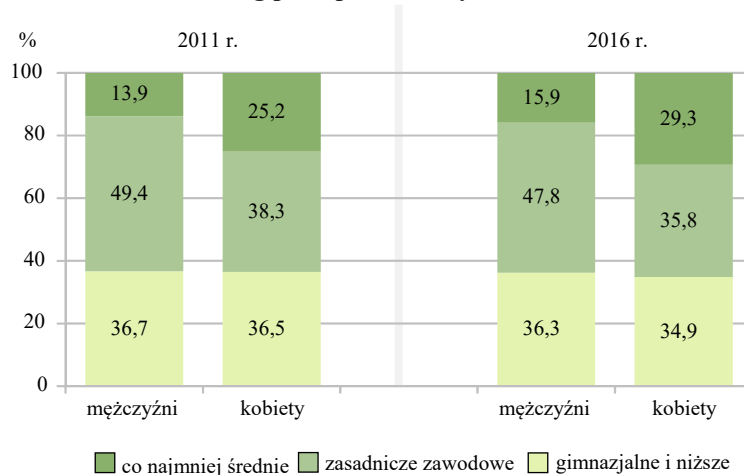
Wykr. 31. Struktura ludności w wieku 25-64 lata w 2011 r.^a oraz ubogich beneficjentów w gospodarstwach domowych w latach 2011 i 2016 według poziomu wykształcenia

Wykr. 32. Struktura ubogich beneficjentów w gospodarstwach domowych według poziomu wykształcenia w wybranych grupach wieku

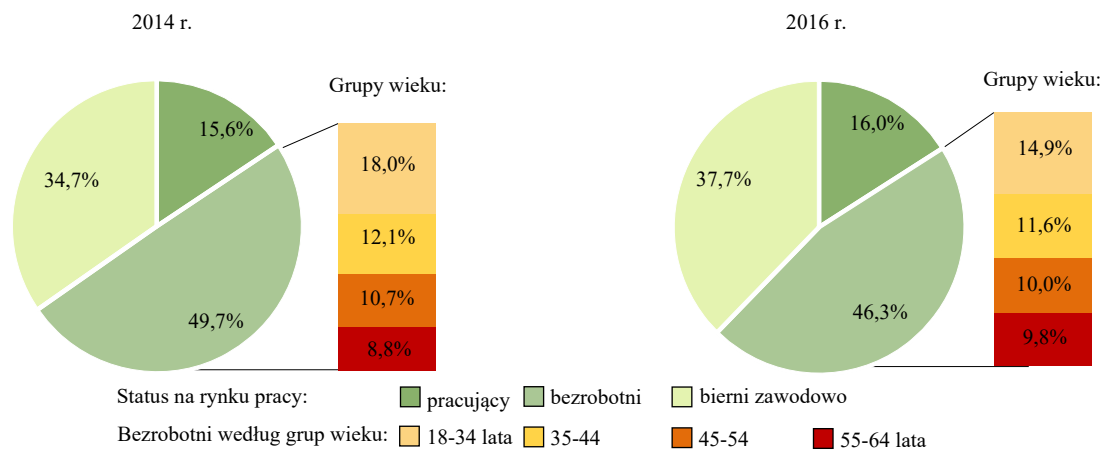

Wykr. 33. Struktura ubogich beneficjentów w wieku 25-64 lata w gospodarstwach domowych według płci i poziomu wykształcenia

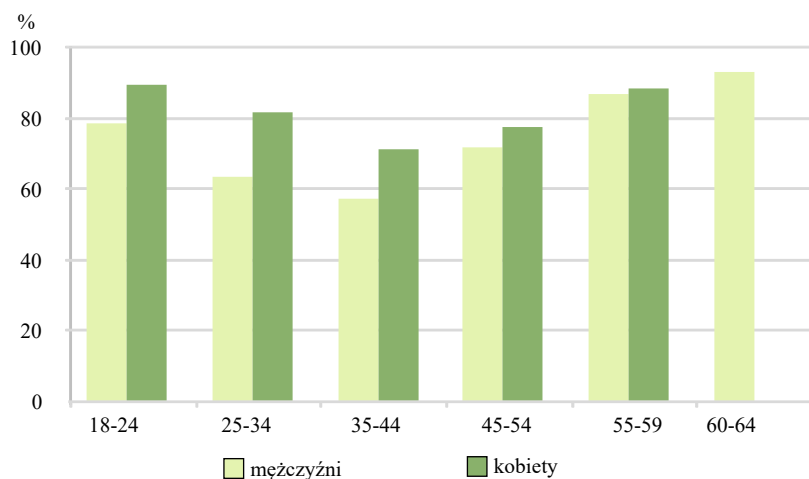
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 34. **Struktura ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym w gospodarstwach domowych według statusu na rynku pracy i bezrobotnych według grup wieku**

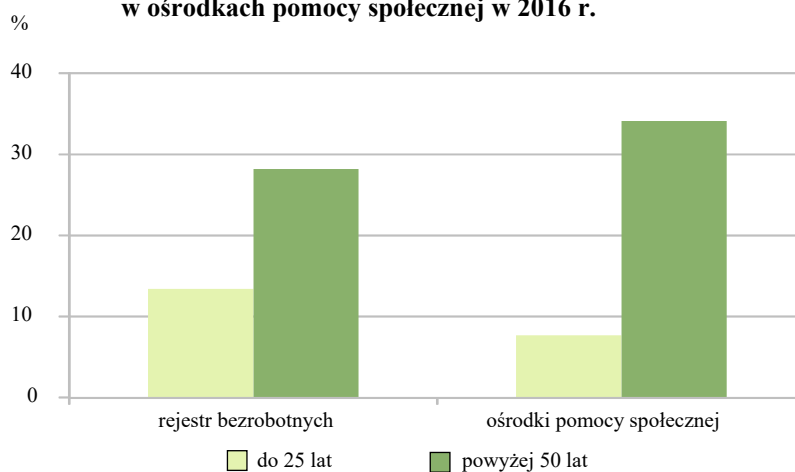
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 35. **Udział bezrobotnych mężczyzn i kobiet w liczbie aktywnych zawodowo beneficjentów w ubogich gospodarstwach domowych w wybranych grupach wieku w 2016 r.**

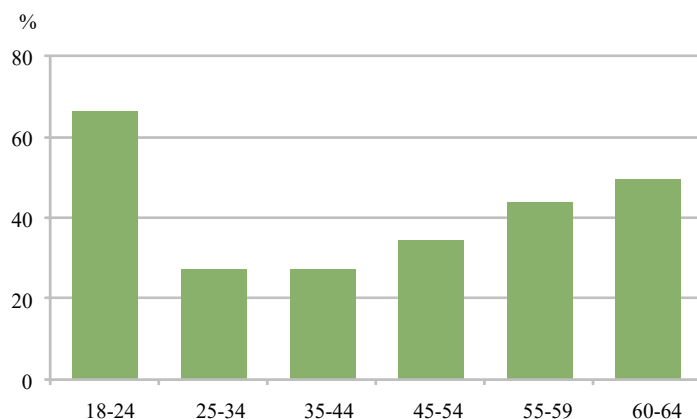
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 36. **Udział bezrobotnych w wieku 18-24 lata i w wieku 50 lat i więcej w rejestrze bezrobotnych oraz w ośrodkach pomocy społecznej w 2016 r.**

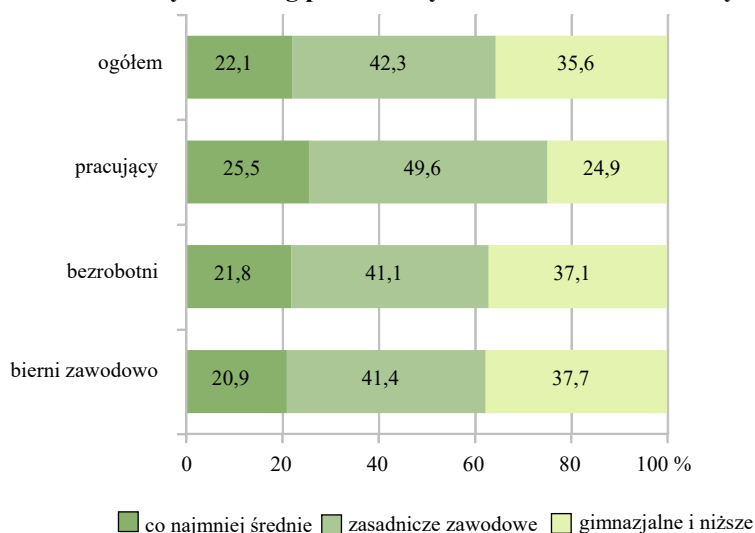

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych powiatowych urzędów pracy oraz Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

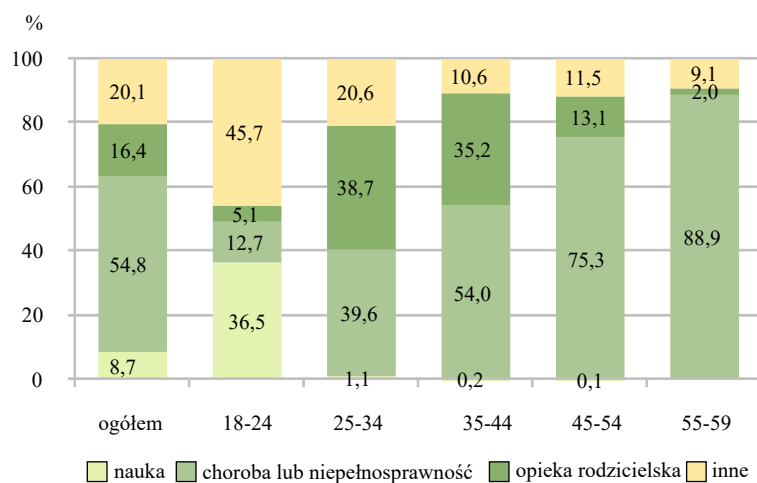
Wykr. 37. Udział biernych zawodowo w ogólnej liczbie beneficjentów w ubogich gospodarstwach wieloosobowych według grup wieku produkcyjnego w 2016 r.

Wykr. 38. Struktura beneficjentów w grupie wieku produkcyjnego 25 lat i więcej w ubogich gospodarstwach wieloosobowych według poziomu wykształcenia i statusu na rynku pracy w 2016 r.

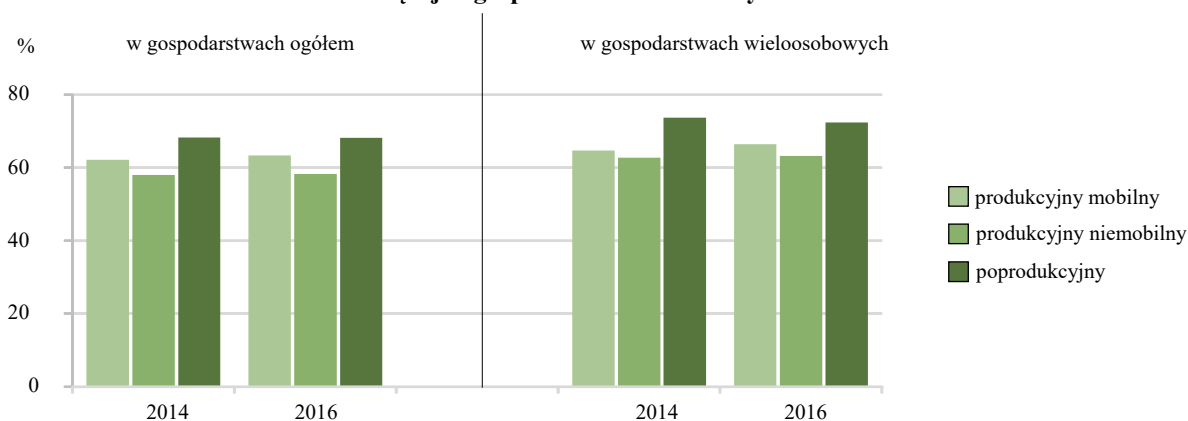

Wykr. 39. Struktura beneficjentów w grupach wieku produkcyjnego w ubogich gospodarstwach domowych według potencjalnych przyczyn bierności zawodowej w 2016 r.

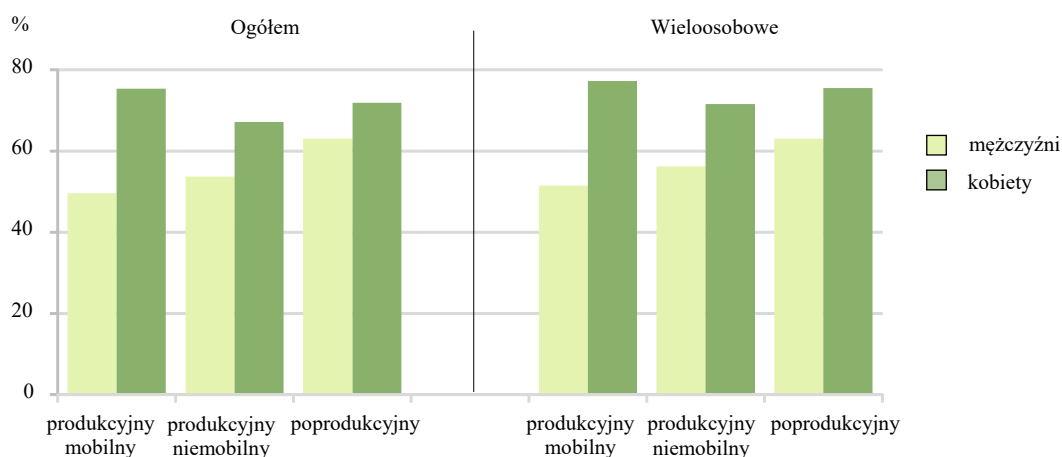

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

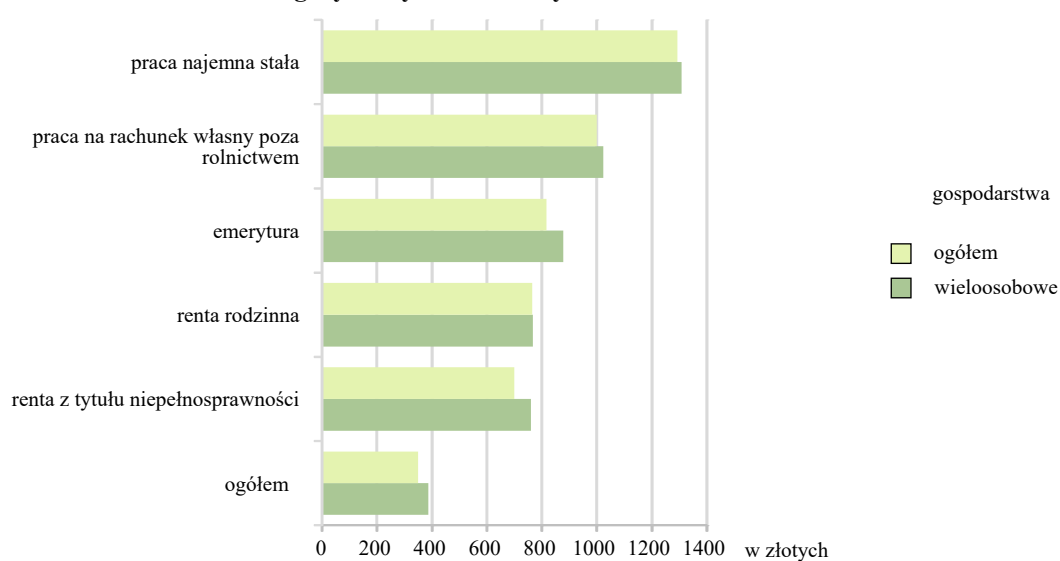
Wykr. 40. Udział posiadających własny dochód wśród ubogich beneficjentów w wieku 18 lat i więcej w gospodarstwach domowych

Wykr. 41. Udział posiadających własny dochód wśród ubogich beneficjentów w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym według płci w gospodarstwach domowych w 2016 r.

Wykr. 42. Mediana przeciętnego miesięcznego dochodu indywidualnego osiąganego przez beneficjentów w ubogich gospodarstwach ogółem i w gospodarstwach wieloosobowych według wybranych źródeł uzyskania w 2016 r.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

2. Członkowie gospodarstw z dochodem powyżej kryterium dochodowego

W 2016 r. wśród ponad 2,4 mln osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, ponad 33%, a w liczbach bezwzględnych 809 tys. osób, to członkowie gospodarstw, które skorzystały z pomocy społecznej mimo przeciętnego dochodu na osobę przekraczającego kryterium dochodowe. Zbiorowość gospodarstw domowych tych beneficjentów w 2016 r. liczyła 345 tys. i została opisana w rozdziale III pkt 3.

2.1. Charakterystyka społeczno-demograficzna beneficjentów

Populacja beneficjentów, członków gospodarstw domowych z dochodem powyżej kryterium w 2016 r. w porównaniu do roku poprzedniego wzrosła o 1,5%, tj. o 12,2 tys. osób. Natomiast w porównaniu z 2009 r. liczba tych beneficjentów zmniejszyła się o ponad 32%, pomimo iż w 2010 r. omawiana zbiorowość była jeszcze bardziej liczna niż w 2009 r. Tak znaczący spadek nastąpił przede wszystkim z powodu znacznego podwyższenia kwot kryterium dochodowego w 2012 r. (po 6 latach od wcześniejszej weryfikacji w 2006 r.) – wykres 43 (pomiędzy str. 48-49). W związku z tym wiele gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej po 2012 r. znalazło się w grupie ubogich gospodarstw, tj. z dochodem poniżej nowego kryterium.

Podobnie jak w omawianej wcześniej populacji ubogich beneficjentów, ponad 80% omawianej zbiorowości to członkowie wieloosobowych gospodarstw domowych. W strukturze ogółem przeważają osoby w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mobilnym, stanowiąc ponad 62% zbiorowości. Wśród osób samotnie gospodarujących ponad 72% to osoby w wieku poprodukcyjnym, w zdecydowanej większości kobiety – wykres 44 (pomiędzy str. 48-49).

Mediana wieku beneficjentów w gospodarstwach domowych o dochodach powyżej kwoty progu dochodowego jest wyższa niż w populacji ubogich beneficjentów, co przekłada się na ich gorszą kondycję zdrowotną. W 2016 r. udział chorych wynosił powyżej 43%, i był większy o ponad 13 p. proc. w porównaniu z udziałem chorych wśród ubogich beneficjentów. Niemal dwukrotnie wyższy był też udział chorych przewlekle – wynosił blisko 27%. Częstość występowania osób chorych lub chorych przewlekle była większa w każdej z subpopulacji według ekonomicznych grup wieku, a w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym wyniosła blisko 94% i była większa o niemal 15 p. proc. niż udział grupy chorych lub chorych przewlekle w tym wieku wśród beneficjentów ubogich.

W populacji blisko 370 tys. niepełnosprawnych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. osoby w gospodarstwach z dochodem powyżej kryterium stanowiły blisko 37%, a w liczbach bezwzględnych ponad 136 tys. osób. Osoby niepełnosprawne stanowiły 16,8% ogółu beneficjentów z dochodem powyżej kryterium. Częstość występowania niepełnosprawności w tej zbiorowości była wyższa niż w zbiorowości ubogich beneficjentów o blisko 3 p. proc. Udziały

te były wyższe w niemal wszystkich ekonomicznych grupach wieku z wyjątkiem wieku poprodukcyjnego – wykres 45 (pomiędzy str. 48-49).

Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej, członkowie gospodarstw z dochodem na osobę powyżej kryterium różnią się też od beneficjentów ubogich pod względem poziomu wykształcenia. Udział osób w wieku 25-64 lata z wykształceniem co najmniej średnim wyniósł ponad 32%, a więc był o 10 p. proc. wyższy niż w odpowiedniej wiekowo populacji ubogich beneficjentów. W populacji kobiet korzystających z pomocy społecznej mimo przekroczenia kryterium dochodowego blisko 39% posiadało wykształcenie co najmniej średnie, a 35% zasadnicze zawodowe. Natomiast wśród mężczyzn prawie 50% miało ukończone wykształcenie na poziomie zasadniczym zawodowym, a na co najmniej średnim niespełna 24% – wykres 46 (pomiędzy str. 48-49).

Beneficjenci w wieku produkcyjnym w gospodarstwach domowych z dochodem na osobę przekraczającym próg dochodowy są znacznie mniej aktywni zawodowo niż ubodzy beneficjenci, co wynika z relatywnie większego udziału osób niepełnosprawnych, w stopniu uniemożliwiającym pracę zawodową oraz częściej występującej w tych gospodarstwach konieczności sprawowania opieki nad niepełnosprawnymi. W 2016 r. w omawianej zbiorowości w wieku produkcyjnym nie pracowało i nie poszukiwało pracy 48% osób i jest to wskaźnik wyższy o ponad 10 p. proc. od wskaźnika opisującego tę cechę dla beneficjentów ubogich, natomiast dwukrotnie wyższy jest udział pracujących, a ponad dwukrotnie mniejszy udział bezrobotnych – wykres 47 (pomiędzy str. 48-49).

2.2. Źródła i poziom własnych dochodów beneficjentów w gospodarstwach wieloosobowych

Beneficjenci w wieku 18 lat i więcej w gospodarstwach o dochodach na osobę powyżej progu dochodowego w zdecydowanej większości posiadali własne źródła dochodu. W 2016 r. w tej zbiorowości odsetek osób z własnym dochodem wynosił blisko 80%, a w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym – 91%. Relatywnie najmniej beneficjentów z własnym dochodem w analizowanych gospodarstwach wystąpiło w grupie osób w wieku produkcyjnym mobilnym – ponad 76% – wykres 48 (pomiędzy str. 48-49).

Omawiana cecha odróżnia tę grupę beneficjentów od beneficjentów ubogich, gdzie odsetek posiadających własne źródła utrzymania nie sięgał 66%, a w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym wyniósł ponad 72%.

Inną cechą różniącą beneficjentów w gospodarstwach o dochodach powyżej progu dochodowego był wysoki odsetek osób w wieku produkcyjnym utrzymujących się z pracy, który w omawianym okresie wynosił ponad 47%, to o około 16 p. proc. więcej niż w przypadku beneficjentów ubogich. Z pracy najemnej stałej lub na własny rachunek (poza pracą na własnym gospodarstwie rolnym), przynoszącej relatywnie najwyższe dochody, w tej grupie beneficjentów utrzymywało się ponad

82% osób. W wieku poprodukcyjnym utrzymujących się głównie ze źródeł niezarobkowych było blisko 91% – były to stałe źródła dochodu w postaci emerytury, renty rodzinnej, renty inwalidzkiej lub innego świadczenia z ubezpieczenia społecznego, a odsetek utrzymujących się z emerytur wyniósł prawie 80%.

3. Bezdomni beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej

W populacji blisko 2,5 mln beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. zbiorowość osób bezdomnych stanowiła ponad 1,2%, czyli 30,3 tys. osób. Bezdomni beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej to w zdecydowanej większości mieszkańcy miast – 83%, tj. 25,0 tys. osób, a pozostałe 5,2 tys. żyło na wsi. W porównaniu z 2014 r. liczba bezdomnych beneficjentów wzrosła o 0,3 tys. osób, tj. o 1,0%.

3.1. Inne, poza bezdomnością, przyczyny przyznania świadczeń i formy pomocy osobom bezdomnym

Głównym, poza bezdomnością, powodem korzystania z pomocy społecznej w tej grupie beneficjentów były problemy zdrowotne. Z powodów zdrowotnych pomoc otrzymało 12,9 tys. osób, czyli blisko 43% bezdomnych beneficjentów. Nieco mniejszą, liczącą 9,5 tys. grupę, tj. ponad 31% stanowili bezdomni, którzy otrzymali pomoc z powodu braku pracy. Z powodów społecznych, skorzystało z pomocy OPS ponad 3,6 tys. osób, czyli około 12% analizowanej zbiorowości bezdomnych beneficjentów – wykres 49 (pomiędzy str. 48-49).

Osoby bezdomne otrzymały pomoc w formie świadczeń pieniężnych i niepieniężnych. W 2016 r. pomoc pieniężną otrzymało ponad 92% omawianej zbiorowości, czyli 26,3 tys. osób. Niezależnie od pomocy finansowej stosunkowo liczna zbiorowość, ponad 21 tys. osób, tj. ponad 75% bezdomnych, skorzystała ze świadczeń niepieniężnych – wykres 50 (pomiędzy str. 48-49).

3.2. Charakterystyka demograficzna bezdomnych beneficjentów

W populacji 30,3 tys. osób bezdomnych od początku obserwacji tej zbiorowości w badaniu beneficjentów występuje wysoka dysproporcja płci. W 2016 r. mężczyźni stanowili blisko 89% całej zbiorowości. Wśród bezdomnych beneficjentów, którzy skorzystali z pomocy społecznej osoby w wieku produkcyjnym stanowiły blisko 87%, czyli ponad 26 tys., w tym 8,2 tys. to osoby w wieku produkcyjnym mobilnym, tj. w wieku 18-44 lata. W 2016 r. w strukturze według dokładniejszych grup wieku ponad 11% tej zbiorowości, tj. 3,5 tys. osób, stanowiła grupa 18-34-latków, a blisko 16%, tj. 4,7 tys. – osoby w wieku 35-44 lata. Relatywnie bardzo liczną grupę 7,4 tys. osób, tj. blisko 25% bezdomnych beneficjentów, stanowili 45-54-latkowie, a najwyższy w analizowanej zbiorowości był udział osób z najstarszej 10-letniej grupy, czyli w wieku 55-64 lata i wyniósł ponad 36%, tj. 11,0 tys. osób – wykres 51 (pomiędzy str. 48-49).

Jak wspomniano wcześniej, blisko 43% osób bezdomnych korzystało z pomocy społecznej ze względów zdrowotnych, co może potwierdzać złą kondycję zdrowotną omawianej zbiorowości. Wśród mężczyzn ponad 32% było chorych przewlekłe, a blisko 32% miało inne problemy zdrowotne. Tylko niespełna 36% mężczyzn w swojej ocenie deklarowało się jako osoby zdrowe. Wśród kobiet udział osób zdrowych był niższy i wyniósł około 31%. Udział kobiet chorych w populacji bezdomnych kobiet ukształtował się na poziomie blisko 33%, natomiast ponad 36% kobiet było chorych przewlekłe – wykres 52 (pomiędzy str. 48-49). W populacji bezdomnych beneficjentów blisko 35%, tj. 10,5 tys. osób, posiadało orzeczenie o niepełnosprawności, a w tym blisko 67% orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym.

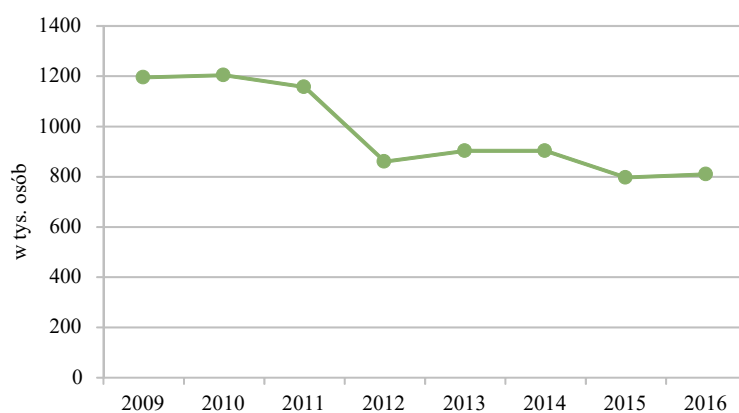
3.3. Charakterystyka społeczno-ekonomiczna bezdomnych beneficjentów

Zbiorowość bezdomnych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej cechuje relatywnie jeszcze niższy niż w populacji ubogich beneficjentów w gospodarstwach domowych poziom wykształcenia. Wykształcenie co najmniej średnie posiadało 5,1 tys. osób, tj. mniej niż 18% bezdomnych. Ponad 43% bezdomnych beneficjentów, a w liczbach bezwzględnych 12,6 tys. osób, legitymowało się wykształceniem zasadniczym zawodowym, a 11,4 tys. bezdomnych stanowiących blisko 40% zbiorowości to osoby, które swoją edukację zakończyły na poziomie gimnazjalnym i niższym – wykres 53 (pomiędzy str. 48-49).

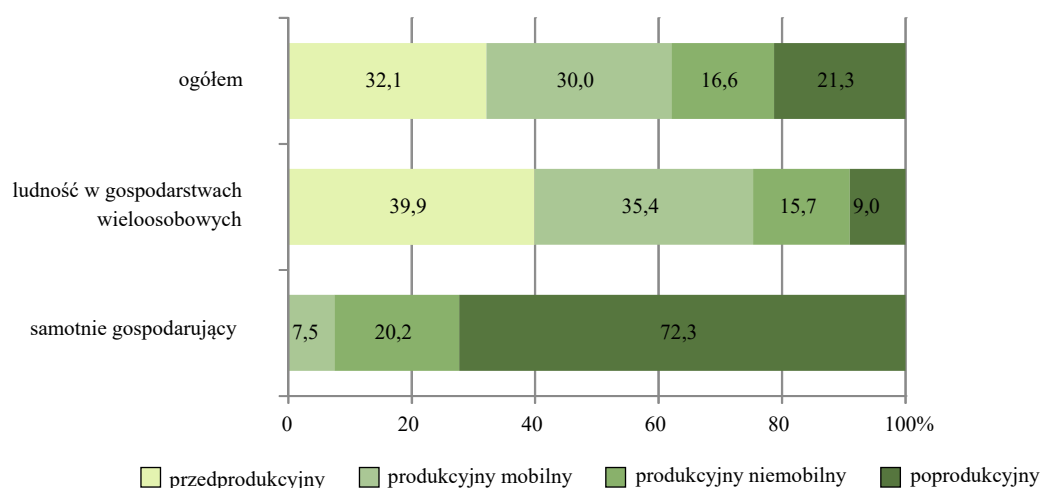
Sytuacja ekonomiczna większości osób bezdomnych jest skrajnie trudna. W 2016 r. ponad 61% tych osób nie miało własnego źródła dochodu, a dalsze ponad 33% miało dochód na poziomie poniżej kryterium dochodowego. Tylko 6% bezdomnych beneficjentów posiadało dochód z pracy, a ponad 4% utrzymywało się z emerytury lub renty. Dla pozostałych blisko 29% osób bezdomnych dochody pochodziły z innych źródeł niezarobkowych – wykres 54 (pomiędzy str. 48-49).

Niski poziom wykształcenia osób bezdomnych oraz zły stan zdrowia połączony z niepełnosprawnością przekładają się na ich pozycję na rynku pracy. W zbiorowości osób bezdomnych przeważają bierni zawodowo, którzy stanowili blisko 53% opisywanej populacji, przy czym w skrajnych grupach wieku produkcyjnego 18-44 lata oraz 55-59/64 lata udział biernych zawodowo był relatywnie mniejszy i wynosił odpowiednio: ponad 15% oraz blisko 23%. Udział aktywnych zawodowo wśród bezdomnych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej to w zasadzie udział bezrobotnych, gdyż pracujący stanowili niewiele ponad 2%. Udział osób w wieku produkcyjnym mobilnym, (tj. w wieku 18-44 lata) w populacji bezrobotnych ukształtował się na poziomie 15,0%, natomiast udział osób najstarszych (tzn. w grupie wieku 55 lat do końca wieku produkcyjnego) wynosił 17,0% – wykres 55 (pomiędzy str. 48-49).

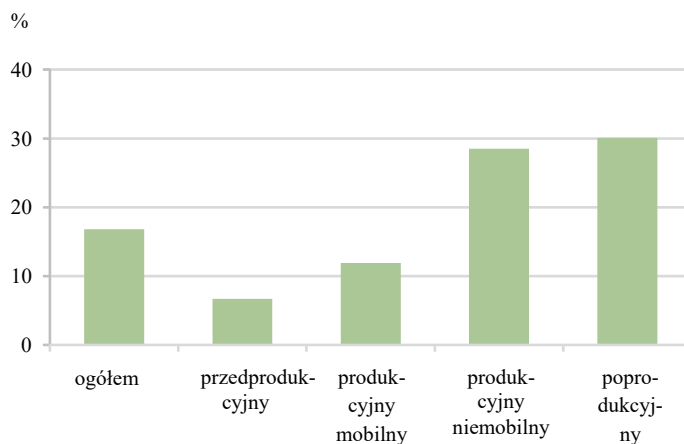
Wykr. 43. Beneficjenci – członkowie gospodarstw domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego

Wykr. 44. Struktura beneficjentów w gospodarstwach domowych o dochodzie na osobę powyżej kryterium dochodowego według typu gospodarstwa i ekonomicznych grup wieku w 2016 r.

Wykr. 45. Udział osób niepełnosprawnych wśród beneficjentów w gospodarstwach domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego według ekonomicznych grup wieku w 2016 r.

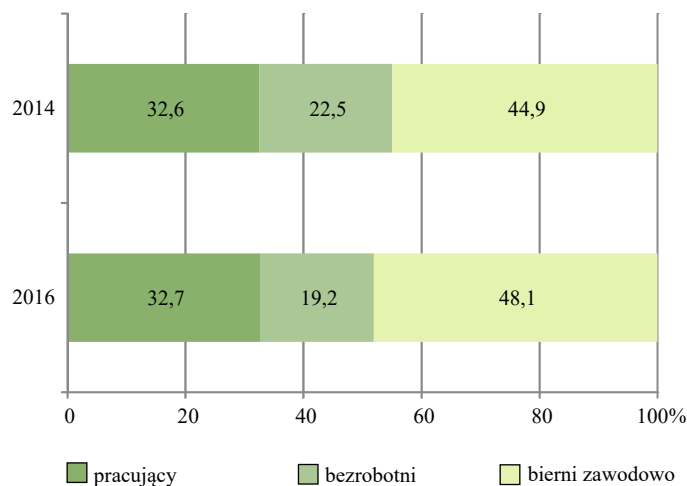

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

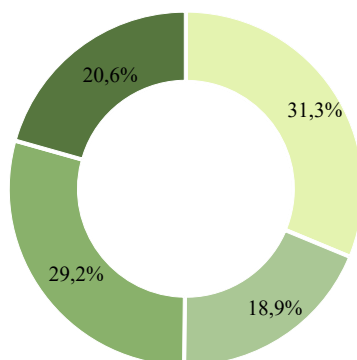
Wykr. 46. Struktura beneficjentów w wieku 25-64 lata w gospodarstwach domowych o dochodzie na osobę powyżej kryterium dochodowego według płci i poziomu wykształcenia w 2016 r.

Wykr. 47. Struktura beneficjentów w wieku 18-64 lata w gospodarstwach domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego według statusu na rynku pracy

Wykr. 48. Struktura beneficjentów w wieku 15 lat i więcej w gospodarstwach domowych o dochodach na osobę powyżej kryterium dochodowego według głównego źródła indywidualnego dochodu w 2016 r.

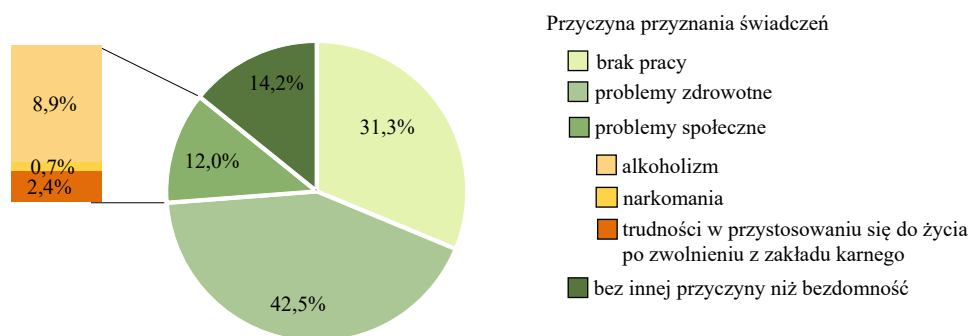

Osoby w gospodarstwach utrzymujące się głównie lub wyłącznie z:

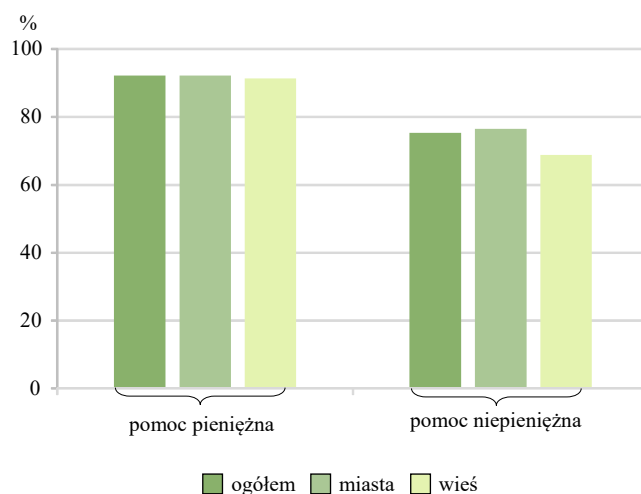
pracy emerytur i rent z innych niezarobkowych źródeł Osoby bez własnego dochodu

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 49. **Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według przyczyny przyznania świadczeń w 2016 r.**

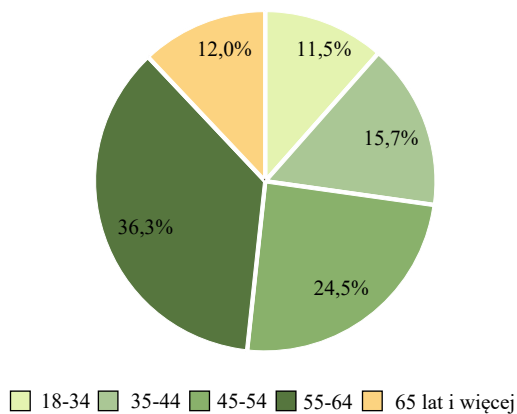

Wykr. 50. **Odsetek beneficjentów bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według głównych form^a otrzymanej pomocy w 2016 r.**

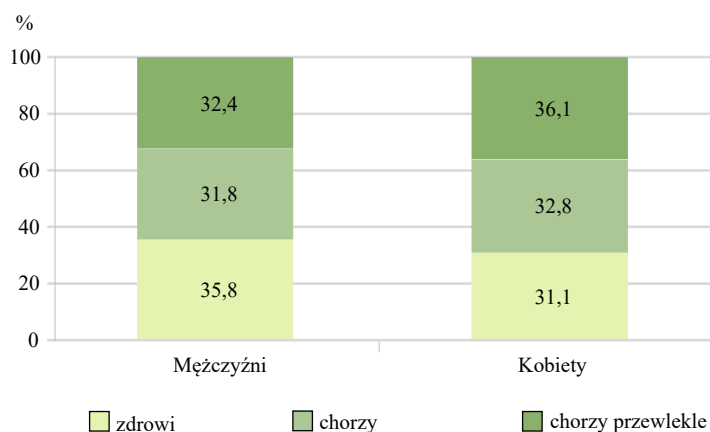
^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 94 pkt 4.32 i 4.33.

Wykr. 51. **Struktura bezdomnych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według grup wieku w 2016 r.**

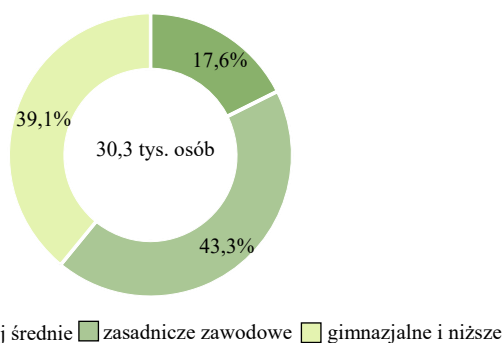

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiS.

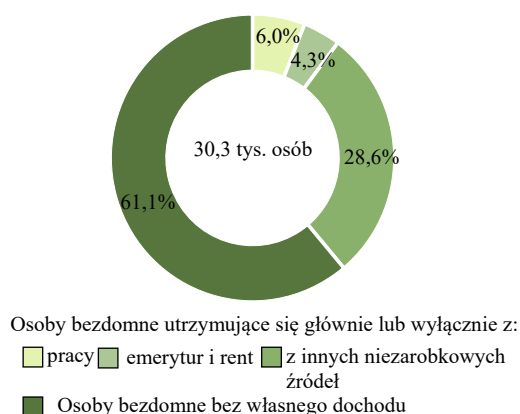
Wykr. 52. Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według płci i stanu zdrowia w 2016 r.

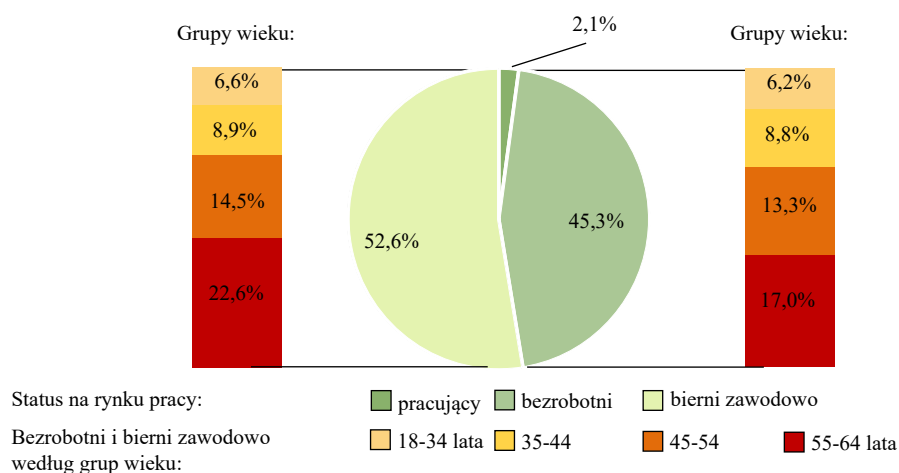
Wykr. 53. Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według poziomu wykształcenia w 2016 r.

Wykr. 54. Struktura osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.

Wykr. 55. Struktura bezdomnych beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według statusu na rynku pracy oraz bezrobotnych i biernych zawodowo według grup wieku w 2016 r.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

ROZDZIAŁ III. GOSPODARSTWA DOMOWE BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ

Pomoc świadczona w miejscu zamieszkania beneficjentów, określana jako środowiskowa, jest przyznawana dla osób w gospodarstwach domowych i osób bezdomnych na podstawie pełnej oceny sytuacji gospodarstwa domowego osoby potrzebującej pomocy. W niniejszym opracowaniu skalę korzystania z pomocy przez gospodarstwa domowe przedstawiono w retrospekcji od 2008 r., ponadto w związku z nową prognozą gospodarstw domowych (na lata 2016-2050) wykorzystano możliwość przedstawienia sytuacji gospodarstw beneficjentów w 2016 r. w szerszym ujęciu. Syntetyczną charakterystykę gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej w 2016 r. zawiera schemat 2 (pomiędzy str. 56-57).

1. Zmiany w populacji gospodarstw domowych beneficjentów w latach 2008-2016

W 2016 r. pomoc społeczna świadczona w różnych formach przez gminne²⁰ ośrodki pomocy społecznej została skierowana do 7,3% ogółu gospodarstw domowych w Polsce²¹. W liczbach bezwzględnych było to ponad 1029 tys. gospodarstw i w porównaniu z 2015 r. ich populacja zmniejszyła się o blisko 58 tys., czyli o 5,3%. Zmiany wielkości populacji tych gospodarstw w latach 2008-2016 i dynamikę ich liczby przedstawia wykres 56 i wykres 57 (pomiędzy str. 56-57).

W analizowanym okresie omawiana zbiorowość zmniejszała się do 2011 r., następnie w latach 2012 i 2013 zanotowano wzrost spowodowany podwyższeniem (w październiku 2012 r. – po 6 latach od poprzedniej weryfikacji) kwoty kryterium dochodowego uprawniającego do ubiegania się o świadczenia z pomocy społecznej, a od 2014 r. utrzymuje się spadkowa tendencja w liczbie gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej. Warto dodać, że w październiku 2015 r. nastąpiło kolejne podwyższenie kwot kryterium dochodowego, niemniej ta weryfikacja (po 3 latach od poprzedniej) nie tylko nie spowodowała wzrostu liczby gospodarstw domowych korzystających z tej pomocy, ale nie wpłynęła także na dotychczasowe tempo spadku tej liczby w 2016 r. w porównaniu z 2015 r.

Struktura omawianej populacji według miejsca zamieszkania utrzymywała się przez cały okres w podobnej proporcji: ponad 55% (z tendencją wzrostową) to gospodarstwa domowe beneficjentów w miastach, a poniżej 45% – na wsi. Z ogółu analizowanych gospodarstw w 2016 r. w miastach skorzystało z pomocy 576 tys., a na wsi 454 tys. gospodarstw domowych.

²⁰ W zależności od statusu gminy funkcjonują miejskie, gminne lub miejsko-gminne ośrodki pomocy społecznej.

²¹ Liczba gospodarstw ogółem w 2016 r. według nowej prognozy GUS; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

W porównaniu z 2015 r. liczba tych gospodarstw zmniejszyła się odpowiednio o 4,7% oraz o 6,1%. Strukturę gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej według miejsca zamieszkania na tle gospodarstw ogółem²² w 2016 r. przedstawia wykres 58 (pomiędzy str. 56-57).

Mimo utrzymującego się w ostatnich latach relatywnie większego na wsi niż w miastach spadku liczby gospodarstw korzystających z pomocy społecznej częstość korzystania z tej pomocy przez gospodarstwa domowe na wsi jest znacznie wyższa niż w miastach. W 2016 r. współczynnik natężenia, wyrażający liczbę gospodarstw beneficjentów przypadającą na 1000 gospodarstw domowych, na wsi wynosił blisko 97‰ wobec 61‰ w miastach. Głównym powodem tak dużej różnicy między miastem i wsią w tym zakresie są dysproporcje w poziomie dochodów, chociaż na wsi nieznacznie łagodzone relatywnie niższymi kosztami utrzymania. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w Polsce w 2016 r. wynosił 1475 zł²³, ale w miastach było to 1642 zł (przy czym w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców – 2108 zł), a na wsi 1067 zł.

Na mniejszą zamożność gospodarstw domowych na wsi (mimo obserwowanego²⁴ z roku na rok zmniejszania się różnic w tym zakresie między miastem i wsią) wpływają relatywnie niższe dochody indywidualne mieszkańców wsi, ale zasadniczy wpływ ma większa niż w mieście liczba osób pozostających na utrzymaniu. Większe gospodarstwa domowe to z reguły gospodarstwa z większą liczbą dzieci (i/lub uczącej się młodzieży) pozostających na utrzymaniu. Według NSP 2011 udział największych gospodarstw (5 i więcej osób) wśród ogółu gospodarstw na wsi był wyższy niż w mieście o 16,9 p. proc. Według ostatniej prognozy gospodarstw domowych w 2016 r. różnica między tymi udziałami nadal była wysoka, chociaż zmniejszyła się do 15,7 p. proc (6,8% w miastach i 22,5% na wsi). Zatem przeciętny dochód uzyskiwany przez wieloosobowe gospodarstwo domowe (a często jest to dochód tylko jednej osoby) jest dzielony na wsi przez większą liczbę osób niż w mieście, stąd tak wysoki odsetek gospodarstw na wsi ze stosunkowo bardzo niskim dochodem na osobę i koniecznością korzystania z pomocy społecznej.

Częstość korzystania z pomocy społecznej przez gospodarstwa domowe w poszczególnych województwach jest pochodną wymienionych wyżej zjawisk: relatywnie niższych dochodów indywidualnych i relatywnie większej liczby osób na utrzymaniu, występujących w kumulacji w różnym nasileniu w poszczególnych regionach. Aktualna prognoza gospodarstw domowych dla województw pozwala na zobrazowanie regionalnego zróżnicowania korzystania z pomocy

---

²² Patrz objaśnienie jak w przypisie 21.

²³ Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/budzety-gospodarstw-domowych-w-2016-r-9.11.html> – tabl. 23 str. 125

²⁴ Na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych.

społecznej przez gospodarstwa w 2016 r., co przedstawia mapa 4 (pomiędzy str. 56-57). Ponadto na wykresie 59 obok mapy (pomiędzy str. 56-57) wykazano zmiany w tym zakresie w porównaniu z 2011 r. (odniesienie do ogółu gospodarstw domowych na podstawie wyników NSP 2011).

W rankingu województw w 2016 r. relatywnie najmniej gospodarstw domowych korzystało z pomocy społecznej w województwie śląskim – 5,0% ogółu, a najwięcej – 12,3%, w województwie warmińsko-mazurskim. Te same województwa zajmowały odpowiednio pierwszą i ostatnią lokatę w 2011 r. W porównaniu z 2011 r. we wszystkich województwach zmniejszyła się częstość korzystania z pomocy społecznej, przy czym największy spadek o 2,2 p. proc. wystąpił w województwie zachodniopomorskim.

Na wykresie 60 (pomiędzy str. 56-57) przedstawiono strukturę gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według ich wielkości w miastach i na wsi w 2016 r. Warto zwrócić uwagę, że od początku obserwacji, tj. od 2008 r., ogólny wskaźnik korzystania z pomocy społecznej przez gospodarstwa domowe w miastach znacznie zwyżają gospodarstwa jednoosobowe. Gospodarstwa te, czyli osoby samotnie gospodarujące stanowiły blisko 56% wszystkich gospodarstw korzystających z tej pomocy w miastach (i ich udział wzrasta), wobec ponad 36% gospodarstw jednoosobowych (także z tendencją wzrostową) wśród gospodarstw korzystających z pomocy społecznej na wsi.

W analizie beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstw w 2016 r. (podobnie jak w poprzedniej edycji za 2014 r.) przyjęto podział w zależności od wysokości dochodu na osobę z granicą na poziomie kryterium dochodowego²⁵. Została wyodrębniona zbiorowość gospodarstw, w których dochód na osobę nie przekraczał tego kryterium oraz zbiorowość z dochodem powyżej tego progu. Z ogółu ponad 1029 tys. gospodarstw domowych, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej, 2/3 stanowiły gospodarstwa, w których dochód na osobę nie przekraczał kryterium dochodowego (**w dalszej analizie ta zbiorowość jest określana zamiennie jako ubogie gospodarstwa**), a 1/3 to gospodarstwa, w których dochód na osobę był wyższy. Strukturę gospodarstw beneficjentów w podziale na jednoosobowe i wieloosobowe oraz według miejsca zamieszkania ilustrują wykresy 61 i 62 (pomiędzy str. 56-57). W obydwu przedstawianych grupach gospodarstw (tj. poniżej i powyżej kryterium dochodowego) wystąpiła podobna struktura tzn. większość stanowiły gospodarstwa wieloosobowe oraz gospodarstwa w miastach.

---

²⁵ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.5.

2. Ubogie gospodarstwa beneficjentów i głębokość ich ubóstwa²⁶

Niniejsze opracowanie jest trzecim (po wcześniejszych za 2012 i 2014 r.), w którym szerszą analizą objęto gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej, w których dochód na osobę nie przekraczał kwoty kryterium dochodowego ustalonego w art. 8 ustawy o pomocy społecznej. Ponadto w 2012 r. w tej analizie ujęto także gospodarstwa korzystające ze świadczeń na podstawie programu rządowego „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania”, czyli takie, w których dochód nie przekraczał 150% kwoty ustalonego kryterium.

Jak wspomniano wcześniej w populacji gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej w 2016 r. ubogie gospodarstwa stanowiły 2/3 i ten udział był mniejszy o około 3 p. proc. niż w latach 2012-2015 oraz wyższy niż w latach 2009-2011 również w podobnym odchyleniu – wykres 63 (pomiędzy str. 56-57). Jeżeli przypomnimy, że podwyższenie kryterium dochodowego miało miejsce w 2015 r. oraz 2012 r. (a wcześniej w 2006 r.) to można zauważyć, że z każdym kolejnym rokiem utrzymywania się kryterium dochodowego na niezmiennym poziomie wzrastał udział gospodarstw, które otrzymały pomoc mimo przekroczenia jego poziomu.

2.1. Gospodarstwa jednoosobowe

Zbiorowość gospodarstw jednoosobowych korzystających z pomocy społecznej ze względu na (odmienną od wieloosobowych) specyfikę tej grupy była po raz pierwszy wyróżniona w charakterystykach w publikacji za 2010 r. i w kolejnych jej edycjach za 2012 i 2014 r. W populacji 684,6 tys. ubogich gospodarstw, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej gospodarstwa jednoosobowe (tj. osoby samotnie gospodarujące, bez osób bezdomnych) stanowiły 48,0%, czyli 328 tys. Udział samotnie gospodarujących w populacji ubogich gospodarstw korzystających z pomocy społecznej stopniowo wzrasta od początku obserwacji grupy ubogich beneficjentów i ich gospodarstw, tj. od 2013 r., kiedy wynosił 42,1%. Z tej zbiorowości w 2016 r. w miastach mieszkało 208 tys. osób, tj. 63,5%, a pozostali – 120 tys. osób na wsi.

2.1.1. Przyczyny przyznania świadczeń i formy pomocy

Do 2013 r. głównym powodem korzystania z pomocy społecznej w grupie ubogich gospodarstw jednoosobowych beneficjentów były problemy ze znalezieniem pracy (bezrobocie). Od 2014 r. na pierwsze miejsce wysunęły się problemy zdrowotne i ich udział wzrasta. Strukturę gospodarstw jednoosobowych na tle ogółu ubogich gospodarstw według głównej przyczyny²⁷

²⁶ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.9.

²⁷ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.6.

przyznania świadczeń w 2016 r. przedstawiono na wykresie 64 (pomiędzy str. 56-57). W analizowanej grupie ponad 328 tys. osób pomoc z powodów zdrowotnych otrzymało ponad 181 tys. osób, tj. 55,2%, a dalsze 38,2% z powodu braku pracy. Z powodów społecznych skorzystało z pomocy ponad 15 tys. osób, czyli 4,7% analizowanej zbiorowości ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej.

Ubogie osoby samotnie gospodarujące skorzystały z różnych form świadczeń, które grupuje się jako świadczenia pieniężne i niepieniężne²⁸. W 2016 r. pomoc pieniężną otrzymało blisko 99% omawianej zbiorowości, tj. ponad 324 tys. osób. Odsetek gospodarstw jednoosobowych na tle ogółu ubogich gospodarstw według głównych form świadczeń przedstawiono na wykresie 65 (pomiędzy str. 56-57). Najczęstszą formą pomocy pieniężnej był zasiłek celowy, który otrzymało ponad 71% beneficjentów, tj. 234 tys. osób. Prawie połowa ubogich samotnie gospodarujących świadczeniobiorców miała wypłacany zasiłek okresowy, a blisko 48% – zasiłek stały. Stąd wniosek, że ponad 97% omawianej populacji ubogich samotnie gospodarujących otrzymało pomoc w formie zasiłku stałego lub okresowego, a duża ich część dodatkowo wsparcie w formie jednorazowego zasiłku celowego.

Ponadto, niezależnie od pomocy finansowej, stosunkowo liczna zbiorowość ponad 217 tys. osób, tj. około 66% ubogich samotnie gospodarujących skorzystała ze świadczeń niepieniężnych. Z pomocy w formie posiłku skorzystało w 2016 r. ponad 13% analizowanych beneficjentów. Częstym rodzajem pomocy w formach niepieniężnych dla tych osób była też praca socjalna, występowała także pomoc w formie usług pielęgnacyjnych.

Dla przedstawienia szerokiej charakterystyki ubogich gospodarstw jednoosobowych korzystających z pomocy społecznej, uznano za celowe zamieszczenie poniżej cech demograficznych, społecznych i ekonomicznych ubogich beneficjentów samotnie gospodarujących.

2.1.2. Charakterystyka demograficzna samotnie gospodarujących

Przedstawiona wyżej struktura jednoosobowych ubogich gospodarstw domowych według przyczyn korzystania z pomocy (ponad 38% z powodu bezrobocia) sugeruje, że są to w dużej części gospodarstwa osób w wieku produkcyjnym. W zbiorowości ponad 328 tys. ubogich samotnie gospodarujących, którzy skorzystali z pomocy społecznej w 2016 r. osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 87%, czyli 284 tys., w tym 84 tys. to osoby w wieku produkcyjnym mobilnym 18-44 lata. W analizowanej populacji w wieku poprodukcyjnym (kobiety 60+ i mężczyźni 65+) było 13%,

²⁸ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 94 pkt 4.32. i 4.33.

tj. 44 tys. osób. Specyfiką populacji ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej jest bardzo wysoka dysproporcja płci. W tej zbiorowości mężczyźni stanowili blisko 74% i tyle samo w zbiorowości w wieku 18-64 lata – wykres 66 A (pomiędzy str. 56-57).

Warto zwrócić uwagę na strukturę samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów z przedziału wieku 18-64 lata według dokładniejszych grup wieku w 2016 r., co przedstawia wykres 66 B (pomiędzy str. 56-57). Z ogółu 296 tys. osób z tego przedziału wiekowego ponad 39 tys. osób, tj. ponad 13%, stanowiła grupa 18-34-latków, a dalsze 15% – osoby w wieku 35-44 lata. Bardzo liczną grupę, blisko 78 tys., tj. ponad 26%, tworzyli 45-54-latkowie, ale największy udział, ponad 45%, miały osoby z najstarszej 10-letniej grupy wieku, czyli z przedziału 55-64 lata. Ta grupa liczyła w 2016 r. ponad 134 tys. osób i jej liczba wzrosła w porównaniu z 2014 r., (w którym przeprowadzono podobną analizę) o blisko 5%, co mogło być następstwem „kroczącej” od 2014 r.²⁹ granicy wieku uprawniającego do przejścia na emeryturę. We wszystkich pozostałych przedziałach wieku liczba osób w porównaniu z 2014 r. zmniejszyła się.

W przedstawionej wcześniej charakterystyce ubogich samotnie gospodarujących według powodów korzystania z pomocy społecznej wykazano, że pomoc z powodów zdrowotnych otrzymało ponad 181 tys. osób, tj. ponad 55% tej grupy. Z tej informacji skorelowanej z opisaną wyżej strukturą tych osób według wieku nasuwa się wniosek o bardzo złej kondycji zdrowotnej omawianej zbiorowości, szczególnie na tle opublikowanych w 2016 r. wyników badania stanu zdrowia ludności Polski w 2014 r.³⁰ Strukturę ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według stanu zdrowia przedstawiono na wykresie 66 C (pomiędzy str. 56-57). Według subiektywnej oceny zdrowia tych osób (przekazanej w trakcie wywiadu środowiskowego) ponad 40% z nich było chorych przewlekle, a dalsze około 29% miało inne problemy zdrowotne. Tylko niespełna 31% samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów w wieku 18-64 lata deklaroowało się jako osoby zdrowe. Dla porównania, w przywołanych wyżej wynikach badania stanu zdrowia w 2014 r., swoje zdrowie bardzo dobrze lub dobrze oceniło 91% ogółu ludności Polski w wieku 15-29 lat, 79% ludności w wieku 30-49 lat oraz 43% ludności w wieku 50-69 lat.

Subiektywną ocenę stanu zdrowia opisywanej populacji ubogich beneficjentów samotnie gospodarujących pośrednio weryfikują posiadane orzeczenia o niepełnosprawności, chociaż nie

²⁹ Od stycznia 2014 r. po każdym kwartale wiek uprawniający do przejścia na emeryturę był podwyższany o jeden miesiąc (od 1 X 2017 r. zostały przywrócone zasady sprzed 2014 r.)

³⁰ Publikacja GUS „Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r.” <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/stan-zdrowia-ludnosci-polski-w-2014-r-,6,6.html>

wszystkie dysfunkcje organizmu (z orzeczeniem o niepełnosprawności) są w indywidualnych opiniach beneficjentów oceniane jako choroba. Strukturę analizowanej grupy beneficjentów według niepełnosprawności prawnej i według stopnia tej niepełnosprawności przedstawiono na wykresie 66 D (pomiędzy str. 56-57). W 2016 r. w łącznej liczbie 296 tys. samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów w wieku 18-64 lata orzeczenie o niepełnosprawności posiadało ponad 43%, tj. ponad 128 tys. osób, w tym posiadający orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym stanowili niespełna 30%, a w stopniu znacznym blisko 8% ogółu analizowanej zbiorowości.

2.1.3. Charakterystyka społeczno-ekonomiczna samotnie gospodarujących

Zbiorowość ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej cechuje bardzo niski poziom wykształcenia. W analizowanej zbiorowości osób w wieku 25-64 lata w 2016 r. wykształcenie co najmniej średnie posiadało 19,4%, w tym 5,5% to osoby bez kwalifikacji zawodowych legitymujące się wykształceniem średnim ogólnokształcącym. Wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało 40,6% analizowanej zbiorowości, a dalsze 38,4% to osoby, które zakończyły edukację na poziomie obowiązkowym, młodsi – gimnazjalnym³¹, starsi – podstawowym.

Strukturę ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej w wieku 25-64 lata według poziomu wykształcenia w latach 2012, 2014 i 2016 przedstawiono na wykresie 67 (pomiędzy str. 56-57). Mimo nieznacznej poprawy w porównaniu z wcześniejszymi latami struktura wykształcenia ubogich samotnie gospodarujących w 2016 r. kształtowała się na tle odpowiedniej struktury ogółu ludności³² bardzo niekorzystnie.

Opisana wyżej charakterystyka poziomu wykształcenia ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej w połączeniu z problemami zdrowotnymi i niepełnosprawnością przekłada się na ich pozycję na rynku pracy. Wiele osób bez zawodu lub z wykształceniem zawodowym zdobytym przed wielu laty i z umiejętnościami nieprzystającymi do współczesnych wymagań pracodawców ma poważne trudności w znalezieniu pierwszej lub nowej pracy. Stąd w analizowanej zbiorowości tak wysoki odsetek osób bezrobotnych lub biernych zawodowo (wielu zapewne z powodu utraty nadziei na znalezienie pracy). Strukturę ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według statusu na rynku pracy w 2016 r. przedstawia wykres 68 (pomiędzy str. 56-57). W opisywanej populacji bierni

³¹ System edukacji wprowadzający gimnazjum, objął po raz pierwszy osoby urodzone w 1986 r.

³² Według wyników NSP 2011.

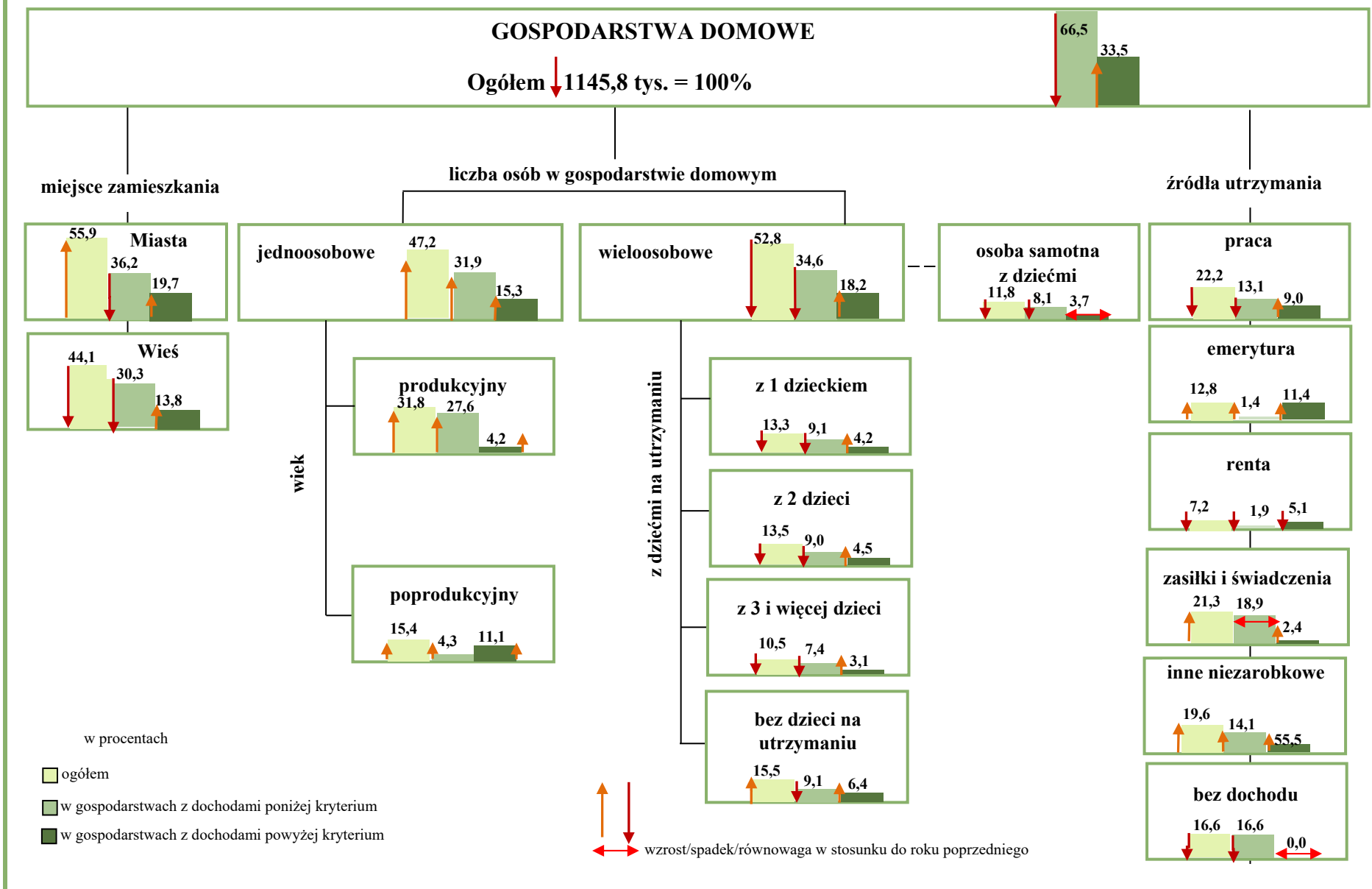
zawodowo ogółem stanowili ponad 47%, a wśród nich ponad 26% to osoby w wieku produkcyjnym mobilnym, tj. w wieku 18-44 lata. Udział aktywnych zawodowo wśród analizowanych beneficjentów pomocy społecznej to w zasadzie udział bezrobotnych – niespełna 51%, gdyż pracujący stanowili mniej niż 2%. W porównaniu z sytuacją z 2014 r. udział bezrobotnych w omawianej populacji beneficjentów w 2016 r. zmniejszył się o 5,8 p. proc., przy czym ta grupa zasilila zbiorowość biernych zawodowo (wzrost o 5,6 p. proc.), gdyż wzrost udziału pracujących był minimalny – o 0,2 p. proc.

Z przedstawionej wyżej charakterystyki demograficznej i społecznej omawianej populacji nasuwa się ogólny wniosek, że ubodzy samotnie gospodarujący beneficjenci pomocy społecznej to w zdecydowanej większości osoby w wieku produkcyjnym niemobilnym, w złej kondycji zdrowotnej, z bardzo niskim poziomem wykształcenia, bezrobotne lub bierne zawodowo, a cała zbiorowość z relatywnie wysokim odsetkiem osób niepełnosprawnych.

Dopełnieniem tej charakterystyki jest skrajnie trudna sytuacja ekonomiczna większości tych osób, gdyż w 2016 r. ponad 47% z nich nie miało własnego źródła dochodu, a dalsze blisko 25% miało dochód na poziomie poniżej połowy kryterium dochodowego, czyli nie przekraczający kwoty 317 zł miesięcznie. Strukturę ubogich samotnie gospodarujących beneficjentów pomocy społecznej według wysokości miesięcznego dochodu przedstawia wykres 69 (pomiędzy str. 56-57). Tak niskie dochody pochodzą ze źródeł niezarobkowych (innych niż emerytura lub renta), które otrzymywało około 45% ubogich samotnie gospodarujących. Dochody z pracy (najczęściej dorywczej lub sezonowej) deklarowało około 6%, a emeryturę lub rentę – mniej niż 2%. Strukturę ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej ogółem i jednoosobowych według głównego źródła utrzymania przedstawia wykres 70 (pomiędzy str. 56-57).

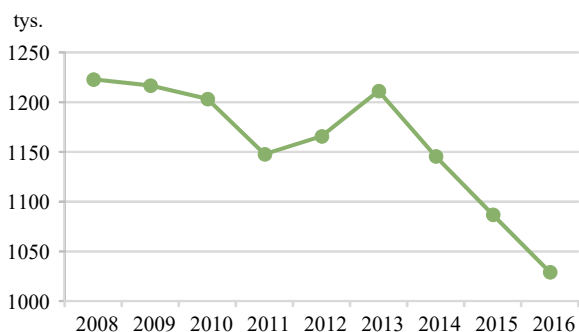
Jak zaznaczono wyżej w 2016 r. samotnie gospodarujący bez dochodu stanowili ponad 47%, a w liczbach bezwzględnych było to 155 tys. osób i w porównaniu z 2014 r. ta liczba zmniejszyła się o 5,5%, po wcześniejszym spadku (w 2014 r. w stosunku do 2012 r.) o 3,5%. Wykazana wyżej zbiorowość beneficjentów bez dochodu to osoby na utrzymaniu państwa, organizacji pozarządowych, parafii i osób spokrewnionych, chociaż nie można wykluczyć, że część z nich pracując dorywczo w „szarej strefie” nie ujawniła swoich dochodów.

Schemat 2. Identyfikacja gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w 2016 r.

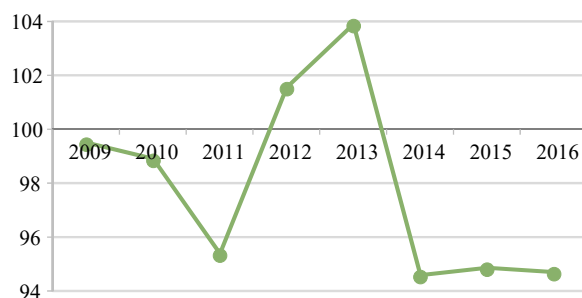

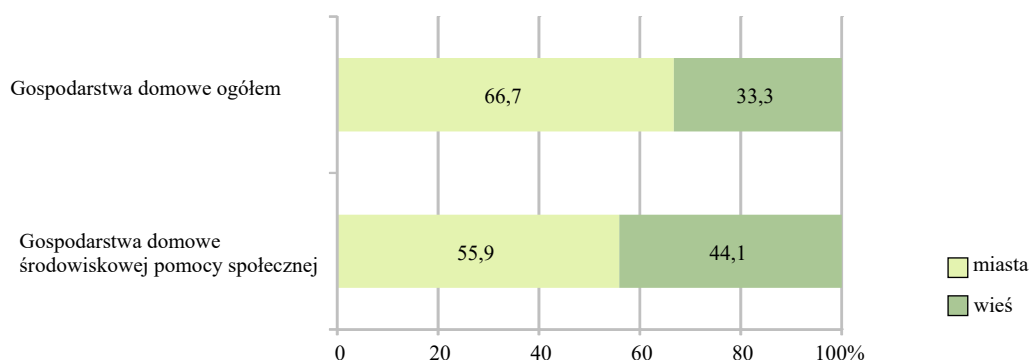
Wykr. 56. Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej

Wykr. 57. Tempo zmian liczby gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej rok poprzedni=100

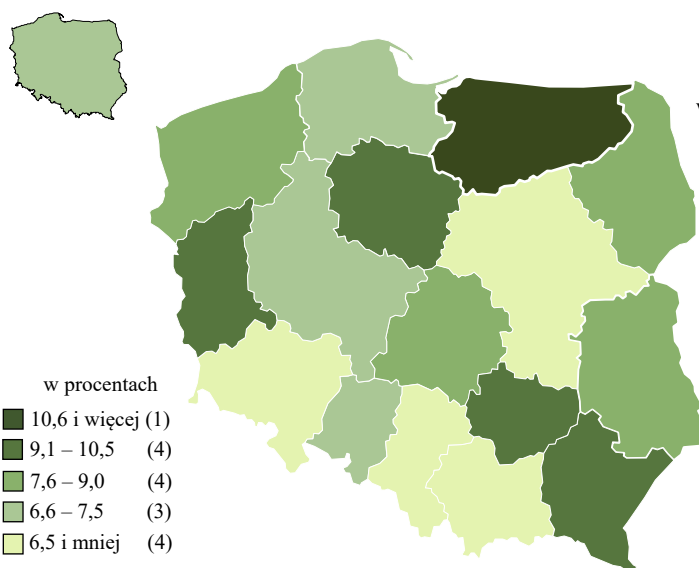

Wykr. 58. Struktura gospodarstw domowych ogółem^a oraz gospodarstw beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej według miejsca zamieszkania w 2016 r.

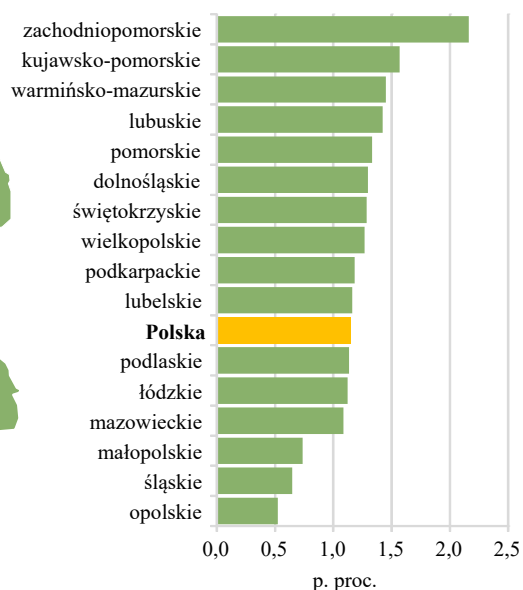

^a Gospodarstwa domowe ogółem w 2016 r. – Prognoza gospodarstw domowych 2016-2050 <http://stat.gov.pl/>

Mapa 4. Udział gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w liczbie gospodarstw ogółem w 2016 r.

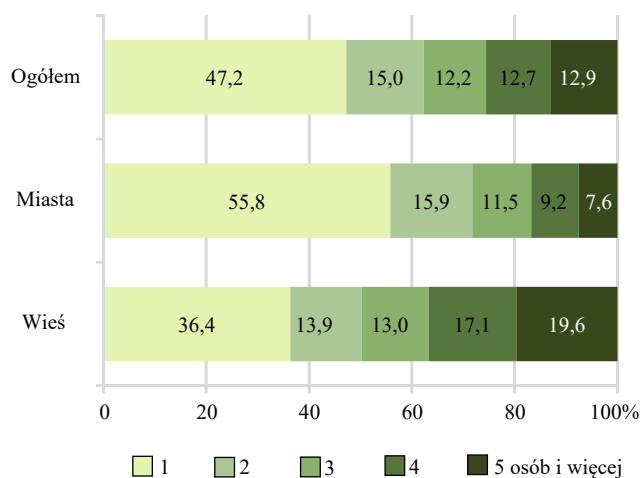

Wykr. 59. Spadek udziału gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w liczbie gospodarstw ogółem w 2016 r. w stosunku do 2011 r.

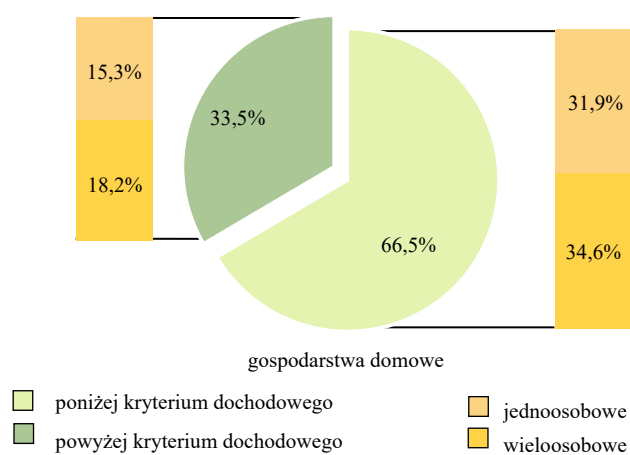

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

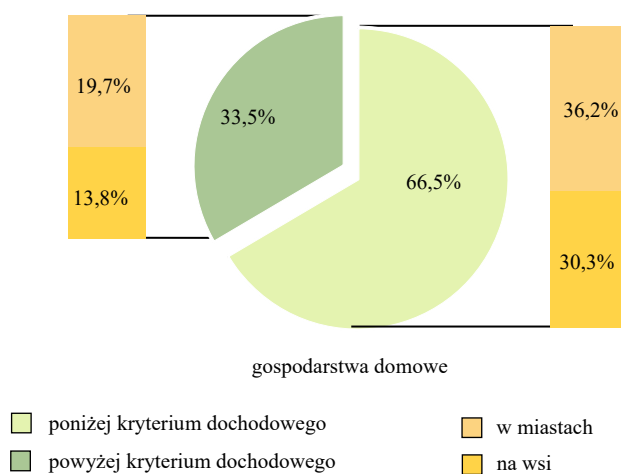
Wykr. 60. **Struktura gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według wielkości i miejsca zamieszkania w 2016 r.**

Wykr. 61. **Struktura gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej według kryterium dochodowego i wielkości w 2016 r.**

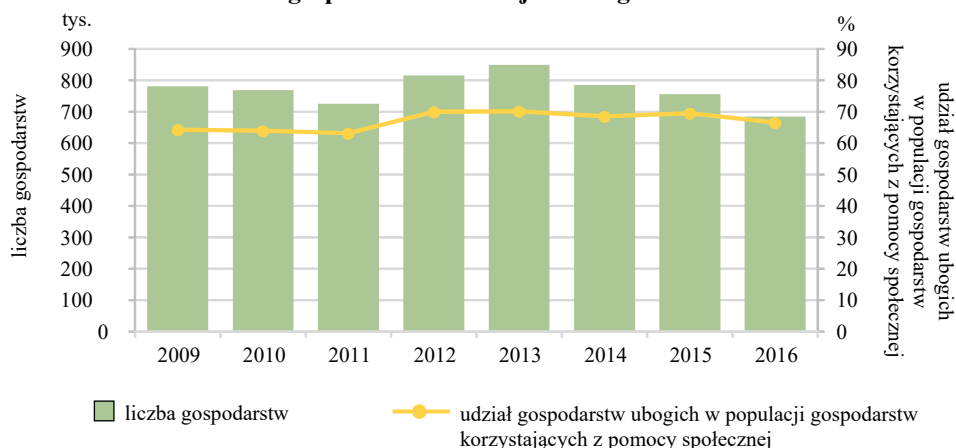

Wykr. 62. **Struktura gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej według kryterium dochodowego i miejsca zamieszkania w 2016 r.**

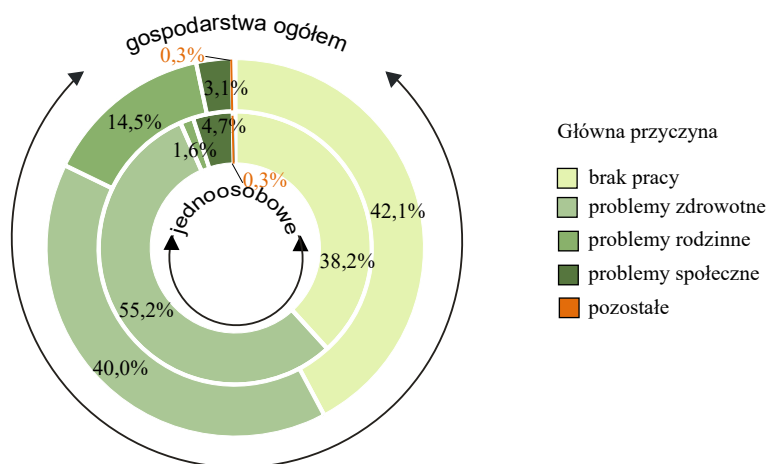

Ź r ó d ł o: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 63. Ubogie gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej i ich udział w liczbie gospodarstw beneficjentów ogółem

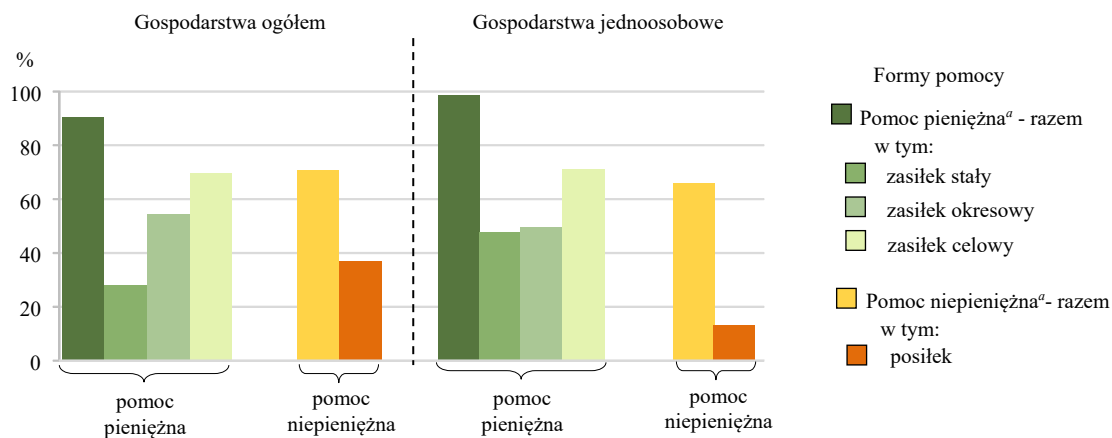

Wykr. 64. Struktura ubogich gospodarstw domowych ogółem i jednoosobowych korzystających z pomocy społecznej według głównej przyczyny^a przyznania świadczeń w 2016 r.

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.6.

Wykr. 65. Odsetek ubogich gospodarstw ogółem i jednoosobowych według głównych form otrzymanej pomocy w 2016 r.

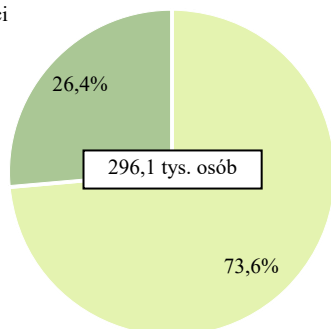

^a Suma udziałów jest większa niż 100%, ponieważ niektóre gospodarstwa otrzymały świadczenia w kilku formach.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

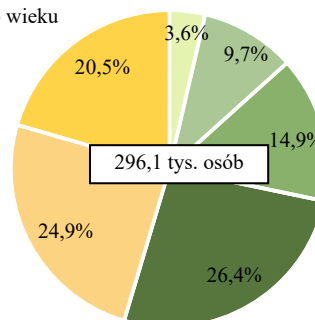
Wykr. 66. Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według podstawowych cech demograficznych w 2016 r.

A – według płci

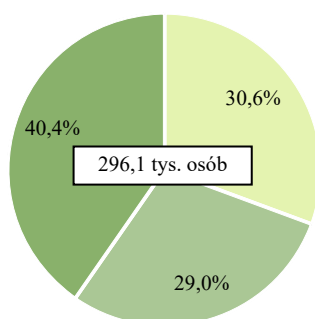
■ mężczyźni ■ kobiety

B – według grup wieku

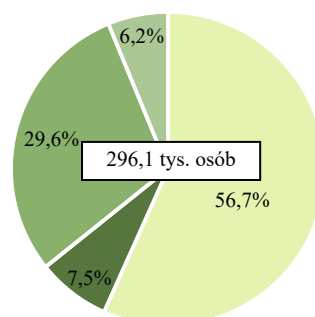
■ 18-24 lat ■ 25-34 ■ 35-44 ■ 45-54 ■ 55-59 ■ 60-64 lat

C – według stanu zdrowia

■ zdrowi ■ chorzy ■ chorzy przewlekłe

D – według stopnia niepełnosprawności

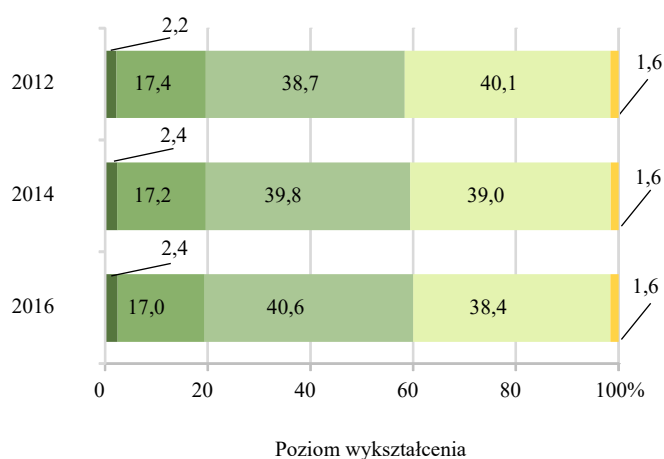

■ bez orzeczenia o niepełnosprawności

Stopień niepełnosprawności

■ znaczny ■ umiarkowany ■ lekki

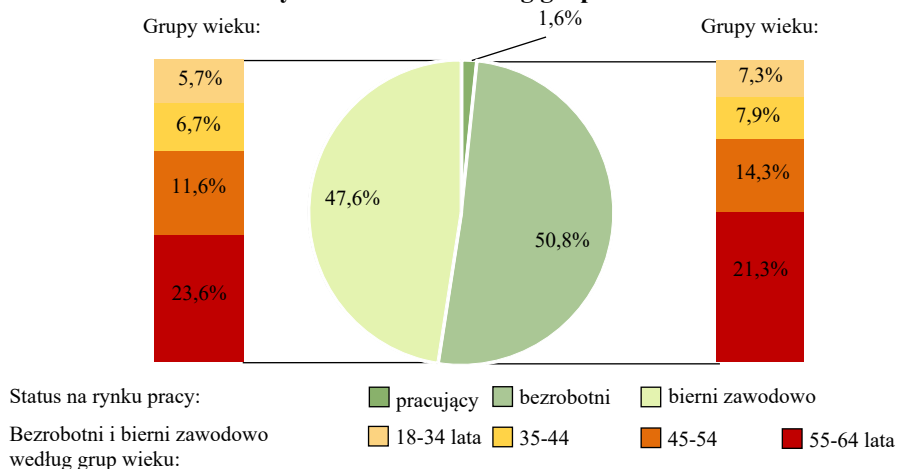
Wykr. 67. Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej w wieku 25-64 lata według poziomu wykształcenia

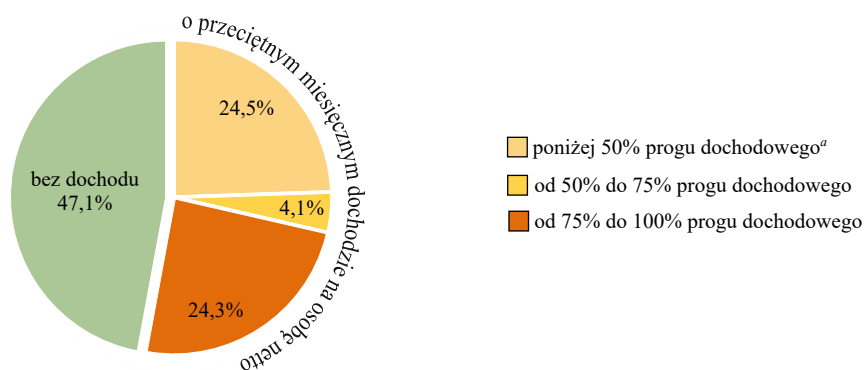
■ wyższe ■ policealne i średnie ■ zasadnicze zawodowe ■ gimnazjalne i podstawowe ukończone ■ podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 68. **Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej w wieku 18-64 lata według statusu na rynku pracy i bezrobotnych oraz biernych zawodowo według grup wieku w 2016 r.**

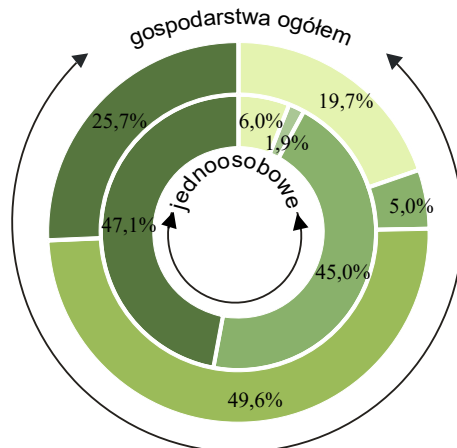

Wykr. 69. **Struktura samotnie gospodarujących ubogich beneficjentów pomocy społecznej według miesięcznego dochodu na osobę w 2016 r.**

^a W 2016 r. kryterium dochodowe dla osoby samotnie gospodarującej wynosiło 634 zł.

Wykr. 70. **Struktura ubogich gospodarstw ogółem i jednoosobowych beneficjentów pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.**

Gospodarstwa utrzymujące się głównie lub wyłącznie z:

- pracy
- emerytur i rent
- z innych niezarobkowych źródeł
- Gospodarstwa bez własnego dochodu

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

2.2. Gospodarstwa wieloosobowe

W zbiorowości 684,6 tys. ubogich gospodarstw, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej gospodarstwa wieloosobowe stanowiły 52,0%, tj. 356,3 tys. Większość z nich – 54% to gospodarstwa na wsi, a 46% – w miastach. Przypomnijmy, że w przypadku gospodarstw jednoosobowych ta relacja wynosiła odpowiednio 36% i 64%. Częstość korzystania z pomocy społecznej w 2016 r. przez ubogie gospodarstwa wieloosobowe, mierzona ich udziałem w populacji wieloosobowych gospodarstw ogółem³³, wynosiła 3,4% i była blisko trzykrotnie mniejsza niż wśród gospodarstw jednoosobowych (9,0%).

2.2.1. Typy gospodarstw domowych i rodzin beneficjentów

W 2016 r. w populacji ubogich wieloosobowych gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej 352 tys., czyli niemal 99% to gospodarstwa rodzinne, w tym 345 tys. – gospodarstwa jednorodzinne – wykres 71 (pomiędzy str. 64-65). W analizowanej zbiorowości zdominowanej przez jednorodzinne gospodarstwa bez osób spoza rodziny (334 tys.) niewielki był udział (3,3%) gospodarstw jednorodzinnych z osobą/osobami spoza rodziny, a minimalny udział miały gospodarstwa wielorodzinne – 1,8% oraz nierodzinne – 1,2%. Powyższa struktura ubogich gospodarstw wieloosobowych (które skorzystały z pomocy społecznej w 2016 r.) według typów wiąże się z ich składem pokoleniowym. W analizowanej zbiorowości najwięcej było gospodarstw dwupokoleniowych – 84%, z tendencją wzrostową od 2009 r., a jednopokoleniowe i trzypokoleniowe stanowiły odpowiednio ponad 12% i niespełna 4%.

Z ogółu ubogich gospodarstw wieloosobowych, które skorzystały w 2016 r. z pomocy społecznej 262,4 tys., tj. 74% stanowiły gospodarstwa z dziećmi³⁴ na utrzymaniu. Podobnie kształtował się udział rodzin z dziećmi w gospodarstwach jednorodzinnych. W porównaniu z poprzednią analizą (za 2014 r.) udziały gospodarstw z dziećmi w omawianych zbiorowościach obniżyły się o ponad 4 p. proc. Obserwuje się wyraźne zróżnicowanie między miastem i wsią w strukturze rodzin w gospodarstwach jednorodzinnych korzystających z pomocy społecznej według typów rodzin. W analizowanym roku na wsi najliczniejszą grupę z udziałem ponad 50% stanowiły małżeństwa z dziećmi, natomiast w miastach udział tej grupy nieznacznie przekraczał 23%. W miastach dominującą grupą byli samotni rodzice z dziećmi, z udziałem blisko 33%, z kolei na wsi udział tej grupy nie sięgał 18%. Stosunkowo duży udział, zarówno w miastach jak i na wsi, mieli rodzice/rodzic z dziećmi w wieku 18 lat i więcej, odpowiednio 22% i 14%. Jak wynika

³³ Liczba gospodarstw ogółem w 2016 r. według nowej prognozy GUS; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

³⁴ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 91 pkt 4.25.

z wcześniejszej analizy dotyczącej beneficjentów w gospodarstwach domowych znaczna część tej młodzieży w 2016 r. nie pracowała i nie kontynuowała nauki. Pełną strukturę rodzin według typów w gospodarstwach jednorodzinnych przedstawia wykres 72 (pomiędzy str. 64-65). W stosunku do 2014 r. w powyższej strukturze wystąpił wzrost udziałów w grupie rodziców z dziećmi w wieku 18 lat i więcej oraz w grupie małżeństw bez dzieci, natomiast spadek udziałów wszystkich grup rodzin z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu. Zatem utrzymujące się niekorzystne zmiany w strukturze demograficznej w naszym kraju są dostrzegalne także w populacji rodzin korzystających z pomocy społecznej, chociaż nie można wykluczyć mniejszego zainteresowania rodzin z dziećmi ubieganiem się o świadczenia z pomocy społecznej po wprowadzeniu od kwietnia 2016 r. świadczenia wychowawczego.

2.2.2. Przyczyny przyznania świadczeń i formy pomocy gospodarstwom wieloosobowym

Rozkład przyczyn udzielenia pomocy ubogim gospodarstwom wieloosobowym znacznie różni się od podobnej struktury wśród ubogich osób samotnie gospodarujących. W zbiorowości omawianych gospodarstw wieloosobowych w 2016 r. niespełna 46% otrzymało pomoc z powodu braku pracy (bezrobocia), sprawy rodzinne były główną podstawą uzyskania świadczeń w ponad 26% analizowanych gospodarstw i prawie tyle samo – blisko 26% skorzystało z pomocy z powodów zdrowotnych.

Jak zaznaczono wcześniej spośród ubogich gospodarstw wieloosobowych 74% to gospodarstwa z dziećmi w wieku poniżej 18 lat. Udział poszczególnych grup przyczyn korzystania z pomocy społecznej przez te gospodarstwa jest zbliżony do struktury w gospodarstwach wieloosobowych ogółem. Przesunięcie występuje między problemami zdrowotnymi, których w gospodarstwach z dziećmi jest relatywnie mniej (ponad 21%), a problemami rodzinnymi, które w tych gospodarstwach występują znacznie częściej i z tego powodu skorzystało z pomocy społecznej ponad 33% ubogich gospodarstw z dziećmi. Strukturę analizowanych ubogich gospodarstw ogółem, wieloosobowych oraz gospodarstw z dziećmi według grup przyczyn udzielenia pomocy przedstawia wykres 73 (pomiędzy str. 64-65).

Ubogie gospodarstwa wieloosobowe w 2016 r. częściej otrzymywały pomoc w formie świadczeń pieniężnych niż niepieniężnych, niemniej odsetek korzystających – 83% był zdecydowanie mniejszy niż wśród ubogich samotnie gospodarujących, gdzie niemal cała zbiorowość (99%) otrzymała świadczenia pieniężne.

Wśród ubogich gospodarstw z dziećmi odsetek tych, które otrzymały pomoc pieniężną był jeszcze mniejszy i nie przekraczał 78%. Porównawczo dane te przedstawiono na wykresie 74 (pomiędzy str. 64-65). Najwięcej ubogich gospodarstw wieloosobowych – 69% otrzymało zasiłek celowy,

który jest świadczeniem jednorazowym. Zasiłek okresowy (w tym w zdecydowanej większości z powodu bezrobocia) otrzymało 59% gospodarstw wieloosobowych, a zasiłek stały – 10% (wobec 48% w gospodarstwach jednoosobowych). W ubogich gospodarstwach z dziećmi odsetek korzystających ze wszystkich wyżej wyszczególnionych rodzajów świadczeń pieniężnych był jeszcze mniejszy.

Niezależnie od pomocy finansowej ponad 75% ubogich wieloosobowych gospodarstw domowych skorzystało w 2016 r. ze świadczeń niepieniężnych (w jednoosobowych ponad 66%). Na ten wysoki odsetek mają wpływ gospodarstwa z dziećmi, z których 83% korzystało ze świadczeń niepieniężnych, głównie w formie posiłków (73%).

W porównaniu z 2014 r. w analizowanej strukturze ubogich gospodarstw wieloosobowych według rodzajów świadczeń wystąpił wzrost udziału zasiłku celowego (który jest świadczeniem jednorazowym) we wszystkich grupach gospodarstw. W gospodarstwach z dziećmi znacznie zmniejszył się udział korzystających z zasiłków okresowych i mimo wzrostu udziału zasiłku celowego w tej grupie gospodarstw udział korzystających ze świadczeń pieniężnych zmniejszył się.

2.2.3. Źródła utrzymania i dochód na osobę w gospodarstwach wieloosobowych

Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw domowych, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania przedstawiona na wykresie 75 (pomiędzy str. 64-65), zdecydowanie różni się od struktury osób ubogich samotnie gospodarujących opisanych w pkt. 2.1.3. i przedstawionych na wykresie 70 (pomiędzy str. 56-57). Wśród ubogich gospodarstw wieloosobowych korzystających z pomocy w 2016 r. dochody z pracy stanowiły podstawę utrzymania dla ponad 32%, w tym blisko 20% z nich utrzymywało się ze stałej pracy najemnej, a dalsze ponad 10% – z najemnej pracy dorywczej lub sezonowej. Blisko 54% omawianych gospodarstw utrzymywało się ze źródeł niezarobkowych innych niż emerytura lub renta, natomiast te dwa świadczenia (emerytura lub renta) stanowiły podstawę utrzymania niespełna 8% analizowanej populacji. Wśród ubogich gospodarstw wieloosobowych udział gospodarstw bez dochodu był (na tle jednoosobowych) stosunkowo niewielki i wynosił niespełna 6%.

Populacja analizowanych 262,4 tys. gospodarstw domowych z dziećmi pod względem źródeł utrzymania charakteryzuje się najwyższym wśród wszystkich typów gospodarstw beneficjentów udziałem utrzymujących się z dochodów z pracy i najniższym udziałem utrzymujących się z emerytur i rent. W tej zbiorowości w 2016 r. udział utrzymujących się z pracy sięgał ponad 36% (w tym na wsi ponad 44%), a z emerytur i rent wynosił około 4% – wykres 76 (pomiędzy str. 64-65). W zbiorowości gospodarstw z dziećmi ważnym źródłem dochodów z szerokiej grupy źródeł „niezarobkowych” są alimenty, które stanowiły główne źródło utrzymania ponad 10%,

a w miastach blisko 15% ubogich korzystających z pomocy społecznej gospodarstw z dziećmi. W porównaniu z 2014 r. w analizowanej strukturze nastąpiły niewielkie zmiany, wzrost zarówno w mieście jak i na wsi zanotowano w grupie gospodarstw, w których głównym źródłem utrzymania były alimenty.

Niski dochód na osobę w ubogich gospodarstwach wynika z realiów utrzymywania się wieloosobowej rodziny z dochodu jednej osoby. W populacji ubogich gospodarstw wieloosobowych ponad 53% z nich utrzymywała jedna osoba i podobny udział pojedynczych osób utrzymujących gospodarstwo domowe występował wśród gospodarstw z dziećmi – wykres 77 (pomiędzy str. 64-65). Te pojedyncze dochody w ponad połowie gospodarstw w 2016 r. były stosunkowo niewysokie, o czym świadczą opisane wyżej źródła ich pozyskiwania, a w przeliczeniu na jedną osobę w większości gospodarstw domowych 3-osobowych i większych były dramatycznie niskie. Z tego powodu blisko 28% ubogich gospodarstw wieloosobowych korzystających z pomocy społecznej miało w 2016 r. dochód na osobę mniejszy niż połowa kryterium dochodowego, czyli nieprzekraczający miesięcznie kwoty 257 zł (netto), a dalsze niespełna 31% – dochód nieprzekraczający 75% kwoty kryterium, czyli w granicach 257-385 zł na osobę. Strukturę analizowanych gospodarstw według dochodu na osobę przedstawia wykres 78 (pomiędzy str. 64-65).

2.3. Głębokość ubóstwa gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej³⁵

Przedstawiona na wykresach 69 (pomiędzy str. 56-57) i 78 (pomiędzy str. 64-65), struktura ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej według dochodu na osobę względem kryterium dochodowego stanowiącego ustawową granicę ubóstwa obrazuje poziom zróżnicowania bardzo trudnej sytuacji materialnej tych gospodarstw. Na wykresie 79 (pomiędzy str. 64-65) przedstawiono wskaźniki głębokości ubóstwa wyliczane dla analizowanej zbiorowości gospodarstw od 2013 r. z wyszczególnieniem jedno i wieloosobowych oraz gospodarstw z dziećmi na utrzymaniu. Prezentowany wskaźnik, który w 2016 r. wynosił 53,5% dla ogółu ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej jest informacją o ile przeciętny miesięczny dochód tych gospodarstw był niższy od przyjętej w danym roku granicy ubóstwa ustawowego.

W okresie 2013-2016 kryterium dochodowe zostało podwyższone w 2015 r., co wpłynęło na wzrost poziomu wskaźników w porównaniu z 2014 r. Wysoką wartość omawianego wskaźnika w gospodarstwach jednoosobowych – 67,5% w 2016 r. mocno zawyżają samotnie gospodarujący „bez dochodu”. Relatywnie najniższą (wśród typów ubogich gospodarstw) wartość – 38,3% w 2016 r. wskaźnik ubóstwa przyjmuje w gospodarstwach z dziećmi, co można uzasadnić

---

³⁵ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.9.

transferami społecznymi do tych gospodarstw poprzez zasiłki rodzinne i dodatki do nich związane m.in. z wielodzietnością, z dojazdem uczniów do szkół poza miejscem zamieszkania itp.

Interesująco kształtuje się przedstawione na mapie 5 (pomiędzy str. 64-65) zróżnicowanie regionalne w zakresie głębokości ubóstwa w gospodarstwach wieloosobowych. Lokata województw w rankingu według tej cechy – wykres 81 (pomiędzy str. 64-65) znacząco odbiega (z wyjątkiem województwa warmińsko-mazurskiego) od podobnego rankingu dla częstości korzystania z pomocy społecznej przez te gospodarstwa wykres 80 (pomiędzy str. 64-65).

Z kolejnością województw według głębokości ubóstwa porównano ich kolejność w dwóch charakterystycznych cechach:

- częstości występowania rodzin wielodzietnych (w niniejszym opracowaniu rozumianych jako gospodarstwa domowe z trójką dzieci i więcej) – wykres 82 (pomiędzy str. 64-65) w liczbie gospodarstw z dziećmi ogółem w 2016 r. – z województw na początkowych 7 miejscach, 5 się powtórzyło w obydwu rankingach,
- wskaźniku skolaryzacji ponadgimnazjalnej netto 16-18-latków w 2016 r. – wykres 83 (pomiędzy str. 64-65) z województw na początkowych 7 miejscach, 6 się powtórzyło w obydwu rankingach.

W województwach: świętokrzyskim, lubelskim i podkarpackim (zaznaczonych na wykresach) na stosunkowo wysokie lokaty w rankingu głębokości ubóstwa (w porównaniu z ich dalekimi lokatami w częstości korzystania z pomocy społecznej) wywierają silny wpływ kwoty zasiłków rodzinnych. W tych województwach od wielu lat utrzymywały się relatywnie wysokie udziały rodzin wielodzietnych³⁶ (w województwach: lubelskim i podkarpackim utrzymują się nadal). Ponadto w 2016 r. wystąpiły znacznie wyższe od średniej krajowej wskaźniki skolaryzacji młodzieży na poziomie ponadgimnazjalnym, w tym średnim ogólnokształcącym. Większy udział uczniów liceów ogólnokształcących (a następnie absolwentów tych szkół, bez kwalifikacji zawodowych) może wskazywać na większe udziały uczniów szkół policealnych lub studentów, a w przypadku kontynuacji nauki zasiłek rodzinny przysługuje na dzieci na utrzymaniu do 21 roku życia. Z tego powodu, mimo niewysokich jednostkowych kwot zasiłku rodzinnego i jego dodatków, łączna comiesięczna kwota tych świadczeń dla rodziny z trojgiem lub większą liczbą dzieci jest istotnym dochodem ubogich rodzin wielodzietnych korzystających z pomocy społecznej.

---

³⁶ Ź r ó d ł o: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/beneficjenci-srodowiskowej-pomocy-spoecznej-w-2015-roku.6.7.html> – Archiwum – Publikacja za 2008 r. Wykres 1 „Rodziny wielodzietne w 2002 r. i tempo ich tworzenia się w latach 2003-2008” str. 30.

Odwrotna niż opisana wyżej relacja tych samych cech wyjaśnia tak odległą (trzecia od końca) lokatę województwa dolnośląskiego (zaznaczonego na wykresach) w rankingu głębokości ubóstwa, w porównaniu z niemal najniższą (drugą po województwie śląskim) częstością korzystania z pomocy społecznej przez wieloosobowe ubogie gospodarstwa domowe.

Wartość opisanego wyżej wskaźnika uległa znacznemu zmniejszeniu wraz z realizacją wypłat świadczenia wychowawczego w ramach programu „Rodzina 500+”. W wyniku opisanych na początku Rozdziału VI str. 70 obliczeń symulacyjnych – ponieważ kwota świadczenia wychowawczego nie jest wliczana do dochodu gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej – ustalono, że nadal poniżej progu ubóstwa pozostawało 183,1 tys. wieloosobowych gospodarstw beneficjentów, tj. o 48% mniej niż wskazują wyniki badania za 2016 r. Wśród gospodarstw z dziećmi spadek ubóstwa był jeszcze większy. Poniżej kryterium dochodowego pozostawało nadal 89,2 tys. gospodarstw z dziećmi, wobec 275,2 tys. ustalonych w badaniu, tj. mniej o 68%. Świadczenie wychowawcze wyraźnie zmniejszyło dotkliwość ubóstwa – wykres 84 (pomiędzy str. 64-65). Wskaźnik głębokości ubóstwa w wieloosobowych gospodarstwach beneficjentów zmniejszył się o blisko 5 p. proc. do poziomu 35,8%. W gospodarstwach z dziećmi dotkliwość ubóstwa spadła o prawie 14 p. proc. do poziomu 24,5%.

3. Gospodarstwa domowe beneficjentów z dochodem powyżej kryterium dochodowego

W początkowej analizie ogólnej liczby 1029 tys. gospodarstw domowych, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej wykazano, że 2/3 to gospodarstwa, w których dochód na osobę nie przekraczał kryterium dochodowego (ubogie gospodarstwa beneficjentów) i populację tych gospodarstw opisano w szerokich przekrojach w pkt 2.

Zbiorowość gospodarstw z dochodem na osobę powyżej kryterium dochodowego w 2016 r. liczyła 345 tys., tj. 1/3 ogółu gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej i po 2011 r. ich liczba nie przekroczyła 370 tys. Zmiany w tej zbiorowości od 2009 r. przedstawia wykres 85 (pomiędzy str. 64-65).

Większość gospodarstw beneficjentów z dochodem powyżej ustalonego kryterium to takie, które skorzystały z pomocy na podstawie programu rządowego „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania”. W tym przypadku dochód na osobę był podwyższony do 150% kryterium dochodowego ustalonego w ustawie o pomocy społecznej i tym można częściowo uzasadnić stosunkowo liczną zbiorowość gospodarstw i osób korzystających z pomocy społecznej, mimo przekroczenia kryterium dochodowego.

Niemniej jednak, jeżeli opisaną wcześniej zbiorowość gospodarstw z dochodem poniżej kryterium określiliśmy jako gospodarstwa żyjące w ubóstwie, to zbiorowość uprawnioną do korzystania ze świadczeń na podstawie przywołanego wyżej programu, który dopuszcza wyższy próg dochodowy

– można w polskich realiach określić jako gospodarstwa zagrożone ubóstwem. Ze wspomnianego programu rządowego w 2016 r. realizowane były świadczenia w formie posiłków, zasiłków na zakup posiłku lub artykułów żywnościowych.

Drugą zasadniczą grupę gospodarstw beneficjentów z dochodem powyżej kryterium stanowią głównie osoby samotnie gospodarujące, które są świadczeniobiorcami najczęściej usług opiekuńczych lub w połączeniu z pomocą w formie posiłków. Struktura gospodarstw z dochodem powyżej kryterium według miejsca zamieszkania – 59% w miastach i 41% na wsi była w 2016 r. zbliżona do struktury całej populacji gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej – odpowiednio 55% i 45%, a udział gospodarstw jednoosobowych ponad 41% był minimalnie mniejszy niż w całej zbiorowości. Istotne różnice (znacznie głębsze niż wśród gospodarstw ubogich) zaznaczyły się pomiędzy gospodarstwami jednoosobowymi i wieloosobowymi według miejsca zamieszkania – wykres 86 (pomiędzy str. 64-65). W populacji gospodarstw wieloosobowych z dochodem powyżej kryterium blisko 52% to gospodarstwa na wsi, natomiast wśród jednoosobowych – ponad 28%.

3.1. Przyczyny przyznania świadczeń

W głównych przyczynach korzystania z pomocy społecznej obserwuje się zróżnicowanie pomiędzy grupą gospodarstw ubogich, tj. z dochodem poniżej kryterium, a grupą gospodarstw z dochodem powyżej kryterium. Strukturę tych zbiorowości porównawczo przedstawiono na wykresie 87 (pomiędzy str. 64-65). W populacji gospodarstw domowych, które korzystają z pomocy społecznej powody ubiegania się o tę pomoc można ująć w dwie główne grupy: pierwsza to problemy zdrowotne – ponad 49% ogółu gospodarstw, które w 2016 r. skorzystały z pomocy (w 2014 r. – 44%); druga – brak pracy – blisko 33% w 2016 r. wobec powyżej 39% w 2014 r.

W ubogich gospodarstwach beneficjentów główną przyczyną przyznania świadczeń jest nadal brak pracy. Z tego powodu w 2016 r. skorzystało z pomocy ponad 42% ubogich gospodarstw (w 2014 r. niemal 50%), chociaż wzrósł udział gospodarstw z problemami zdrowotnymi. Charakterystyki tej zbiorowości w podziale na gospodarstwa jedno i wieloosobowe dokładniej opisano w pkt. 2.1.1. i 2.2.2.

W gospodarstwach beneficjentów z dochodem powyżej kryterium dochodowego na pierwszym miejscu są problemy zdrowotne (tj. niepełnosprawność albo długotrwała lub ciężka choroba), które w 2016 r. były podstawą przyznania pomocy w ponad 68% tych gospodarstw (w 2014 r. – 65%). W tej grupie gospodarstw częstszym niż brak pracy problemem są sprawy rodzinne – ponad 17% gospodarstw otrzymało pomoc z tego powodu (i taki sam był ich udział w 2014 r.), natomiast z powodu braku pracy – ponad 13% w 2016 r. wobec około 17% w 2014 r. Na tak ukształtowaną strukturę ogółu gospodarstw beneficjentów z dochodem powyżej kryterium znaczący wpływ wywiera grupa samotnie gospodarujących, z których blisko 94% skorzystało z pomocy w 2016 r. z powodów zdrowotnych.

3.2. Formy pomocy

Formy udzielonej pomocy to cecha, która najsilniej różnicuje gospodarstwa beneficjentów z dochodem powyżej kryterium i gospodarstwa ubogie. Odsetek gospodarstw, które w 2016 r. otrzymały pomoc w formie świadczeń pieniężnych oraz niepieniężnych z wyszczególnieniem niektórych rodzajów świadczeń porównawczo przedstawiono na wykresie 88 (pomiędzy str. 64-65). Z wcześniejszej analizy wynika, że wśród gospodarstw ubogich większość otrzymała więcej niż jedno świadczenie pieniężne, a dodatkowo skorzystały ze świadczeń niepieniężnych. Jeżeli na wykresie 88 (pomiędzy str. 64-65) zsumujemy odsetek gospodarstw, które otrzymały świadczenia pieniężne i niepieniężne to wynika, że ponad 60% gospodarstw ubogich skorzystało z co najmniej dwóch rodzajów świadczenia, a ponad 90% z co najmniej jednego świadczenia w formie pieniężnej.

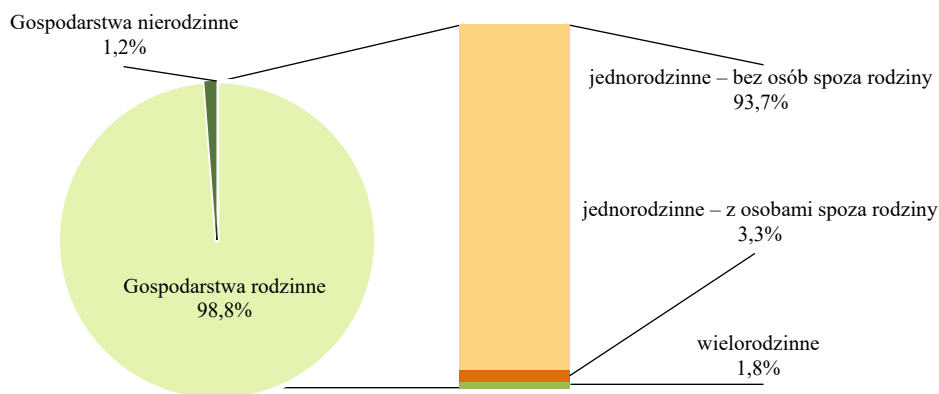
Wśród ogółu gospodarstw z dochodem powyżej kryterium więcej niż jeden rodzaj świadczenia otrzymało około 33% z nich. Relatywnie wysoki (ponad 60%) w tej grupie odsetek gospodarstw, które skorzystały ze świadczeń pieniężnych wynika ze znacznej liczby otrzymanych jednorazowych zasiłków celowych. W 2016 r. w populacji gospodarstw z dochodem powyżej kryterium najczęściej (około 88%) ze świadczeń niepieniężnych głównie w formie posiłków, korzystały wieloosobowe gospodarstwa z dziećmi (głównie uczniami szkół podstawowych i gimnazjów).

Wśród beneficjentów samotnie gospodarujących z dochodem powyżej kryterium ze świadczeń niepieniężnych w 2016 r. skorzystało ponad 66%, w tym blisko 40% z usług opiekuńczych. Tego typu usługi przysługują według ustawy o pomocy społecznej osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona. Pomoc w tej formie jest świadczona odpłatnie, przy czym rada gminy określa szczegółowe warunki przyznawania i odpłatności za te usługi oraz szczegółowe warunki częściowego lub całkowitego zwolnienia od tych opłat. Zatem z tej formy pomocy mogą korzystać także zamożne osoby potrzebujące (wówczas pokrywają koszty w 100%). Ponadto ponad 9% samotnie gospodarujących z dochodem powyżej kryterium korzystało z pomocy w formie posiłków, a blisko 44% z zasiłków celowych (głównie na zakup posiłków).

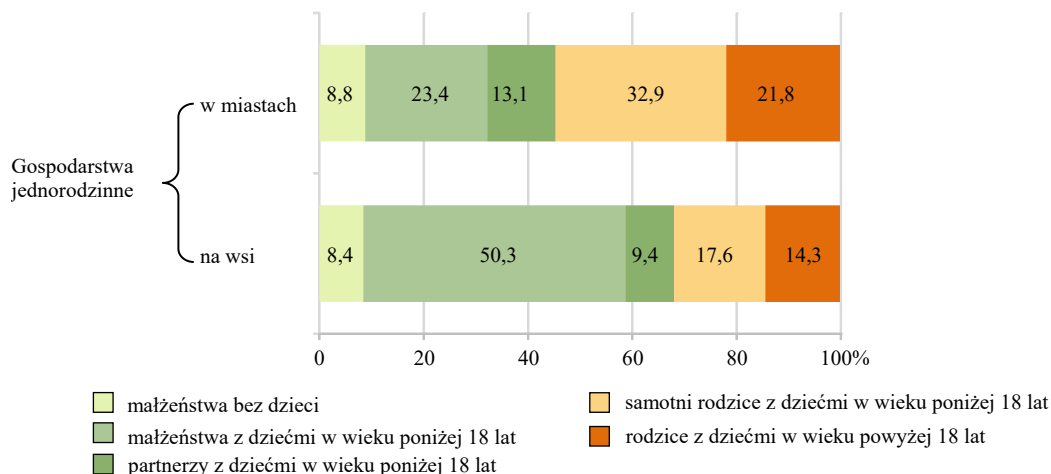
Pomoc w wyżej omówionych formach w 2016 r. była kierowana do populacji 157,8 tys. beneficjentów samotnie gospodarujących z dochodem powyżej kryterium. Zbiorowość ta zwraca uwagę ze względu na głębokie różnice w strukturze według płci i grup wieku, szczególnie na tle ubogich samotnie gospodarujących opisanych w pkt. 2.1.2. – wykres 89 (pomiędzy str. 64-65).

W populacji samotnie gospodarujących beneficjentów z dochodem powyżej kryterium w 2016 r. kobiety stanowiły blisko 69%, a mężczyźni ponad 31% (wśród ubogich samotnie gospodarujących odpowiednio ponad 36% i blisko 74%). W analizowanej zbiorowości było niespełna 70 tys. osób, tj. blisko 44% w wieku 75 lat i więcej.

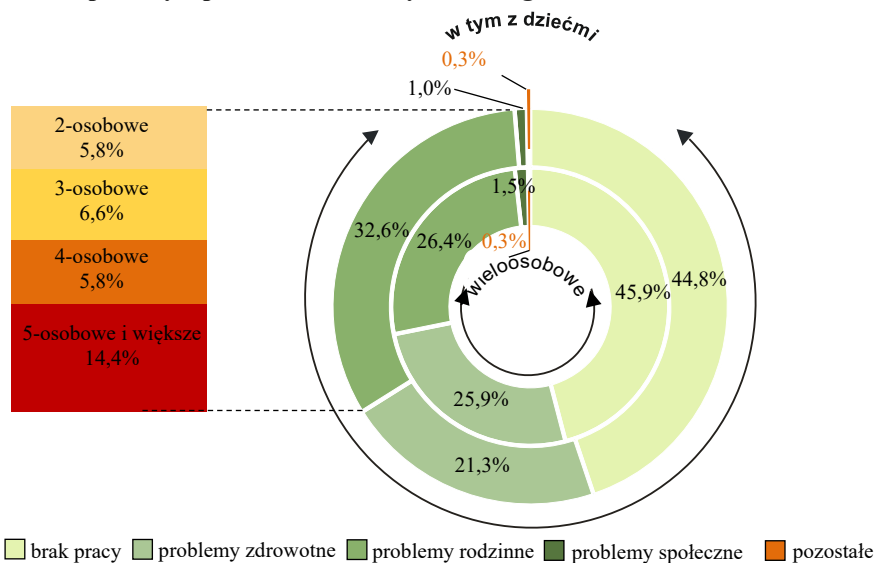
Wykr. 71. **Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej według typu w 2016 r.**

Wykr. 72. **Struktura rodzin w jednorodzinnych ubogich gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej według typu w 2016 r.**

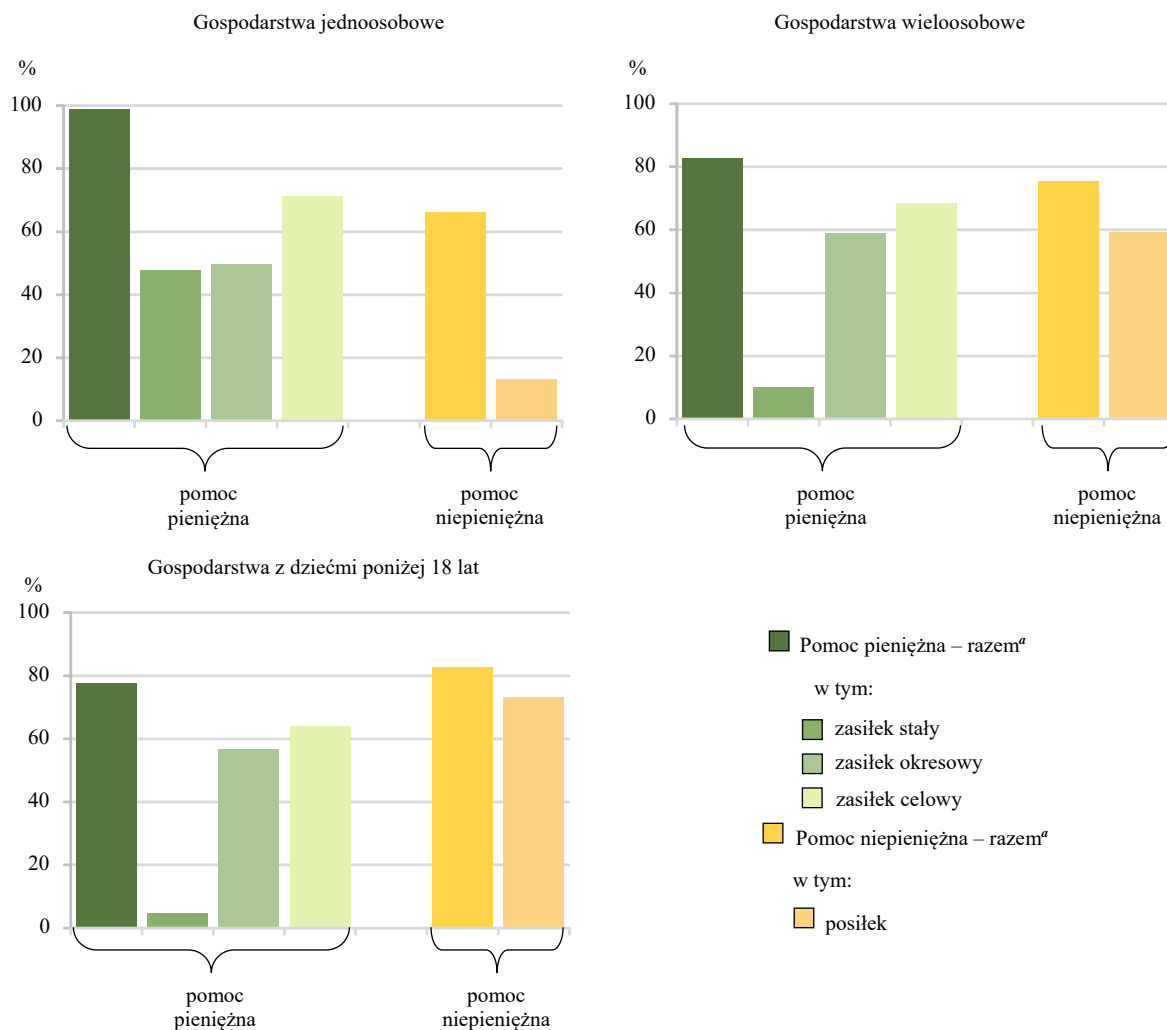
Wykr. 73. **Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw beneficjentów ogółem i z dziećmi według głównej przyczyny^a przyznania świadczeń oraz struktura gospodarstw z dziećmi korzystających z pomocy z powodów rodzinnych według wielkości w 2016 r.**

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt. 4.6.

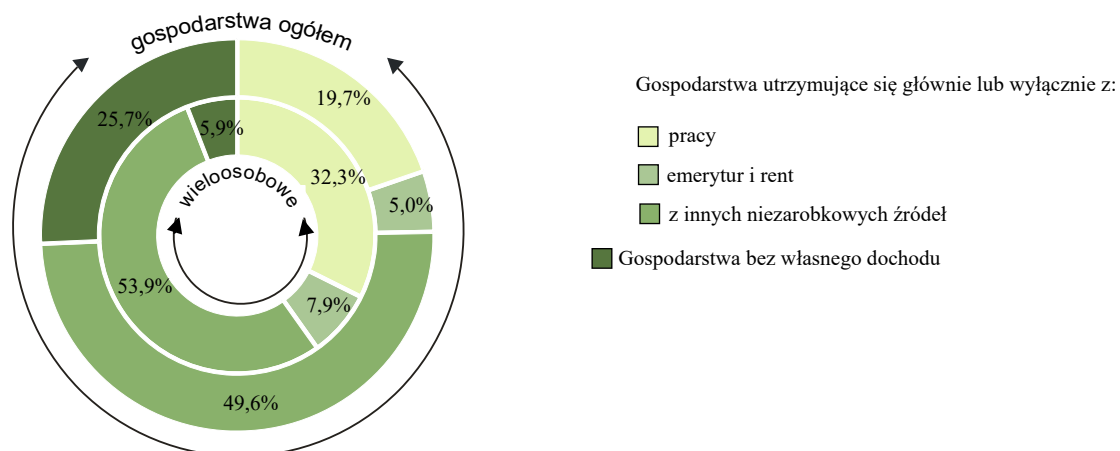
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 74. Odsetek w populacji ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej grup gospodarstw według głównych form^a otrzymanej pomocy w 2016 r.

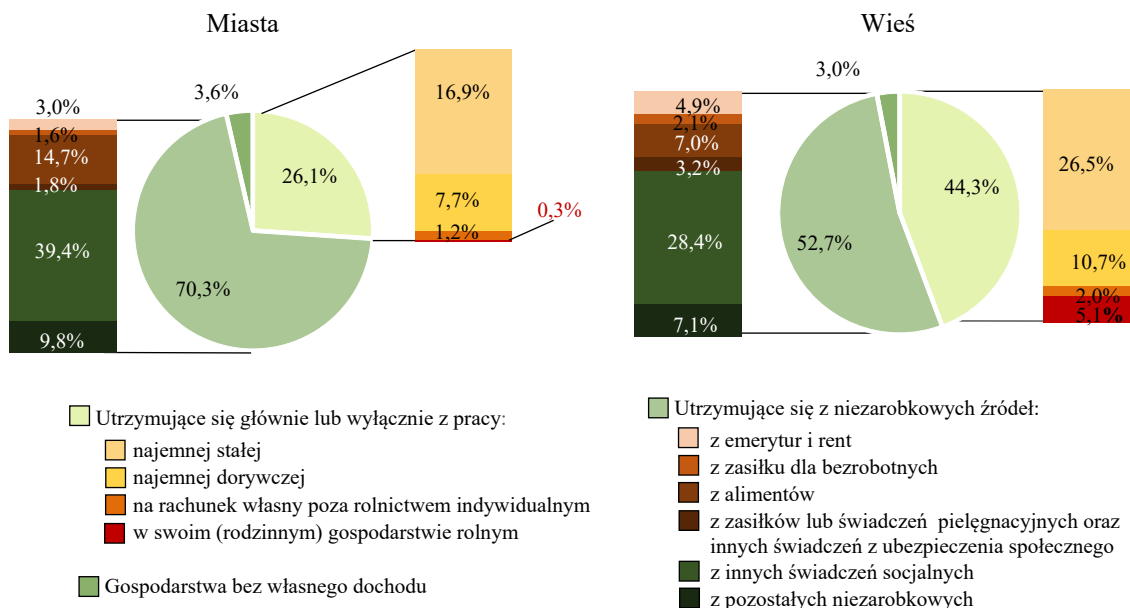
^a Sumy udziałów są większe niż 100%, ponieważ niektóre gospodarstwa otrzymały świadczenia w kilku formach.

Wykr. 75. Struktura ubogich gospodarstw ogółem i wieloosobowych korzystających z pomocy społecznej według głównego źródła utrzymania w 2016 r.

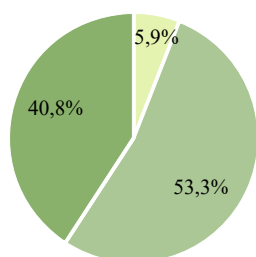
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 76. Struktura korzystających z pomocy społecznej ubogich gospodarstw z dziećmi w miastach i na wsi według głównego źródła utrzymania w 2016 r.

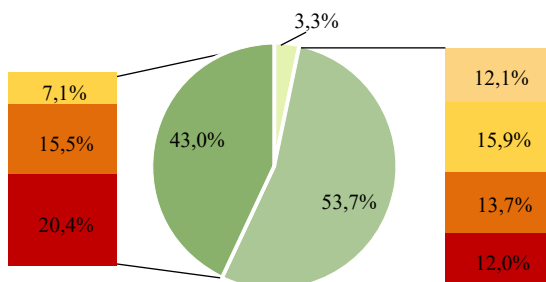

Wykr. 77. Struktura ubogich gospodarstw domowych beneficjentów według liczby osób z własnym źródłem utrzymania, a w gospodarstwach z dziećmi według ich wielkości w wybranych grupach w 2016 r.

Ogółem ubogie gospodarstwa domowe

Ubogie gospodarstwa domowe z dziećmi w wieku poniżej 18 lat

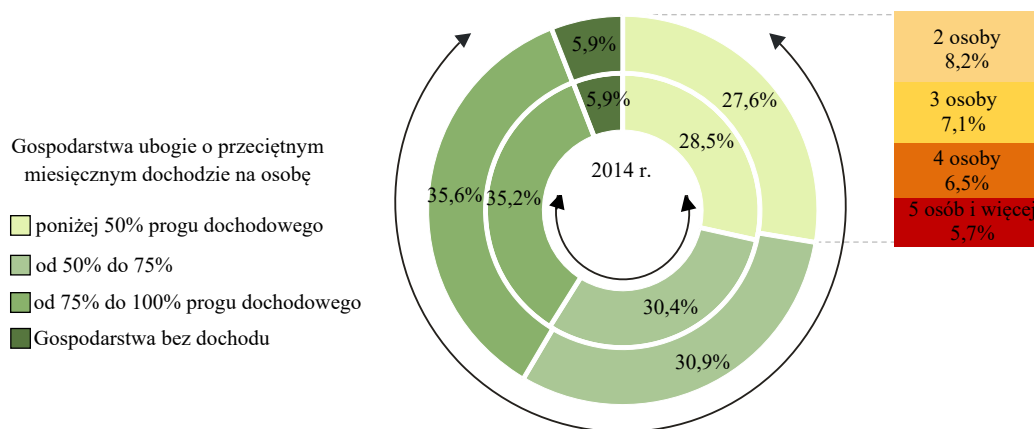

Liczba osób w gospodarstwie:

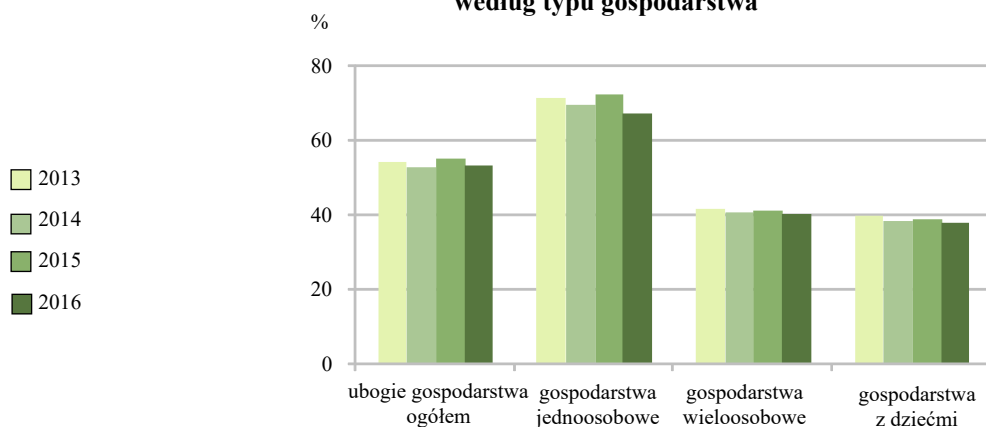
- 2 osoby
- 3 osoby
- 4 osoby
- 5 osób i więcej

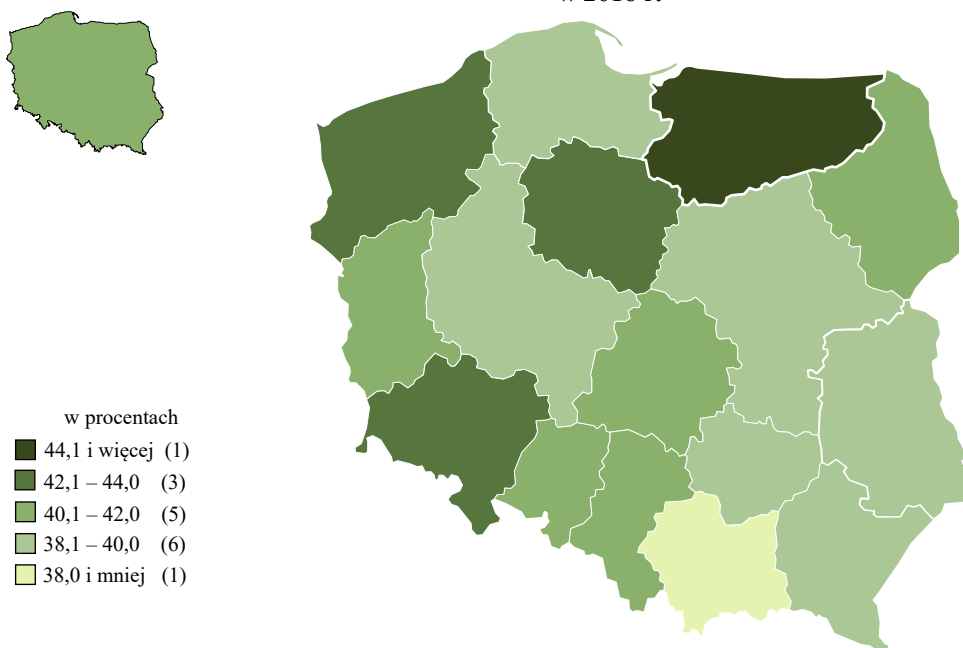
Wykr. 78. **Struktura ubogich wieloosobowych gospodarstw beneficjentów według miesięcznego dochodu na osobę w latach 2014 i 2016 oraz z dochodem poniżej 50% progu dochodowego według wielkości w 2016 r.**

Wykr. 79. **Głębokość ubóstwa^{ab} w gospodarstwach domowych beneficjentów pomocy społecznej według typu gospodarstwa**

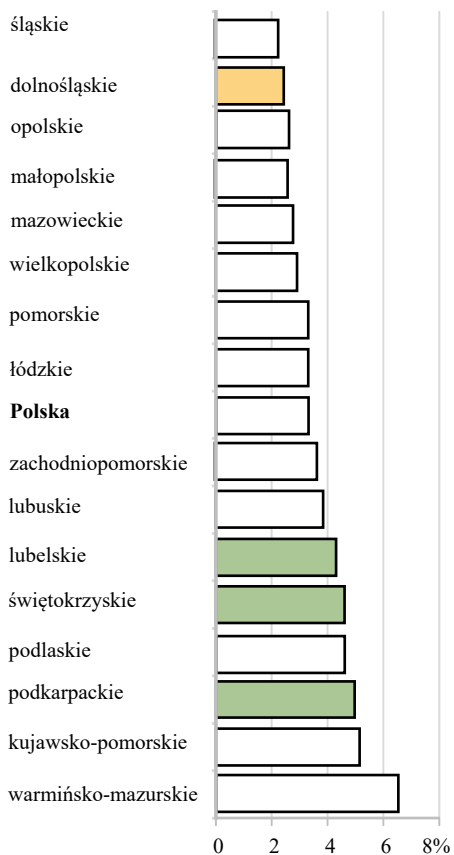
Mapa 5. **Głębokość ubóstwa^a w wieloosobowych gospodarstwach beneficjentów pomocy społecznej w 2016 r.**

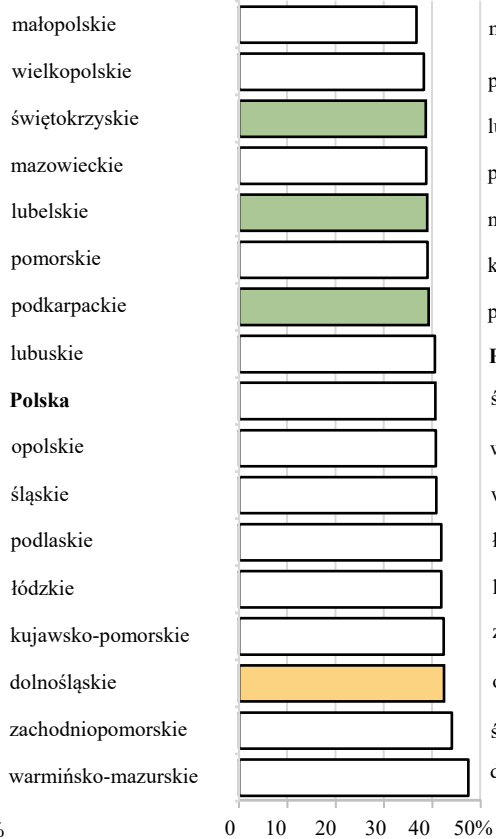
^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt. 4.9. ^b W wyliczeniach ujęto także gospodarstwa domowe bez dochodu.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

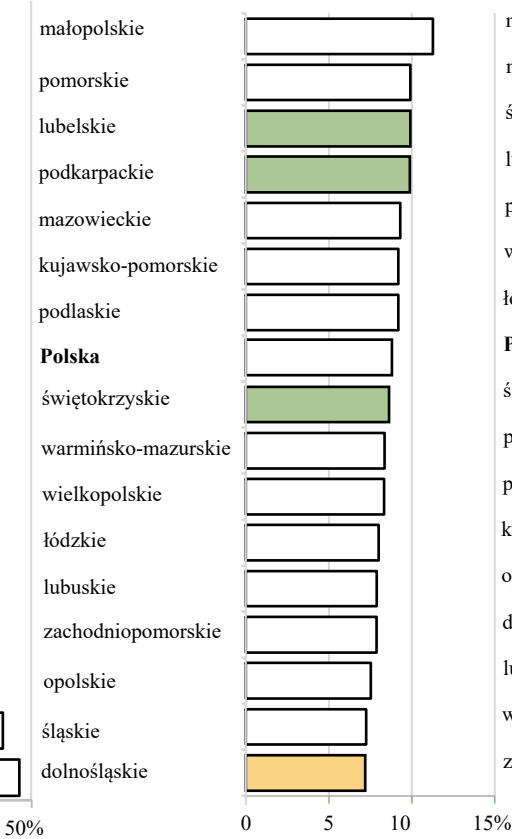
Wykr. 80. **Udział ubogich gospodarstw wieloosobowych w liczbie wieloosobowych gospodarstw ogółem w 2016 r.**

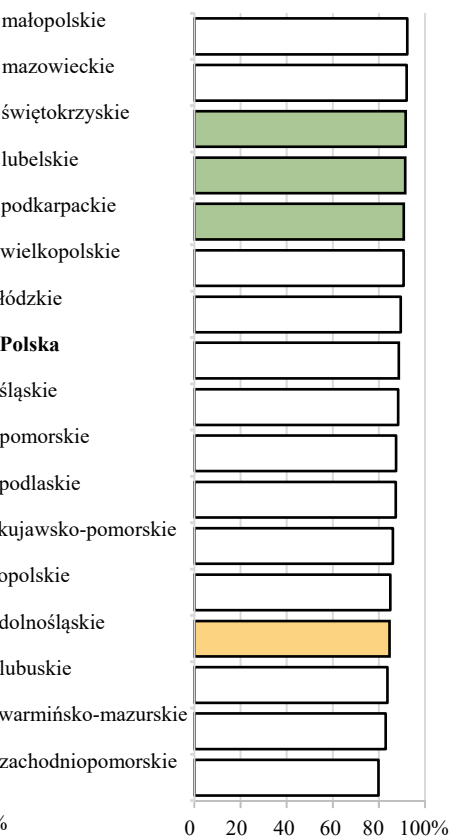
Wykr. 81. **Głębokość ubóstwa ogółem^{ab} w 2016 r.**

Wykr. 82. **Udział gospodarstw z co najmniej 3 dziećmi w liczbie gospodarstw z dziećmi w 2016 r.**

Wykr. 83. **Współczynnik skolaryzacji ponadgimnazjalnej netto dla wieku 16-18 lat w 2016 r.**

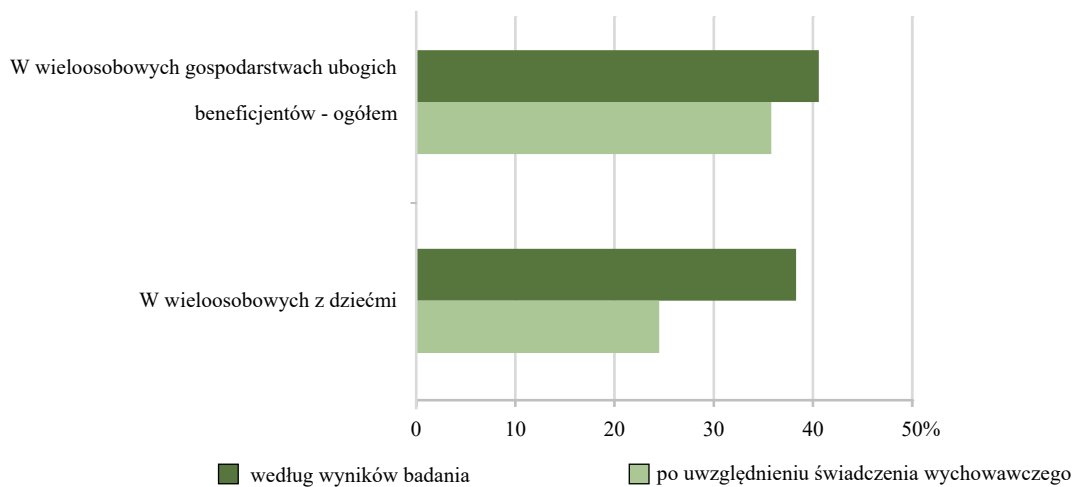

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt. 4.9. ^b W wyliczeniach ujęto także gospodarstwa domowe bez dochodu.

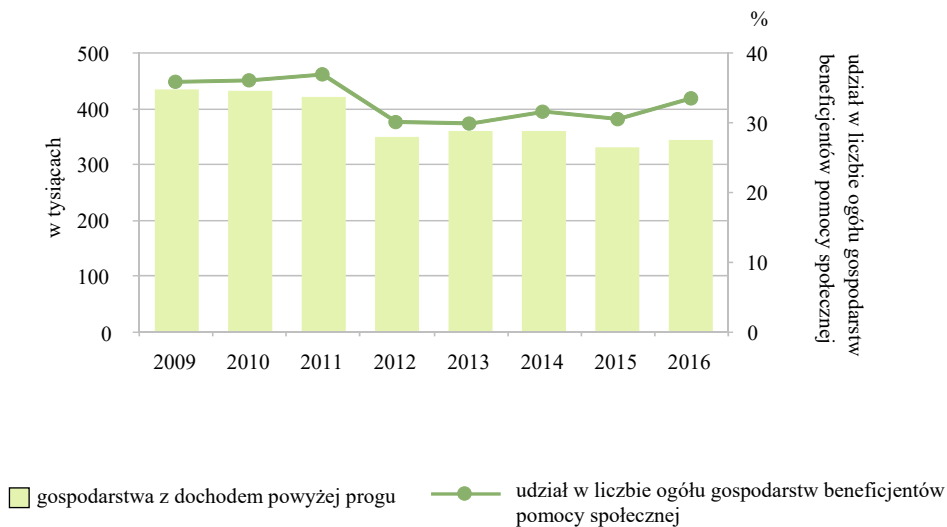
Uwaga. Kolorystyka województw ściśle związana z opisem współzależności z tekstem str. 61.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 84. Głębokość ubóstwa gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według wyników badania i z uwzględnieniem świadczenia wychowawczego w 2016 r.

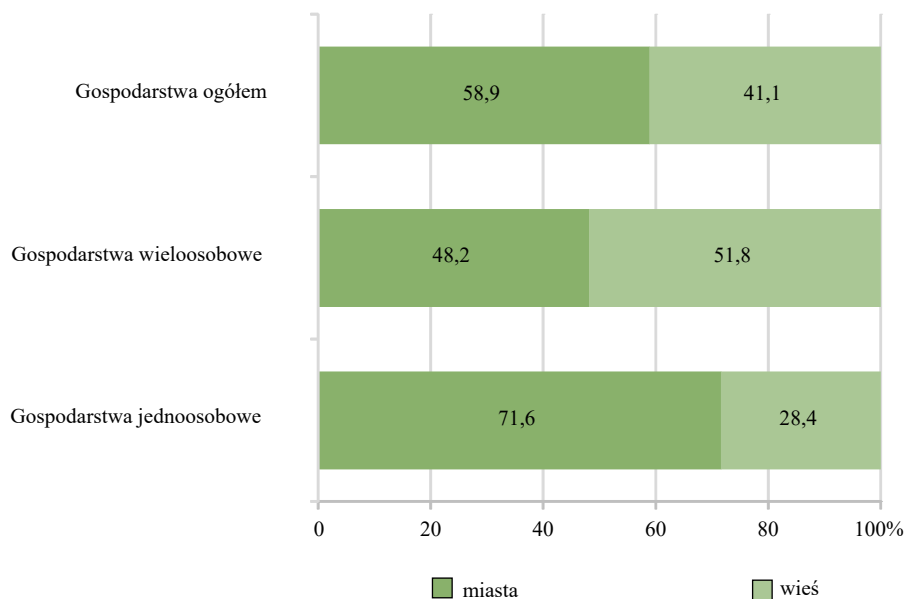

Wykr. 85. Gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej z dochodem powyżej kryterium dochodowego

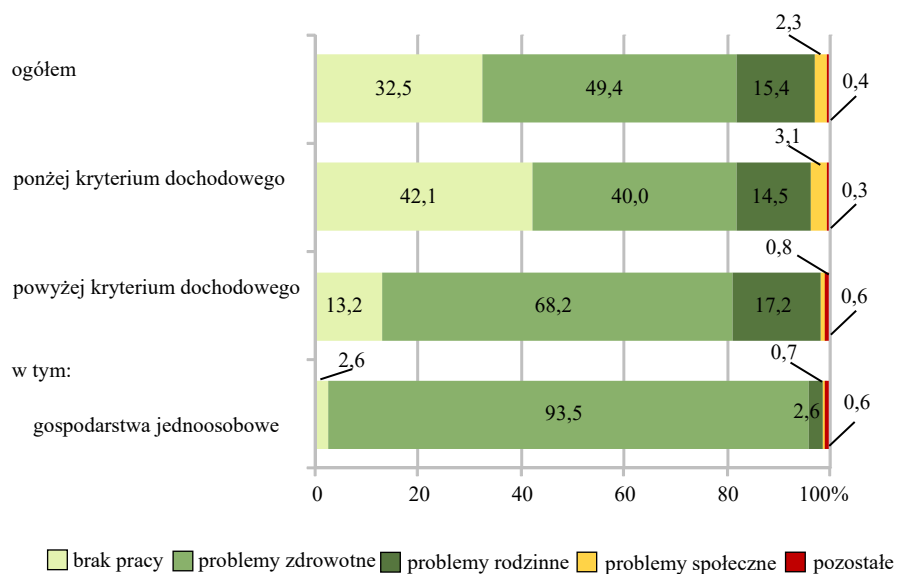

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 86. Struktura gospodarstw z dochodem na osobę powyżej kryterium dochodowego według miejsca zamieszkania w 2016 r.

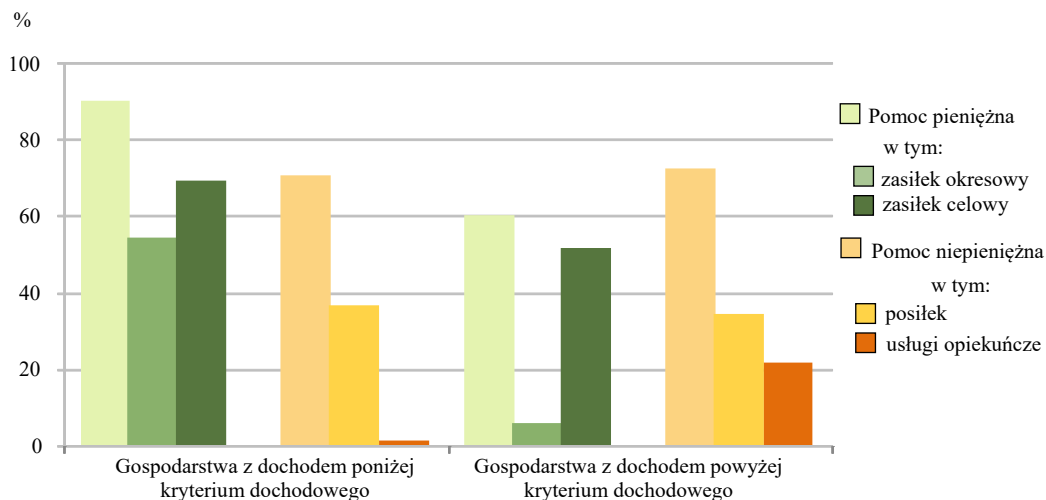
Wykr. 87. Struktura gospodarstw domowych beneficjentów według głównej przyczyny^a korzystania z pomocy społecznej w 2016 r.

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt. 4.6.

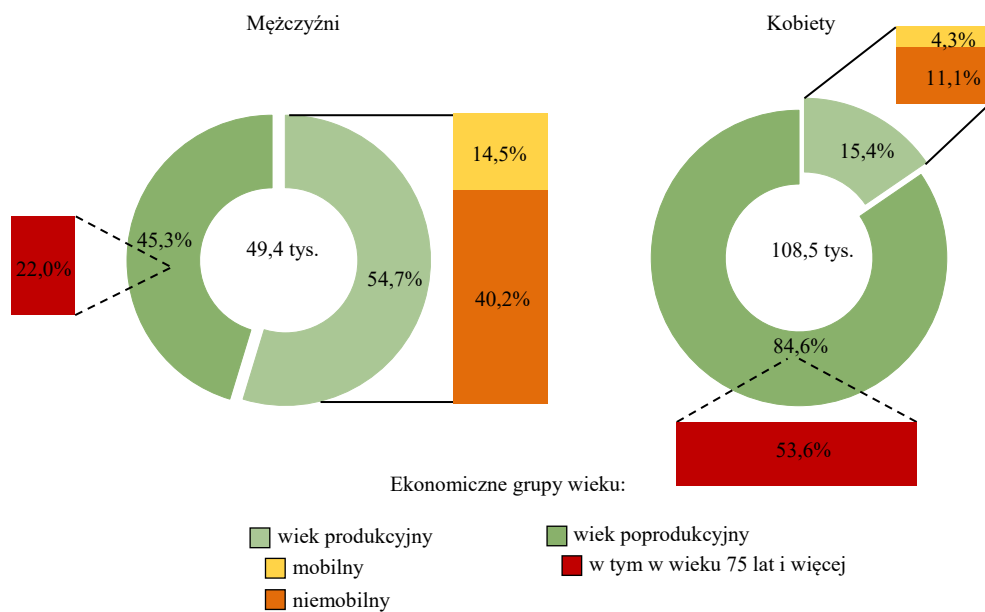
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Wykr. 88. Odsetek gospodarstw korzystających z pomocy społecznej według głównych form^a pomocy i wybranych rodzajów otrzymanych świadczeń w 2016 r.

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 94 pkt 4.32. i 4.33.

Wykr. 89. Struktura samotnie gospodarujących beneficjentów z dochodem powyżej kryterium dochodowego według płci i ekonomicznych grup wieku w 2016 r.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

ROZDZIAŁ IV. TRWAŁOŚĆ KORZYSTANIA ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ

Jak wynika z analizy przeprowadzonej w rozdziale I pkt 1 i III pkt 1 na zmiany w liczbie beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstw domowych w długim okresie największy wpływ wywiera zmiana wysokości kryterium dochodowego³⁷. W obserwowanych zbiorowościach ubogich beneficjentów³⁸ i ich gospodarstw – których charakterystyki zostały szeroko opisane w rozdziałach II i III – można wyodrębnić subpopulacje gospodarstw domowych trwale korzystających z pomocy i ich członków (wraz z osobami bezdomnymi) – beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej trwale z niej korzystających.

Dla określenia powyższych zbiorowości przyjęto kryterium czasowe tej trwałości – 4 lata. Za gospodarstwa trwale korzystające z pomocy społecznej uznano takie, w których dochód na osobę był niższy od kryterium dochodowego w roku badania i niższy przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat od przyjętego dla tych lat kryterium dochodowego uprawniającego do ubiegania się o świadczenie pieniężne. Wyodrębniono zatem grupę gospodarstw, które były ubogie przez co najmniej 3 lata z ustalonego dla „trwałości” okresu 4 lat. Osoby trwale korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej to członkowie tak określonych gospodarstw oraz osoby bezdomne wyodrębnione według tych samych kryteriów.

1. Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej trwale z niej korzystający³⁹

Zbiorowość ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej trwale z niej korzystających po raz pierwszy wyodrębniono w badaniu za 2014 r. i opisano w publikacji w 2015 r.⁴⁰ W tej analizie zidentyfikowano ponadto osoby, które w 2014 r. skorzystały ze środowiskowej pomocy społecznej po raz pierwszy oraz takie, które były w trudnej sytuacji materialnej od 2, 3, i co najmniej 4 lat. Podobnego wyboru dokonano w zbiorowości ubogich beneficjentów w 2016 r. i strukturę tych osób przedstawiono na wykresie 90 (pomiędzy str. 66-67).

Z ogółu 1667,6 tys. ubogich beneficjentów w 2016 r. po raz pierwszy skorzystało z pomocy 15,3% wobec 19,3% w 2014 r. Przez co najmniej 2 lata (tj. w 2016 r. oraz w jednym z lat 2013-2015) korzystało z pomocy środowiskowej 17,3% (w 2014 r. – 19,8%). Pozostałe 67,4%, tj. 1124,6 tys. osób to ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej trwale z niej korzystający w 2016 r., w tym 48,9% korzystało z tej pomocy nieprzerwanie przez 4 lata, tj. od 2013 r.

Podobnie wyodrębniona zbiorowość trwale korzystających beneficjentów w 2015 r. liczyła 1244,3 tys., tj. 64,4% ogółu ubogich beneficjentów.

³⁷ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.5.

³⁸ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.4.

³⁹ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.11.

⁴⁰ Publikacja str. 47-48 dostępna <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/beneficjenci-pomocy-spoecznej-i-swiadczen-rodzinnych-w-2014-r-,6,5.html>

W 2016 r. zasięg ubogich beneficjentów pomocy społecznej trwale z niej korzystających, czyli udział tych osób w ogólnej liczbie ludności kraju wynosił 3,2%. Na wsi wskaźnik ten kształtował się na poziomie 4,6% i był dwukrotnie wyższy niż w mieście.

Udział osób trwale korzystających z pomocy społecznej jest najwyższy w regionach, powiatach, gminach ze stosunkowo niskim poziomem zamożności mieszkańców oraz relatywnie niższym ogólnym poziomem życia. Jak ustalono, w opisanych w pierwszym rozdziale publikacji uwarunkowaniach środowiskowej pomocy społecznej, najbardziej skorelowany z korzystaniem z pomocy społecznej jest poziom bezrobocia. Opisane zależności znajdują odzwierciedlenie w zasięgu trwałego korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej, a zróżnicowanie terytorialne tego wskaźnika przedstawia mapa 6 (pomiędzy str. 66-67). Najwyższy zasięg trwałego korzystania z pomocy społecznej w 2016 r. wystąpił w województwach z najwyższą stopą bezrobocia – wykres 91 (pomiędzy str. 66-67). Najwyższe wartości w obydwu cechach (ostatnie miejsce w rankingu) występowały tak w 2014 r. jak i w 2016 r. w województwie warmińsko-mazurskim i podobnie było z drugim od końca województwem kujawsko-pomorskim. W grupie 6 województw z najniższą wartością wskaźnika zasięgu trwałego korzystania z pomocy społecznej powtórzyło się 5 z grupy z najniższą stopą bezrobocia. W porównaniu z 2014 r. rozkład gmin według zasięgu beneficjentów trwale korzystających z pomocy społecznej w układzie przestrzennym w 2016 r. uległ zmianie – wykres 92 (pomiędzy str. 66-67). Wyraźnie wzrosła liczebność grup z relatywnie niższym wskaźnikiem, a zmniejszyła się liczebność wszystkich grup z zasięgiem trwałego korzystania z pomocy społecznej na poziomie 5% i wyższym. Mimo to w 2016 r. w 31 gminach (52 w 2014 r.) analizowany wskaźnik przekraczał 13%.

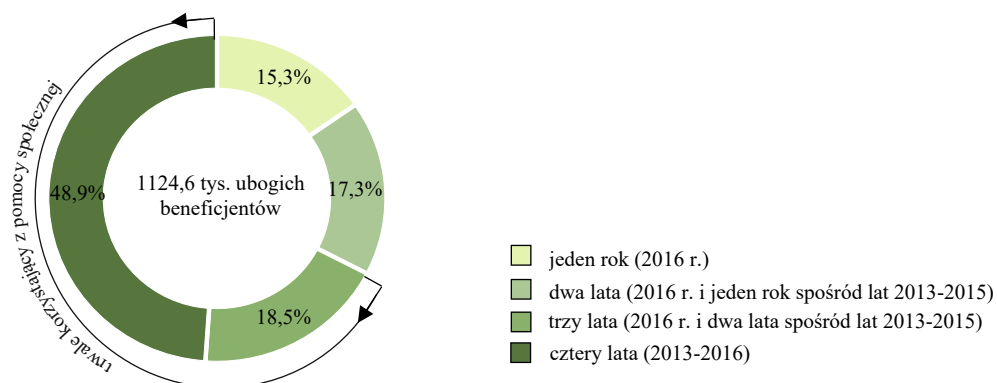
2. Ubogie gospodarstwa domowe trwale korzystające z pomocy społecznej⁴¹

W populacji 684,6 tys. ubogich gospodarstw, które w 2016 r. skorzystały z pomocy społecznej liczba gospodarstw trwale korzystających z tej pomocy wynosiła 472,1 tys., tj. 69,0% ogółu ubogich gospodarstw beneficjentów. Z ogółu ubogich gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej 54,4% to gospodarstwa w miastach. Stosunkowo najwięcej gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej występuje w tych województwach, w których zasięg korzystania z pomocy społecznej jest najwyższy – wykres 93 (pomiędzy str. 66-67). O bardzo wysokim poziomie trwałego korzystania z pomocy społecznej w 2016 r. można mówić w przypadku województw: kujawsko-pomorskiego, podlaskiego, podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego, gdzie po około 72% ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej to gospodarstwa trwale korzystające z tej pomocy. Najmniejszy (poniżej 65%) udział gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej wystąpił w województwie wielkopolskim.

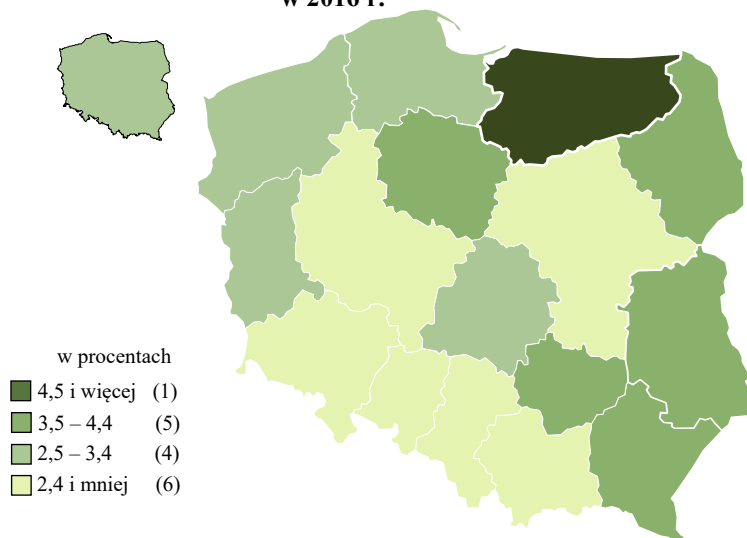
---

⁴¹ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.10.

Wykr. 90. Struktura ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. według czasu korzystania z pomocy w latach 2013-2016

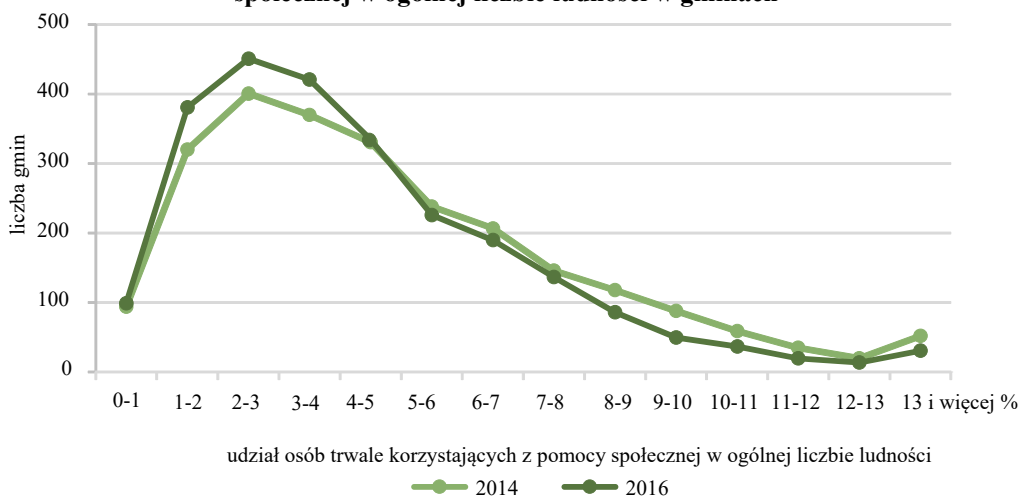
Mapa 6. Zasięg ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej trwale korzystających z tej pomocy w 2016 r.

Wykr. 91. Ranking województw według stopy bezrobocia w 2016 r.

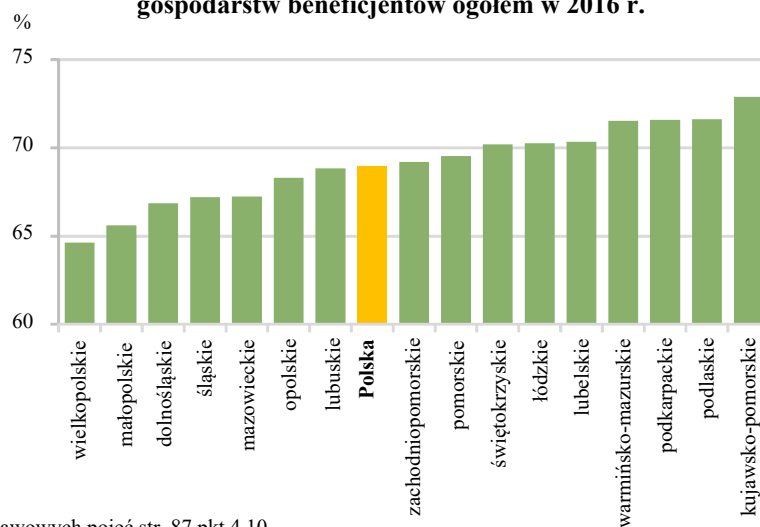
Wykr. 92. Rozkład gmin według udziału ubogich beneficjentów trwale korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności w gminach

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

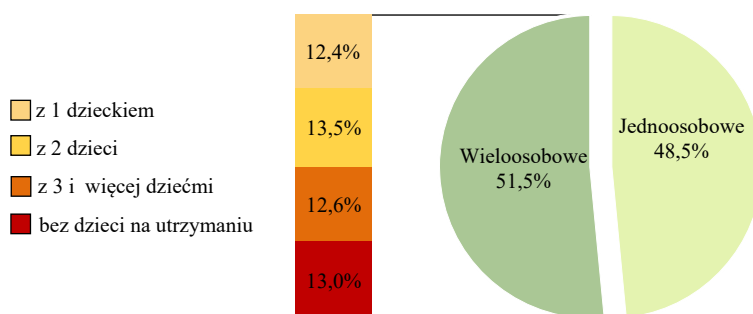

Wykr. 93. **Udział gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej^a w liczbie ubogich gospodarstw beneficjentów ogółem w 2016 r.**

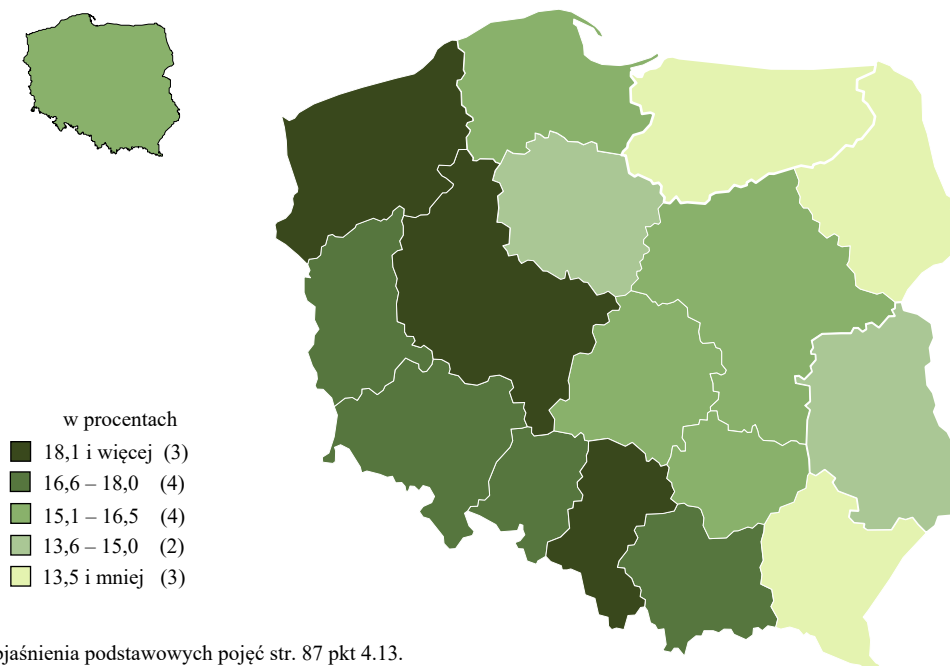
^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.10.

Wykr. 94. **Struktura ubogich gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej^a według typu gospodarstwa w 2016 r.**

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.10.

Mapa 7. **Wskaźnik zaprzestania korzystania z pomocy społecznej^a przez osoby w 2016 r.**

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.13.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Struktura analizowanych gospodarstw według typu (48,5% – gospodarstwa jednoosobowe, a 51,5% – gospodarstwa wieloosobowe) w 2016 r. – wykres 94 (pomiędzy str. 66-67) była zbliżona do struktury ogółu ubogich gospodarstw beneficjentów. Częstość trwałego korzystania z pomocy społecznej była wyższa wśród ubogich gospodarstw jednoosobowych i w 2016 r. sięgała 70%, a wśród gospodarstw wieloosobowych – około 68%.

Struktura gospodarstw trwale korzystających z pomocy społecznej według przyczyn korzystania z tej pomocy była bardzo zbliżona do podobnej struktury ogółu ubogich gospodarstw beneficjentów – po około 42% – problemy ekonomiczne (tj. brak pracy) i problemy zdrowotne oraz ponad 14% – problemy rodzinne. Z powyższych danych o beneficjentach trwale korzystających z pomocy społecznej i ich gospodarstwach domowych można wysunąć wniosek o „przyzwyczajeniu się” wielu gospodarstw do korzystania z pomocy społecznej, niezależnie od tego, że ta pomoc w polskich realiach jest stosunkowo niska.

3. Ubodzy beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ustawowego⁴² w 2016 r.

Z przeprowadzonej wyżej analizy wynika, że w 2016 r. ponad 2/3 ogółu ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, a w liczbach bezwzględnych 1125 tys. osób trwale korzystało z tej pomocy.

Zdecydowana mniejsza – licząca 360 tys. osób grupa wyszła ze sfery ubóstwa w 2016 r. Do ustalenia tej grupy przyjęto kryterium czasowe takie jak w przypadku długotrwale korzystających z pomocy, tj. 4 lata. Beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa to takie osoby, które nie korzystały ze środowiskowej pomocy społecznej w ciągu ostatnich czterech lat łącznie z rokiem badania (w niniejszej edycji to lata 2013-2016), a były ubogimi beneficjentami 5 lat wcześniej (tj. w 2012 r.).

Wskaźnik zaprzestania korzystania z pomocy społecznej oznaczający udział ubogich beneficjentów, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ustawowego w 2016 r. w ogólnej liczbie ubogich beneficjentów w 2012 r. w układzie przestrzennym potwierdza trudną sytuację województw wschodniej części kraju – mapa 7 (pomiędzy str. 66-67). Relatywnie najmniej osób (poniżej 14%) opuściło sferę ubóstwa w tych województwach, gdzie wskaźniki długotrwałego korzystania z pomocy społecznej były najwyższe.

---

⁴² Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.12.

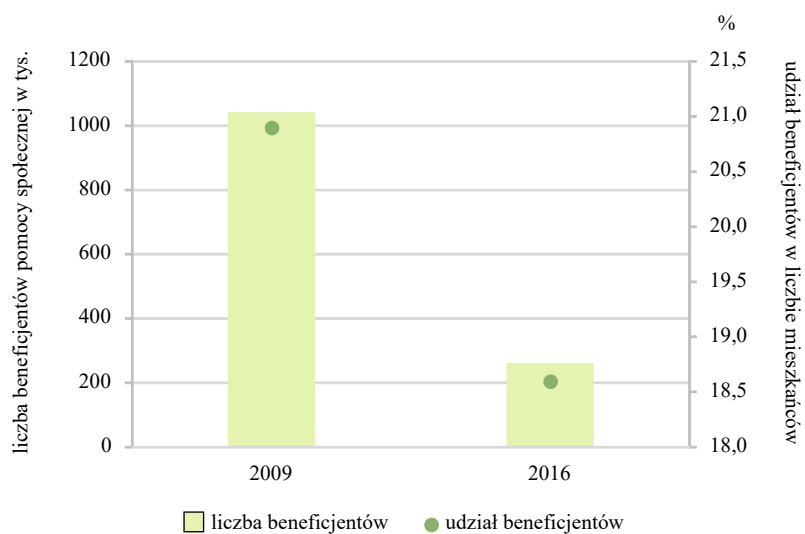
ROZDZIAŁ V. OBSZARY PROBLEMOWE

W niniejszym rozdziale przedstawiono analizę obszaru, zakreślonego granicami gmin, w których udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem w 2016 r. był najwyższy i przekraczał 15%. Na użytek niniejszej publikacji tak wybrane gminy zdefiniowano jako „gminy obszaru problemowego”. W 2016 r. liczba tych gmin wynosiła 249, tj. 10% ogółu gmin w Polsce. Ich rozmieszczenie przestrzenne przedstawia mapa 8 (pomiędzy str. 68-69). W gminach obszaru problemowego mieszkało łącznie 1408 tys. osób, czyli 3,7% mieszkańców kraju.

W porównaniu z 2009 r. liczba gmin obszaru problemowego zmniejszyła się o 2/3. Przed 8 laty gminy tego obszaru (wybrane według tego samego kryterium: zasięg beneficjentów większy niż 15%) stanowiły blisko 31% wszystkich gmin. W gminach tych mieszkało wówczas 13% ludności kraju. Można więc stwierdzić, że obszar ubóstwa w przeciągu lat objętych obserwacją statystycznie się zmniejszył. Co prawda niemal wszystkie gminy, w których wysoki wskaźnik udziału beneficjentów w liczbie mieszkańców wystąpił w 2016 r. były w 2009 r. w podobnym położeniu (222 gminy z omawianych 249), jednak w większości sama wartość wskaźnika uległa zmniejszeniu. Tak więc w gminach o najwyższym udziale beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności liczba tych beneficjentów w porównaniu z 2009 r. zmniejszyła się czterokrotnie, z 1043 tys. do 261 tys. osób. Oznacza to, że udział beneficjentów mieszkających w gminach określonych w sposób opisany na początku tego rozdziału jako obszary problemowe w łącznej liczbie beneficjentów świadczeń środowiskowej pomocy społecznej w kraju zmniejszył się z ponad 30% w 2009 r. do blisko 11% w 2016 r. – wykres 95 (pomiędzy str. 68-69).

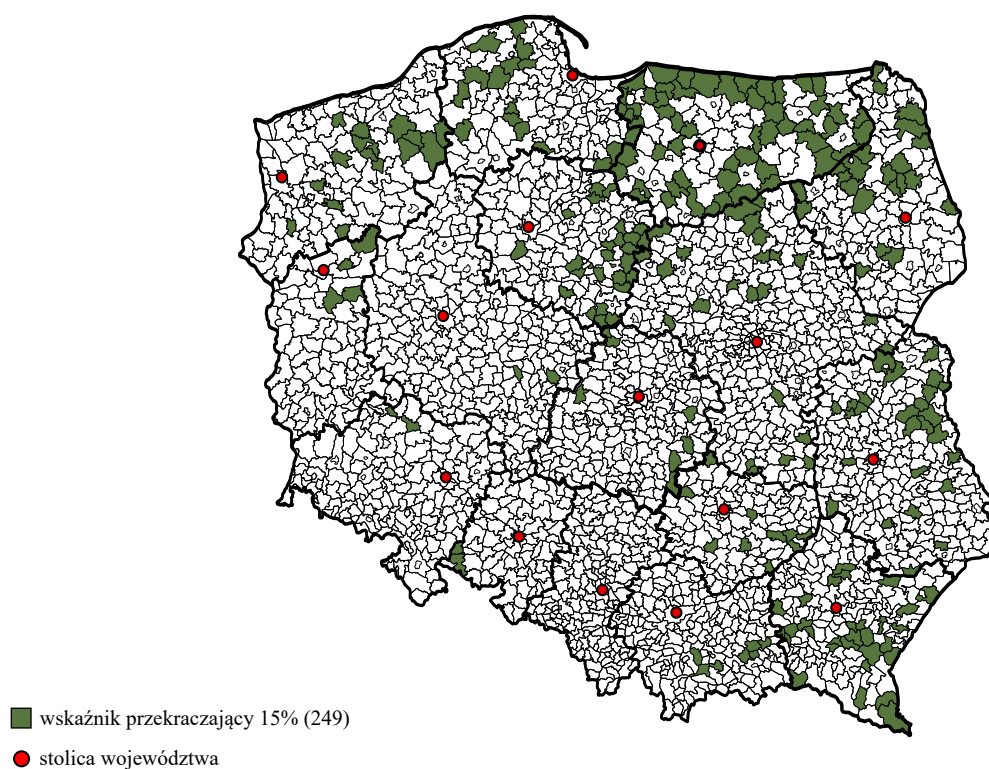
W 2016 r. zasięg beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gminach obszaru problemowego wynosił 18,9% i był trzykrotnie wyższy niż dla Polski ogółem. Udział ubogich beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności na obszarach problemowych wyniósł 13,2% i również był trzykrotnie wyższy od wskaźnika zasięgu ubogich beneficjentów w skali kraju. W 2016 r. w większości gmin obszaru problemowego (189 z 249) zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej zawierał się w przedziale 15-20%, a w pozostałych 61 gminach – przekraczał 20%. Wskaźnik zasięgu ubogich beneficjentów w 200 przedmiotowych gminach mieścił się w przedziale 8-16%, a w pozostałych 49 był wyższy.

Wykr. 95. Liczba beneficjentów pomocy społecznej oraz ich udział w liczbie ludności na obszarach problemowych

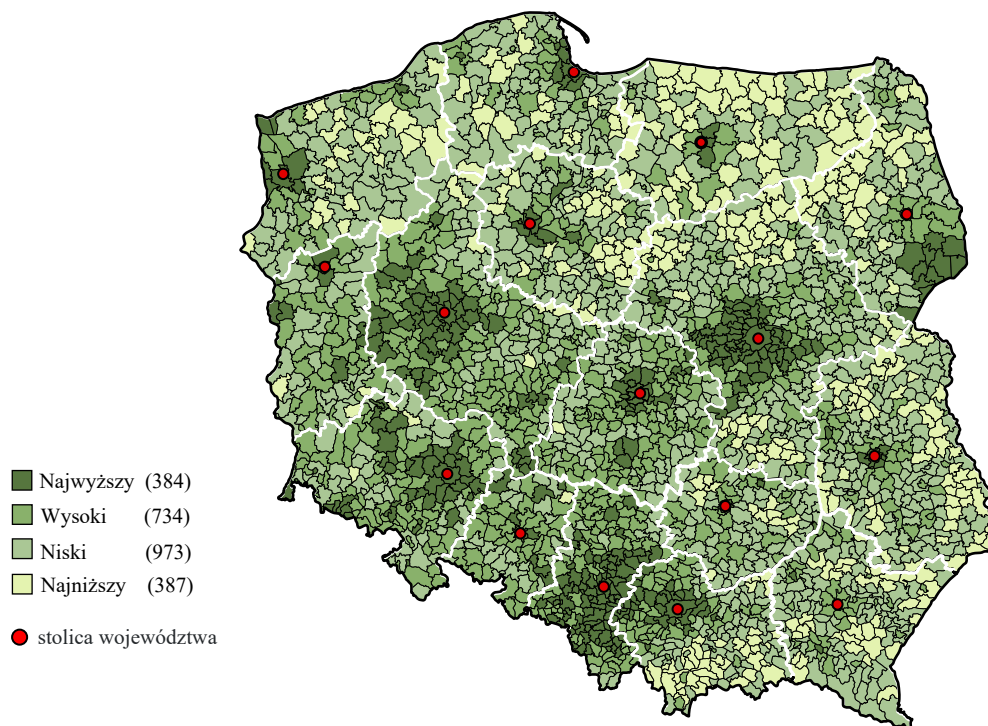
Źródło: obliczenie własne na podstawie Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS i danych GUS.

Mapa 8. Gminy stanowiące obszar problemowy (ze wskaźnikiem udziału beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności przekraczającym 15%) w 2016 r.

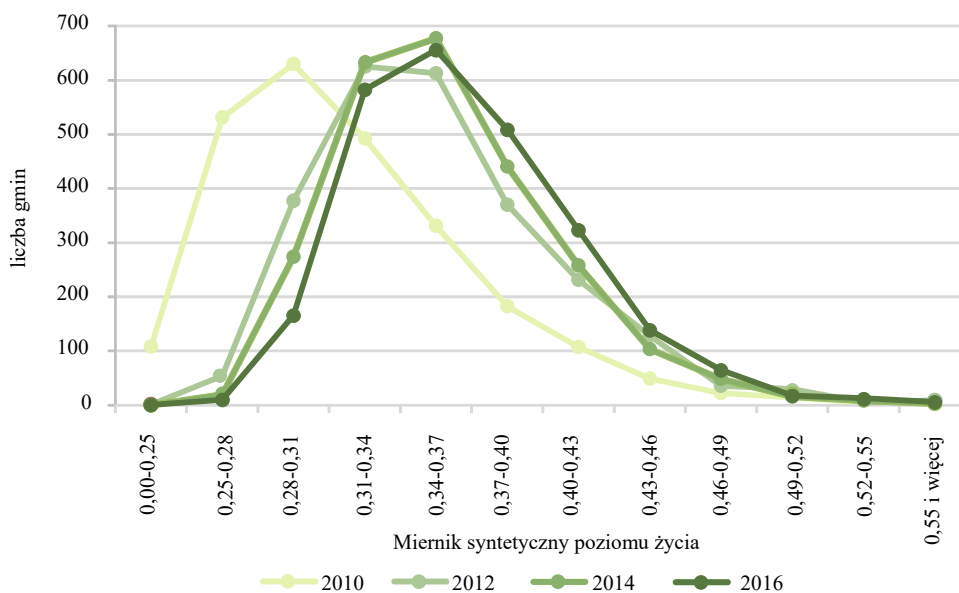

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Mapa 9. Poziom życia ludności^a według gmin w 2016 r.

Wykr. 96. Rozkład gmin według syntetycznego miernika poziomu życia ludności^a

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 95 pkt 4.35.

Ź r ó d ł o: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Gminy stanowiące obszar problemowy to głównie gminy wiejskie, a według klasyfikacji DEGURBA⁴³ gminy słabo zaludnione, a więc w większości gminy oddalone od aglomeracji miejskich i większych miast. W 2016 r. ponad połowa (55%) wszystkich gmin obszaru problemowego zlokalizowana była w czterech województwach: warmińsko-mazurskim – 22%; podkarpackim – 12%; kujawsko-pomorskim – 11% oraz 10% w lubelskim. Gminy o skrajnie wysokim wskaźniku korzystania z pomocy społecznej łączy nie tylko położenie geograficzne, ale również niskie wartości obliczonego na użytek niniejszej publikacji syntetycznego miernika poziomu życia ludności⁴⁴ – mapa 9 (pomiędzy str. 68-69). Więcej niż połowa gmin – 56%, a w liczbach bezwzględnych 139, to gminy należące do 4 – najniższej grupy, a pozostałe do grupy 3. Na wykresie 96 (pomiędzy str. 68-69) przedstawiono zmiany jakie następowały w określonych latach w grupowaniu gmin według wspomnianego syntetycznego miernika poziomu życia. Na przestrzeni lat malała liczba gmin o skrajnie niskich wartościach tego wskaźnika.

W konkluzji warto zwrócić uwagę na ważniejsze elementy wpływające na poziom życia mieszkańców i na wysoki odsetek korzystających z pomocy społecznej:

A. ujemne saldo migracji stałej. Wśród 249 gmin obszaru problemowego, tylko w 42 odnotowano dodatnie saldo migracji stałej. W 100 gminach tego obszaru wystąpiło głęboko ujemne saldo migracji: na każdy 1 tys. mieszkańców ubyło ponad 5 osób.

B. niskie nasycenie podmiotami gospodarczymi – 88% gmin miało w 2016 r. zarejestrowanych mniej niż 1200 podmiotów na 10 tys. mieszkańców, przy średniej krajowej 1780. Stosunkowo niskim wskaźnikiem nasycenia podmiotami gospodarczymi można uzasadnić bardzo niski odsetek (38,5% w 2015 r., przy średniej krajowej 51,0%) ludności w wieku produkcyjnym, która uzyskuje przychody z pracy. Z ogółu gmin obszaru problemowego tylko w 6 udział takich podatników był bliski średniej krajowej.

C. niska mediana przeciętnych miesięcznych przychodów z pracy, która nie sięgała 2200 zł, wobec mediany krajowej ponad 2400 zł.

D. dotkliwy brak pracy. Przy wspomnianej wcześniej „peryferyjnej” lokalizacji gmin obszaru problemowego i niskim nasyceniu podmiotami gospodarczymi występuje brak miejsc pracy. Na obszarach problemowych udział bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w liczbie osób w wieku produkcyjnym wyniósł 9,4%, i był o 4 p. proc. wyższy niż ogółem dla Polski. Z 249 omawianych tu gmin w ponad 60% z nich wskaźnik udziału bezrobotnych w liczbie osób w wieku aktywności zawodowej w 2016 r. przekraczał 8%.

---

⁴³ Patrz uwagi ogólne str. 74.

⁴⁴ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 95 pkt 4.35.

ROZDZIAŁ VI. WPŁYW ŚWIADCZENIA WYCHOWAWCZEGO NA ZASIĘG KORZYSTANIA ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ

Od kwietnia 2016 r. w Polsce wdrożono rządowy program „Rodzina 500 +”. Zgodnie z jego założeniami każda rodzina otrzymuje co miesiąc świadczenie wychowawcze⁴⁵ w wysokości 500 zł na drugie i każde kolejne dziecko do 18 roku życia, niezależnie od dochodów. Na pierwsze lub jedyne dziecko świadczenie wypłacane jest w zależności od dochodów (mniej niż 800 zł na osobę lub mniej niż 1200 zł, gdy dziecko jest niepełnosprawne). Dzięki wprowadzeniu świadczenia wychowawczego sytuacja finansowa wielu gospodarstw domowych z dziećmi uległa wyraźnej poprawie. **Świadczenie to nie jest wliczane do dochodu uprawniającego do korzystania ze świadczeń pomocy społecznej.**

W niniejszym rozdziale przedstawiono wyniki obliczeń symulacyjnych, które podwyższyły miesięczny dochód ubogich gospodarstw z dziećmi w wieku poniżej 18 lat, korzystających z pomocy społecznej. Dochód został podwyższony przez doliczenie kwoty świadczenia wychowawczego w wysokości odpowiadającej liczbie dzieci w gospodarstwie domowym.

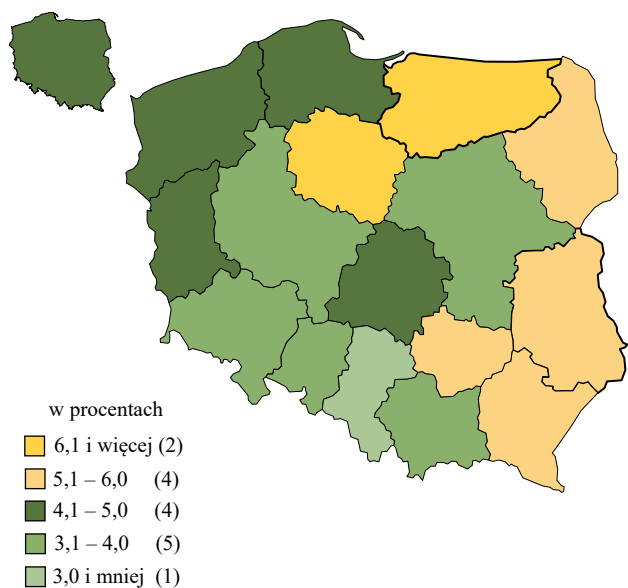
W 2016 r. przed rozpoczęciem realizacji rządowego programu „Rodzina 500+”, **ze środowiskowej pomocy społecznej w Polsce korzystało 1639,1 tys. osób w ubogich gospodarstwach domowych, co stanowiło 4,3% ogółu ludności** i 66,9% wszystkich członków gospodarstw domowych korzystających z tej pomocy. Częściej z pomocy korzystali ubodzy mieszkańcy wsi – 5,8% ogółu ludności na wsi niż miast – 3,4% ludności w miastach. Zasięg ubogich beneficjentów⁴⁶ (podobnie jak zasięg ogółu beneficjentów), był najwyższy w województwach: warmińsko-mazurskim 8,0%; kujawsko-pomorskim 6,3% oraz w podlaskim 5,9% – mapa 10 (pomiędzy str. 70-71), a najniższe jego wartości wystąpiły w województwie śląskim (2,9%) oraz dolnośląskim i opolskim (po 3,4%).

Dokonując symulacyjnie podwyższenia dochodów ubogich gospodarstw domowych z dziećmi o środki ze świadczenia wychowawczego obliczono, że liczba ubogich beneficjentów pomocy społecznej w gospodarstwach domowych w skali kraju zmniejszyła się do 899,0 tys. osób, tj. spadła o ponad 45%, a w liczbach bezwzględnych o 740,1 tys. osób. **Po wypłatach świadczenia wychowawczego zasięg ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w Polsce zmniejszył się o 2,0 p. proc. do poziomu 2,3%.**

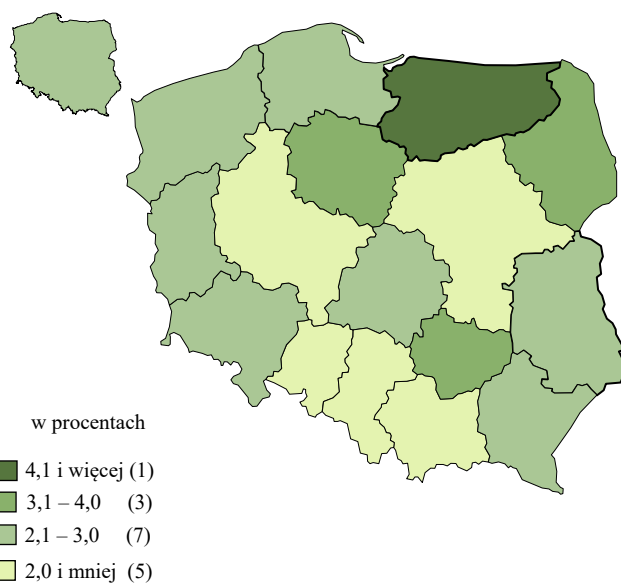
⁴⁵ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. 2016 poz. 195).

⁴⁶ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.8.

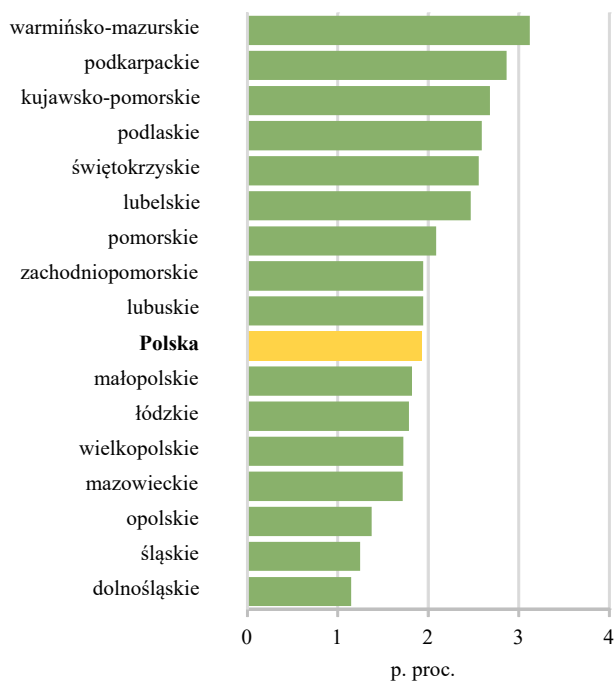
Mapa 10. Udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności według województw w 2016 r.

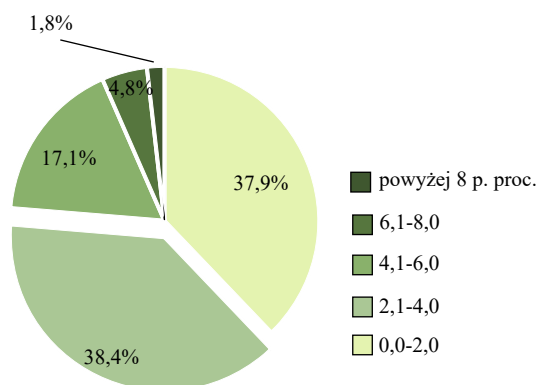
Mapa 11. Udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ według województw w 2016 r.

Wykr. 97. Spadek zasięgu ubogich beneficjentów w województwach po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.

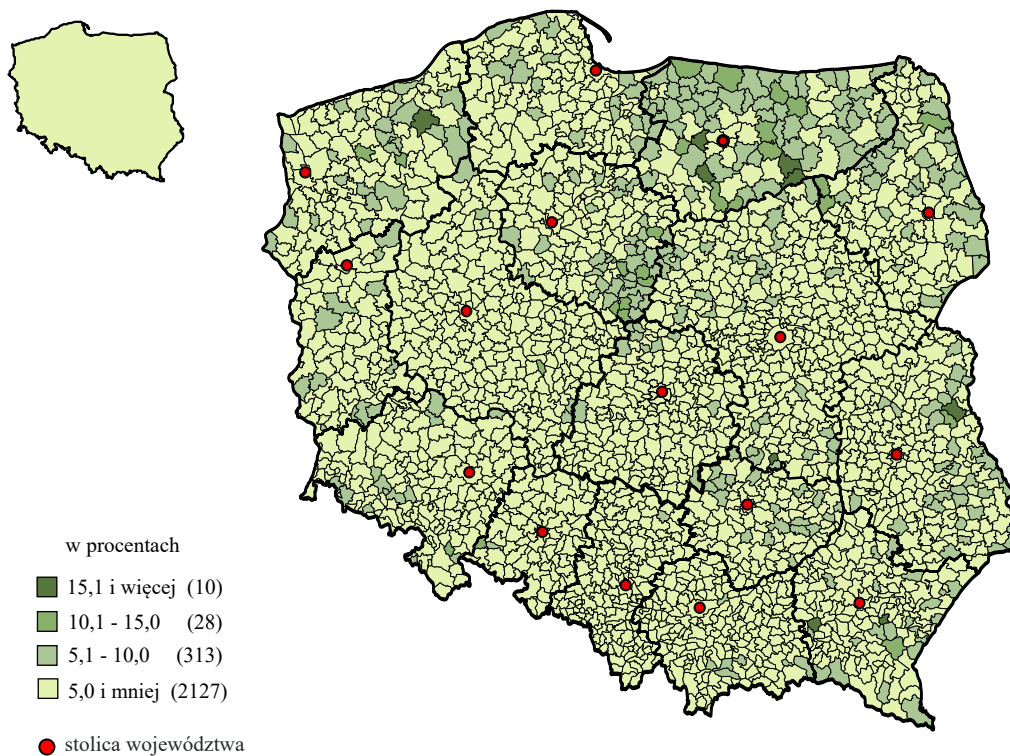
Wykr. 98. Struktura gmin według wielkości spadku zasięgu ubogich beneficjentów po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.

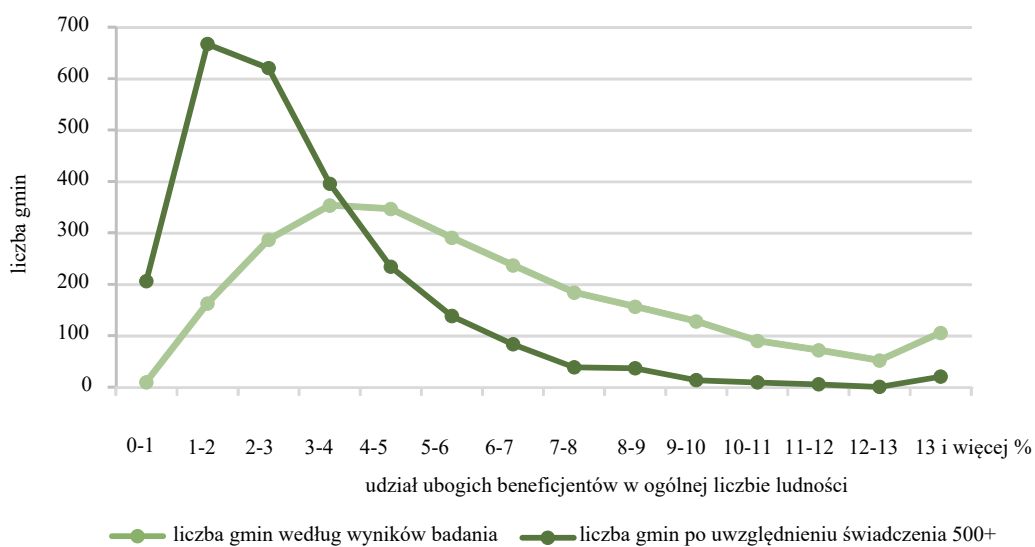
Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Mapa 12. Udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności według gmin po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.

Wykr. 99. Rozkład gmin według udziału ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności w gminach po uwzględnieniu w dochodach świadczenia 500+ w 2016 r.

Źródło: dane Zbioru Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej MRPiPS.

Środki w postaci świadczenia wychowawczego w większym stopniu wzbogaciły rodziny beneficjentów na wsi – spadek zasięgu ubogich beneficjentów o 2,9 p. proc. do poziomu 2,9% – niż w miastach (spadek zasięgu o 1,3 p. proc. do poziomu 2,0%).

Najwyższy udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności nadal występował w województwach warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim i podlaskim – mapa 11 (pomiędzy str. 70-71), jednak był dużo niższy i wyniósł odpowiednio 4,9%; 3,6% oraz 3,3%. Najniższe wartości omawianego wskaźnika wystąpiły w województwach śląskim i małopolskim (po 1,7%) oraz w wielkopolskim (1,8%). Na wykresie 97 (pomiędzy str. 70-71), przedstawiono ranking województw, według poziomu spadku zasięgu ubogich beneficjentów po uwzględnieniu świadczenia wychowawczego. Najsilniej zmniejszył się zasięg ubogich beneficjentów o 3,1 p. proc. w województwie warmińsko-mazurskim oraz w podkarpackim o 2,9 p. proc. Najmniejsza różnica w tym zakresie wystąpiła w województwach dolnośląskim i śląskim, odpowiednio po 1,2 p. proc.

Podwyższenie świadczeniem wychowawczym dochodów ubogich rodzin z dziećmi korzystających z pomocy społecznej w 2016 r., spowodowało spadek zasięgu ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej we wszystkich gminach – wykres 98 (pomiędzy str. 70-71), chociaż w 23 jest on prawie niezauważalny (spadek o 0,1 p. proc. i mniejszy). Poprawę sytuacji ekonomicznej relatywnie najmocniej odczuły rodziny w 45 gminach, w których zasięg ubogich beneficjentów obniżył się o ponad 8 p. proc., w tym w 7 z nich o ponad 10 p. proc.

Zasięg ubogich beneficjentów w gminach po uwzględnieniu świadczenia „Rodzina 500+” przedstawiono na mapie 12 (pomiędzy str. 70-71). W wyniku obliczeń symulacyjnych ustalono, że w ponad połowie gmin (52%) zasięg ubogich beneficjentów nie przekraczał 3%, w tym w 25% gmin nie przekraczał 2% – wykres 99 (pomiędzy str. 70-71). Mimo wyraźnego zasilenia budżetów domowych gospodarstw z dziećmi świadczeniem wychowawczym nadal występowały gminy, w których zasięg ubogich beneficjentów był relatywnie bardzo wysoki i wynosił ponad 10%. Liczba takich gmin zmniejszyła się zdecydowanie z 320 do 38, tj. ponad ośmiokrotnie.

Powyższe symulacyjne obliczenia pokazują, że środki wypłacane w ramach programu „Rodzina 500+” wyraźnie ograniczyły sferę ubóstwa w Polsce, szczególnie wśród rodzin wielodzietnych.

PODSUMOWANIE

Liczba beneficjentów środowiskowej (tj. świadczonej przez OPS-y) pomocy społecznej w 2016 r. w porównaniu z 2015 r. zmniejszyła się o 9,2% i był to największy (liczony rok do roku poprzedniego) spadek ich liczby od początku obserwacji tej zbiorowości, tj. od 2008 r. Liczba gospodarstw domowych tytułowych beneficjentów w 2016 r. w porównaniu z 2015 r. zmniejszyła się o 5,3% i tak znaczny spadek (o ponad 5% corocznie) utrzymuje się od 3 lat.

Środowiskowa pomoc społeczna zrealizowana w 2016 r. na podstawie ustawy o pomocy społecznej została skierowana do 2479 tys. beneficjentów, czyli 6,4% mieszkańców naszego kraju i do 1029 tys. ich gospodarstw domowych, które stanowiły 7,3% ogółu gospodarstw domowych w Polsce.

Powyższe udziały: beneficjentów w ogólnej liczbie ludności oraz ich gospodarstw domowych w zbiorowości ogółu gospodarstw w Polsce, określane jako zasięg beneficjentów lub zasięg gospodarstw domowych beneficjentów były najniższe od 2009 r.

Z wykazanych wyżej zbiorowości wyodrębniono subpopulacje:

- 1668 tys. ubogich beneficjentów ogółem, czyli takich osób korzystających z pomocy społecznej, których miesięczny dochód indywidualny (lub na osobę w gospodarstwach wieloosobowych) nie przekraczał ustalonego przepisami kryterium dochodowego,
- 1639 tys. ubogich beneficjentów w gospodarstwach domowych,
- 685 tys. gospodarstw ubogich beneficjentów,
- w tym 262 tys. ubogich gospodarstw z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu.

Zasięg ubogich beneficjentów w 2016 r. wynosił 4,3%, zasięg ich gospodarstw domowych – 4,9%, natomiast zasięg ubogich gospodarstw z dziećmi wynosił 5,9%.

W ubogich gospodarstwach domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej obliczono wskaźniki głębokości ubóstwa (tj. wyrażona w procentach informacja o ile dochód na osobę w ubogim gospodarstwie beneficjentów był niższy od ustawowej granicy ubóstwa, czyli kwoty kryterium dochodowego). W 2016 r. wskaźnik głębokości ubóstwa w gospodarstwach wieloosobowych wynosił 40,6% a w gospodarstwach z dziećmi 38,3%.

Powyższe dane, to wyniki badania statystycznego beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej

Liczba ubogich beneficjentów i ich gospodarstw domowych uległa znacznemu zmniejszeniu po rozpoczęciu realizacji rządowego programu „Rodzina 500+”.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej kwota świadczenia wychowawczego nie jest wliczana do dochodu gospodarstwa domowego osoby ubiegającej się o tę pomoc. Dokonano zatem symulacyjnie podwyższenia dochodów ubogich gospodarstw domowych z dziećmi o środki ze świadczenia wychowawczego, odpowiednio do liczby dzieci. Było to możliwe, ponieważ badanie beneficjentów jest prowadzone na zbiorze danych jednostkowych (nieidentyfikowalnych).

W wyniku obliczeń ustalono, że wraz z realizacją wypłat świadczenia wychowawczego „Rodzina 500+” liczba ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w gospodarstwach domowych w skali kraju zmniejszyła się do 899 tys. osób, tj. spadła o ponad 45%. Poniżej progu ubóstwa pozostawało nadal 183 tys. wieloosobowych gospodarstw beneficjentów, w tym 89 tys. gospodarstw z dziećmi; tj. odpowiednio o blisko 49% i o około 66% mniej niż wykazały wyniki badania za 2016 r.

Po wypłatach świadczenia wychowawczego zasięg ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w Polsce zmniejszył się o 2,0 p. proc. do poziomu 2,3%. Obniżyła się też znacznie dotkliwość ubóstwa. Wskaźnik głębokości ubóstwa w wieloosobowych gospodarstwach beneficjentów zmniejszył się o prawie 5 p. proc do poziomu blisko 35,8%, a w gospodarstwach z dziećmi dotkliwość ubóstwa spadła o blisko 14 p. proc. do poziomu 24,5%.

Uwagi i spostrzeżenia jakie wynikają z przedstawionej w niniejszym opracowaniu analizy demograficznej i społeczno-ekonomicznej populacji ubogich beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i ich gospodarstw domowych potwierdzają wszystkie uwagi wypunktowane w podsumowaniach czterech wcześniejszych edycji tej publikacji i szeroko opisane szczególnie w opracowaniach za 2010 i 2012 r. W tym kontekście można zauważyć pewien rodzaj „inercji” ubogich beneficjentów i ich gospodarstw. Znajduje to odzwierciedlenie także w trwałości korzystania z pomocy społecznej.

W 2016 r. w populacji 685 tys. ubogich gospodarstw domowych beneficjentów, trwale z pomocy OPS korzystało 472 tys. tych gospodarstw (przy ustalonym 4-letnim kryterium czasowym tej trwałości), tj. 69,0% ogólnej liczby omawianych gospodarstw. W czterech województwach: kujawsko-pomorskim, podlaskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim, udział gospodarstw trwale korzystających z pomocy wynosił po około 72% ogółu ubogich gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej w tych województwach.

UWAGI OGÓLNE

1. Dane prezentowane dla regionów, województw, podregionów, powiatów i gmin odpowiadają poziomom 1, 2, 3, 4 i 5 Nomenklatury Jednostek Terytorialnych dla Celów Statystycznych (NTS) opracowanej na podstawie Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) obowiązującej w krajach Unii Europejskiej zgodnie z Rozporządzeniem (WE) Nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 V 2003 r. (Dz. Urz. UE L 154 z 21 VI 2003 r.) z późniejszymi zmianami. NTS obowiązująca od 1 I 2015 r. wprowadzona została rozporządzeniem Rady Ministrów zmieniającym rozporządzenie w sprawie Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS) z dnia 3 XII 2014 r. (Dz.U.2014 poz. 1992) w miejsce obowiązującej do 31 XII 2014 r.
2. Informacje w podziale według regionów, województw, podregionów, powiatów i gmin oraz w podziale na miasta i wieś podano w podziale administracyjnym według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r., a tam gdzie dane dotyczą lat wcześniejszych według stanu na dzień 31 grudnia odpowiedniego roku. Przez „miasta” rozumie się gminy miejskie oraz miasta w gminach miejsko-wiejskich, przez „wieś” – gminy wiejskie oraz obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich.
3. Zastosowana w opisie uwarunkowań środowiskowej pomocy społecznej w Rozdziale I oraz w Rozdziale V – obszary problemowe klasyfikacja jednostek przestrzennych według stopnia urbanizacji DEGURBA definiuje trzy klasy obszarów z uwzględnieniem kryterium ciągłości geograficznej, w połączeniu z granicą minimalnej liczby mieszkańców, bazującej na rozmieszczeniu ludności w siatce kwadratów o powierzchni 1 km² (tzw. komórkach) i oznacza:
  - skupiska o wysokiej gęstości zaludnienia (nazwa alternatywna: centra miejskie) – sąsiadujące bokami kwadraty o gęstości zaludnienia co najmniej 1500 osób/km² i liczbie ludności przynajmniej 50 tys.;
  - skupiska miejskie – sąsiadujące bokami kwadraty o gęstości zaludnienia co najmniej 300 osób/km² i liczbie ludności przynajmniej 5 tys.;
  - komórki wiejskie, obszary słabo zaludnione – poza skupiskami miejskimi⁴⁷.

W niniejszym opracowaniu użyto zamiennie następujących pojęć odpowiednio: obszary o wysokim, średnim i niskim stopniu urbanizacji.

⁴⁷ Wykorzystano objaśnienia z opracowania: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/dochody-i-warunki-zycia-ludnosci-polski-raport-z-badania-eu-silc-2015,6,10.html>

4. Liczby względne (wskaźniki, odsetki) obliczono na podstawie danych bezwzględnych wyrażonych z większą dokładnością niż podano w tablicach.
5. Przeliczeń na 1 mieszkańca lub 1 tys. ludności dokonano w zależności od cechy. Jeżeli dane dotyczyły stanu w końcu roku, przyjęto liczbę ludności według stanu w dniu 31 XII, a jeżeli przeliczenia dotyczyły danych w ciągu roku, przyjęto liczbę ludności według stanu w dniu 30 VI.
6. Ze względu na zaokrąglenia danych w niektórych przypadkach sumy składników mogą się różnić od podanych wielkości „ogółem”.
7. W porównaniach i wskaźnikach z odniesieniem do ogólnej liczby gospodarstw domowych w 2016 r. wykorzystano dane z prognozy gospodarstw domowych na lata 2016-2050 opracowanej przez GUS w 2016 r.⁴⁸
8. Niektóre wskaźniki dotyczące beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej dla lat 2008-2010 w niniejszej publikacji mogą się różnić od tych prezentowanych w opracowaniach przed 2012 r. We wcześniejszych publikacjach podstawę bilansu ludności do przeliczeń stanowiły wyniki NSP 2002, natomiast w opracowaniach po 2011 r. wskaźniki dla lat 2008-2010 przeliczono przyjmując za podstawę wyniki NSP 2011.

---

⁴⁸ Ź r ó d ł o: liczba gospodarstw ogółem w 2016 r. według nowej prognozy GUS; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

UWAGI METODYCZNE

1. Miejsce środowiskowej pomocy społecznej w obszarze pomocy socjalnej państwa

Pomoc socjalna państwa⁴⁹ obejmuje całokształt środków lub działań organów publicznych mających na celu wsparcie gospodarstw domowych lub osób w zakresie określonych problemów⁵⁰ przy założeniu, że w zamian za świadczenia beneficjent nie jest jednocześnie zobowiązany do przekazania równowartości świadczenia w żadnej formie. Pomoc socjalna państwa zwykle jest związana z oszacowaniem dostępnego dochodu i powinna gwarantować odpowiedni poziom życia (ochrona przed niewystarczającymi dochodami) oraz dostęp do usług umożliwiających życie w godności. Pomoc socjalna państwa pełni rolę uzupełniającą w stosunku do ubezpieczeń społecznych oraz zdrowotnych i nie jest zależna od uprzednich wpłat składek gospodarstw domowych.

Prawa obywateli naszego kraju do pomocy socjalnej określa Konstytucja RP a w szczególności:

Art. 67 Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Osoby pozostające bez pracy nie z własnej woli i nie mające innych środków utrzymania mają prawo do zabezpieczenia społecznego.

Art. 69 Inna grupa osób objętych pomocą państwa to niepełnosprawni, którym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

Art. 71 Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. Matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do pomocy władz publicznych.

Art. 72 Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.

---

⁴⁹ Definicja własna, której podstawę opracowania stanowiła definicja ochrony socjalnej zawarta w podręczniku The European System of integrated Social PROtection Statistics (ESSPROS). Pomoc socjalna państwa stanowi część składową tak rozumianej ochrony socjalnej.

⁵⁰ Zgodnie z podręcznikiem ESSPROS wyróżnia się osiem problemów stanowiących podstawę do świadczeń w ramach pomocy społecznej: choroba, niepełnosprawność, zaawansowany wiek, ofiary wypadków, rodzina, bezrobocie, użytkowanie mieszkania, wykluczenie społeczne.

Art. 75 Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania.

Konstytucyjne zapisy dotyczące polityki społecznej państwa są doprecyzowane w ustawach, które określają zakres, formy świadczeń społecznych oraz kryteria jakie muszą spełnić osoby korzystające z tych świadczeń. Poniżej opisano oddzielne, uzupełniające się systemy lub pojedyncze świadczenia w zakresie pomocy socjalnej państwa pogrupowane w trzech zasadniczych kategoriach.

1.1. System pomocy społecznej

System pomocy społecznej funkcjonuje w oparciu o ustawę o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r. (tekst jednolity Dz.U. z 29 czerwca 2016 r. poz. 930 z późn. zm.). Zgodnie z ustawą pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi⁵¹.

Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Zadaniem pomocy społecznej jest zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem⁵². W ramach systemu pomocy społecznej wyróżnia się stacjonarne formy pomocy społecznej oraz pomoc świadczoną w miejscu zamieszkania (środowiskową pomoc społeczną).

1.1.1. Stacjonarne formy pomocy

Stacjonarne formy pomocy⁵³, zapewniają miejsce, utrzymanie oraz całodobową pomoc i opiekę np. w domach pomocy społecznej lub pomoc i opiekę w zorganizowanych formach w innych placówkach lub ośrodkach wsparcia.

Pomoc w formach stacjonarnych to przede wszystkim zadania powiatu realizowane przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie (PCPR) to jednostka organizacyjna pomocy społecznej na poziomie powiatu realizująca zadania z zakresu pomocy

⁵¹ Art. 2 ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r. (tekst jednolity Dz. U. 2016 r. poz. 930 z późn. zm.).

⁵² Art. 3 ustawy jak wyżej.

⁵³ Patrz <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/pomoc-spoeczna-i-opieka-nad-dzieckiem-i-rodzina-w-2016-r-,10,8.html>

społecznej – własne i zlecone starostwu. W miastach na prawach powiatu zadania PCPR realizują ośrodki pomocy społecznej i mogą być wówczas nazwane „miejskimi ośrodkami pomocy rodzinie”. Formy „stacjonarne” występują także jako zadania własne w gminach, które prowadzą domy pomocy społecznej i ośrodki wsparcia o zasięgu gminnym.

Temat stacjonarnych form pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej jest corocznie szeroko przedstawiany w publikacji GUS „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną”.

1.1.2. Środowiskowa pomoc społeczna

Środowiskowa pomoc społeczna to świadczenia realizowane przez ośrodki pomocy społecznej w miejscu zamieszkania, a beneficjenci tej pomocy są głównym tematem niniejszej publikacji. Ośrodek Pomocy Społecznej (OPS) to jednostka organizacyjna pomocy społecznej na poziomie gminy realizująca zadania z zakresu pomocy społecznej – własne i zlecone gminie. W zależności od statusu gminy funkcjonują: gminne, miejsko-gminne i miejskie ośrodki pomocy społecznej. W miastach na prawach powiatu ośrodki pomocy społecznej wykonują również zadania powiatowych centrów pomocy rodzinie i mogą być wówczas nazwane „miejskimi ośrodkami pomocy rodzinie”.

W ustawie o pomocy społecznej wyodrębniono pieniężne i niepieniężne⁵⁴ świadczenia pomocy społecznej. W myśl ustawy o pomocy społecznej podstawowym warunkiem przyznania pomocy jest zaistnienie jednego z problemów określonych w artykule 7 pkt 2–15⁵⁵, a ponadto – dla świadczeń pieniężnych – warunkiem jest wysokość dochodu, który w 2016 r. nie mógł przekraczać dla osoby w rodzinie – 514 zł, a dla osoby samotnie gospodarującej – 634 zł. Wyższe kryterium dochodowe obowiązuje w przypadku świadczeń realizowanych nieodpłatnie w ramach Programu Rządowego „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania” oraz w ustalonych uchwałą rady gminy zasadach odpłatności za usługi opiekuńcze.

Decyzja o przyznaniu pomocy jest z reguły poprzedzana przeprowadzeniem rodzinnego wywiadu środowiskowego⁵⁶ przez pracownika socjalnego. Tytułowi beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej to przede wszystkim osoby w rodzinach objętych pełnym wywiadem środowiskowym.

---

⁵⁴ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 94 pkt 4.32 i 4.33.

⁵⁵ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.6.

⁵⁶ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 86 pkt 4.7.

1.2. Świadczenia na rzecz rodziny

Oddzielną kategorią pomocy socjalnej państwa są świadczenia na rzecz rodziny, które wspierają rodziny w opiece nad dziećmi, w tym nad dziećmi niepełnosprawnymi oraz starszymi, niepełnosprawnymi członkami rodziny.

W tej kategorii podstawowym systemem przez wiele lat były świadczenia rodzinne uzupełniane systemem świadczeń z funduszu alimentacyjnego. System świadczeń rodzinnych⁵⁷ oparty jest o zasadę pomocniczości, uwzględniającą regułę, że osobami w pierwszej kolejności zobowiązanymi do łżenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. W przypadku gdy ich środki i uprawnienia są niewystarczające do wychowania i utrzymania dzieci przysługuje pomoc państwa w postaci świadczeń rodzinnych. Przy określaniu uprawnień do świadczeń rodzinnych kryterium dochodowe jest wyższe niż w systemie pomocy społecznej, gdyż ten system jest nastawiony na wsparcie w wychowaniu dzieci w rodzinach gorzej sytuowanych oraz na wsparcie tych rodzin w sytuacji, gdy znajdują się w nich osoby niepełnosprawne lub ciężko chore. W 2016 r. zasiłek rodzinny przysługiwał, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekraczał kwoty 674 zł, a w przypadku gdy członkiem rodziny było dziecko niepełnosprawne zasiłek przysługiwał jeżeli dochód nie przekraczał kwoty 764 zł. Do rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi jest ponadto kierowany zasiłek pielęgnacyjny niezależnie od wysokości dochodu.

Obecny system świadczeń rodzinnych funkcjonuje od 1 maja 2004 r. Temat świadczeń rodzinnych za lata 2008, 2010, 2012 i 2014 był szerzej przedstawiany w cyklicznej publikacji GUS „Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych”, a za lata 2011, 2013, 2015 i 2016 w opracowaniu sygnałnym „Beneficjenci świadczeń rodzinnych”⁵⁸.

Fundusz alimentacyjny⁵⁹ to system wspierania osób uprawnionych do alimentów, które nie otrzymują należnego im wsparcia ze strony osób do tego zobowiązanych. W 2016 r. świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługiwały, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekraczał kwoty 725 zł. Obecny system pomocy osobom uprawnionym do alimentów funkcjonuje od 1 października 2008 r., a temat ten był szerzej opisany w publikacji „Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych” za lata 2012 i 2014.

Od II kwartału 2016 r. rodziny z dziećmi otrzymują znaczącą pomoc w formie świadczenia wychowawczego⁶⁰. Celem świadczenia wychowawczego jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb

⁵⁷ Ustawa o świadczeniach rodzinnych z dnia 28 listopada 2003 r. (tekst jednolity Dz. U. 2015 r., poz. 114, z późn. zm.).

⁵⁸ Patrz <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/beneficjenci-swiadczen-rodzinnych-w-2015-roku,2,3.html>.

⁵⁹ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (tekst jednolity Dz. U. 2016 poz. 169 z późn. zm.).

⁶⁰ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. 2016 poz. 195).

życiowych. Świadczenie przysługuje do dnia ukończenia przez dziecko 18 roku życia w wysokości 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko bez względu na dochód rodziny. Świadczenie wychowawcze przysługuje na pierwsze dziecko, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 800 zł, a w przypadku, gdy członkiem rodziny jest dziecko niepełnosprawne, jeżeli dochód na osobę nie przekracza kwoty 1200 zł. Wartość środków wypłacanych w tym systemie przewyższa wszystkie razem wzięte, dotychczasowe formy wspierania rodzin.

Działania podejmowane dla wspierania rodzin w Polsce to także ulga podatkowa na dzieci⁶¹, świadczenie „za życiem”⁶², stypendia szkolne dla uczniów⁶³ i stypendia socjalne dla studentów⁶⁴, pomoc w uzyskaniu mieszkania i dofinansowanie wydatków mieszkaniowych⁶⁵ oraz Karta dużej rodziny⁶⁶.

Przedsięwzięcia zasygnalizowane w niniejszym punkcie a także inne o podobnym charakterze szeroko opisano w publikacji „Działania prorodzinne w latach 2010-2015” dostępnej na stronie <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/dzialania-prorodzinne-w-latach-2010-2015,1,1.html>

1.3. Pozostała pomoc socjalna państwa

Pozostała pomoc socjalna państwa to świadczenia pełniące rolę integrującą niezależnie od stanu posiadania czy dochodów w odniesieniu do bezrobotnych, niepełnosprawnych, a także świadczenia poprawiające warunki życia i tworzące równe szanse dla wszystkich w celu pełnego uczestnictwa osób w życiu społecznym. Są to działania państwa w zakresie:

- promocji zatrudnienia, aktywizacji zawodowej oraz łagodzenia skutków bezrobocia⁶⁷,
- zatrudnienia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych⁶⁸,
- zatrudniania osób pozbawionych wolności⁶⁹.

a także:

- dopłaty do krajowych pasażerskich przewozów autobusowych i kolejowych oraz do lokalnego transportu zbiorowego⁷⁰,
- zwolnienia z opłat abonamentowych⁷¹,

⁶¹ Art.6 ust.4 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jednolity Dz. U. 2016 r. poz. 2032).

⁶² Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. poz.1860).

⁶³ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst Dz. U. 2016 poz. 1943).

⁶⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jednolity Dz. U. 2016 poz. 1842).

⁶⁵ Ustawy: z dnia 8 września 2006 r. o finansowym wsparciu rodzin i innych osób w nabywaniu własnego mieszkania (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r. poz. 90 z późn zm.); z dnia 27 września 2013 r. o pomocy państwa w nabyciu pierwszego mieszkania przez młodych ludzi (Dz. U. poz. 1304), z 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (tekst jednolity Dz. U. ze stycznia 2017 r. poz. 180)

⁶⁶ Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (tekst jednolity Dz. U. poz. 1863).

⁶⁷ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jednolity Dz. U. 2015 poz. 149).

⁶⁸ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tekst jednolity Dz. U. 2016 poz. 2046).

⁶⁹ Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (tekst jednolity Dz. U. 2014 r. poz. 1116).

⁷⁰ Ustawa z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (tekst jednolity Dz. U. 2012 r. poz. 1138).

- renta socjalna⁷²,
- dodatek energetyczny⁷³.

Wymienione wyżej systemy i świadczenia pomocy socjalnej państwa nie wyczerpują wszystkich rodzajów i form pomocy. Ponadto rodzaje i formy świadczeń są uzależnione od zmieniających się lub dodatkowych uregulowań prawnych.

2. Źródła danych

Podstawowym źródłem informacji prezentowanych w publikacji są wyniki badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny zgodnie z Programem Badań Statystycznych Statystyki Publicznej⁷⁴, głównie dane administracyjne pozyskane na potrzeby badania 1.25.11 „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej”. W publikacji wykorzystano dane administracyjne następujących gestorów:

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

- Nieidentyfikowalne dane jednostkowe za lata 2008-2016, z systemu informacyjnego pomocy społecznej, zebrane w Krajowym Systemie Monitoringu Pomocy Społecznej w postaci centralnej bazy danych generowanej elektronicznie za pomocą Statystycznej Aplikacji Centralnej (SAC) przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Pierwotnie dane są rejestrowane przez pracowników socjalnych zgodnie z klasyfikacjami zdefiniowanymi centralnie w postaci Słowników, które są uporządkowanym zestawem kodów wraz z opisami.

Krajowy System Monitoringu Pomocy Społecznej zawiera informacje o beneficjentach pomocy społecznej i zrealizowanych świadczeniach (dane odpersonalizowane). Zbiór jest zasilany informacjami uzyskanymi w wywiadzie środowiskowym⁷⁵.

- Sprawozdania resortowe MPiPS-03 za okres I-XII dla lat 2009-2016, które w wersji elektronicznej sporządziły ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Zbiór zawiera dane zbiorcze o udzielonych świadczeniach i beneficjentach w poszczególnych latach.
- Zbiór nieidentyfikowalnych danych jednostkowych o bezrobotnych zarejestrowanych w rejestrze bezrobotnych według stanu na koniec 2016 r., prowadzony przez powiatowe

---

⁷¹ Ustawa z dnia 21 kwietnia 2005 r. o opłatach abonamentowych (Dz. U. Nr 85 poz. 728 z późn. zm.).

⁷² Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz. U. 2013 r., poz. 982 z późn. zm.).

⁷³ Ustawa z dnia 26 lipca 2013 r. o zmianie ustawy – Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U poz. 984).

⁷⁴ <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/program-badan-statystycznych/pbssp-2016/>

⁷⁵ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 86 pkt 4.7.

urzędy pracy na podstawie rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. (Dz. U. poz. 1299).

Ministerstwo Finansów

- Zbiór nieidentyfikowalnych danych jednostkowych o osobach fizycznych zawierający dane o wysokości rocznego przychodu brutto za rok podatkowy 2015, według źródeł zdefiniowanych w ustawie z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 361 z późn. zm.).

Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Zbiór nieidentyfikowalnych danych jednostkowych o osobach fizycznych, według stanu na koniec 2016 r., otrzymujących świadczenia emerytalno-rentowe na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 1440 z późn. zm.).

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

Zbiór nieidentyfikowalnych danych jednostkowych o osobach fizycznych, według stanu na koniec 2016 r., otrzymujących świadczenia emerytalno-rentowe na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jednolity Dz.U. 2008, nr 50, poz. 291 z późn. zm.).

Ponadto w publikacji wykorzystano następujące dane statystyki publicznej:

Bank Danych Lokalnych oraz publikacje tematyczne dostępne głównie na stronie www.stat.gov.pl.

3. Ocena jakości danych Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej za 2016 r.

Dane zasilające KSMPS, rejestrowane w ośrodkach pomocy społecznej są kontrolowane w momencie ich rejestracji, następnie na etapie przekazywania danych do urzędów wojewódzkich i dalej do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, według zasad Statystycznej Aplikacji Centralnej. W Urzędzie Statystycznym w Krakowie pozyskane dane administracyjne poddawane są dodatkowej kontroli i weryfikacji w oparciu o samodzielnie opracowane założenia kontroli i korekty.

Oceny kompletności zarejestrowanych gospodarstw domowych i osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w KSMPS dokonano w oparciu o:

- Krajowy Rejestr Urzędowy Podziału Terytorialnego Kraju TERYT (w KSMPS brak danych dla 1 ośrodka pomocy społecznej),
- zagregowane dane gminne ze sprawozdania MPiPS-03 (kompletność w KSMPS dla gospodarstw domowych wynosiła 98,8%, dla osób 98,9%).

Dla wszystkich cech opisujących gospodarstwa i osoby w zbiorach administracyjnych zarejestrowano wartości. Niemniej jednak niektóre słowniki zawierają kody nieokreślone (tj. inne, żadne lub nieustalone), co jest równoznaczne z przedmiotowym brakiem danych. Kody te są nadużywane przez pracowników rejestrujących dane z wywiadu środowiskowego. Najwięcej takich sytuacji odnotowano dla rodzaju wykształcenia – 8,1% ogółu osób i kodu pokrewieństwa członków rodziny – 6,7% ogółu zarejestrowanych osób w gospodarstwach wieloosobowych. Przy pomocy opracowanych założeń kontroli wykryto błędy logiczne w zapisach dotyczących około 389 tys. osób, co stanowiło 15,9% zbioru.

Dla zmiennych dotyczących osób, tam gdzie było to możliwe, dane imputowano stosując odpowiednie reguły. Imputacja dotyczyła brakujących, błędnych lub niespójnych odpowiedzi. Wskaźnik imputacji najwyższe wartości osiągnął dla kodu rodzaju wykształcenia 15%. Algorytm ustalający wykształcenie uwzględniał wiek osoby w chwili przeprowadzania wywiadu środowiskowego. Wskaźnik imputacji kodu rodzaj pokrewieństwa wynosił 7,1%. Algorytm ustalający pokrewieństwo uwzględniał wiek członka rodziny w porównaniu do wieku osoby odniesienia⁷⁶ w gospodarstwie domowym, płeć i stan cywilny.

W dalszej kolejności wykonano standaryzację⁷⁷ danych zarejestrowanych według zasad stosowanych w MRPiPS, co miało na celu uzyskanie zgodności z metodologią stosowaną w badaniach statystyki publicznej. Po zakończeniu etapu redagowania wyszacowano dane dla gospodarstw domowych i osób w 122 gminach z niską kompletnością zapisów, co stanowiło 4,9% ogółu gmin w Polsce w 2016 r. Liczebność gospodarstw domowych i osób w gospodarstwach domowych ustalono wykorzystując pomocniczo sprawozdania MPiPS-03, (po uwzględnieniu różnic metodologicznych obydwu źródeł, z zastosowaniem estymatora regresyjnego⁷⁸) oraz dane z poprzednich okresów sprawozdawczych. Dla lat 2009-2016 zastosowano takie same metody szacowania, co pozwala na porównanie danych w czasie.

⁷⁶ Według definicji w badaniu budżetów gospodarstw domowych.

⁷⁷ Standaryzację danych w zakresie poziomu wykształcenia opisano w uwagach metodycznych str. 88 pkt 4.15, a w zakresie typów gospodarstw domowych i typów rodzin str. 90 pkt 4.23.

⁷⁸ Estymacja regresyjna – oszacowanie prawdziwej wartości szukanego parametru metodą regresji.

4. Objasnienia podstawowych pojęć

Środowiskowa pomoc społeczna

4.1. Środowiskowa pomoc społeczna to pomoc świadczona na podstawie ustawy o pomocy społecznej⁷⁹ przez lokalny (gminny, miejski, miejsko-wiejski) ośrodek pomocy społecznej w ramach zadań zleconych i własnych gminy, dla gospodarstw domowych i osób zamieszkałych na obszarze działania gminy. W miastach na prawach powiatu miejski ośrodek pomocy społecznej oprócz zadań gminy realizuje także zadania powiatu. W tych przypadkach ujmuje się dane tylko z zakresu zadań gminy. Środowiskowa pomoc społeczna jest zasadniczą (obok form stacjonarnych) częścią systemu pomocy społecznej jako instytucji polityki społecznej państwa.

4.2. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej inaczej korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej to wszyscy członkowie gospodarstw domowych oraz osoby bezdomne, które w roku badania otrzymały przynajmniej raz jakąkolwiek pomoc świadczoną przez ośrodki pomocy społecznej w miejscu zamieszkania zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz.U. z 2016 r. poz. 930 z późn. zm.).

Zbiorowość obejmuje zarówno świadczeniobiorców, czyli osoby, na które wystawiono imienną decyzję przyznającą świadczenie, jak również wszystkie osoby pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym. Uzasadnieniem takiego ujęcia jest fakt, że przy rozpatrywaniu wniosków o pomoc społeczną analizowana jest sytuacja materialna wszystkich członków gospodarstwa domowego osoby składającej wniosek i wyliczany jest dochód na osobę w jej gospodarstwie domowym. Ponadto przyjęto założenie, że każda forma pomocy wywiera pośrednio, choćby niewielki wpływ na sytuację bytową wszystkich osób pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym.

UWAGA. Dane prezentowane na podstawie badania 1.25.07 „Pomoc społeczna”⁸⁰ w publikacji „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 r.” (m.in. w tabl. 46, 47, 48) dotyczą świadczeniobiorców, czyli tych osób, na które imiennie została wystawiona decyzja przyznająca świadczenie (dane ze sprawozdania MPiPS-03). Świadczeniobiorcy są częścią ogółu beneficjentów (opisywanych w niniejszej publikacji) i ich liczba jest znacznie mniejsza, gdyż nie obejmuje wszystkich osób w gospodarstwie.

⁷⁹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. 2016 r. poz. 930).

⁸⁰ <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/program-badan-statystycznych/pbssp-2016/> - Program badań statystycznych statystyki publicznej.

4.3. Dochód na osobę w gospodarstwie domowym oznacza dochód gospodarstwa domowego podzielony przez liczbę osób w gospodarstwie.

Ileokroć w ustawie o pomocy społecznej występuje określenie „**dochód na osobę w rodzinie**” w badaniu statystycznym 1.25.11 i w opracowaniach bazujących na jego wynikach, oznacza to **dochód na osobę w gospodarstwie domowym w świetle wyjaśnień w punkcie 4.22.**

4.4. Ubodzy beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej to osoby, których dochód na osobę samotnie gospodarującą lub bezdomną, a w przypadku gospodarstw wieloosobowych – dochód na osobę w gospodarstwie domowym, nie przekraczał kryterium dochodowego. Z tej zbiorowości wyłoniono **skrajnie ubogich**, tj. beneficjentów z dochodem na osobę poniżej 200 zł, to w przeliczeniu mniej niż 2 dolary na dzień (Bank Światowy w 2013 r. szacował liczbę skrajnie ubogich, tj. żyjących za mniej niż 1,25 dolara dziennie na 1,2 mld osób).

4.5. Kryterium dochodowe to poziom miesięcznego dochodu osoby samotnej (samotnie gospodarującej lub bezdomnej), a w gospodarstwach wieloosobowych dochodu na osobę w rodzinie⁸¹ (określonego zgodnie z art. 8 ust.1 ustawy o pomocy społecznej), który (przy wystąpieniu wymienionych w ustawie przyczyn) uprawnia do ubiegania się o świadczenie pieniężne. **Kryterium dochodowe określa ustawową granicę ubóstwa.**

Kryterium to w latach 2008-2011 i do 30 września 2012 r. wynosiło dla osoby w rodzinie – 351 zł, a dla osoby samotnie gospodarującej 477 zł. Od 1 października 2012 r. do 30 września 2015 r. kryterium wynosiło odpowiednio: 456 zł i 542 zł a od 1 października 2015 r. odpowiednio: 514 zł i 634 zł.

Wyższe kryterium dochodowe obowiązuje w przypadku świadczeń realizowanych nieodpłatnie w ramach Programu Rządowego „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania” oraz w ustalanych przez gminy zasadach odpłatności za usługi opiekuńcze.

4.6. Główna przyczyna to jedna z pięciu grup problemów będących podstawą otrzymania pomocy. Ustawa o pomocy społecznej w art. 7 wymienia 15 problemów, w publikacji ujęto 14, wyłączając problem „klęska żywiołowa lub ekologiczna”.

Dla przejrzystości prezentacji wyników badania oraz w niniejszej publikacji dokonano grupowania problemów, następująco:

- **brak pracy (bezrobocie),**

---

⁸¹ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 85 pkt 4.3.

- **zdrowotne** – niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba,
- **rodzinne** – potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, sieroctwo, przemoc w rodzinie,
- **społeczne** – bezdomność, alkoholizm lub narkomania, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- **pozostale** – zdarzenie losowe lub sytuacja kryzysowa, trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy (ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na warunkowy pobyt czasowy), potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi. **Do tej grupy zaliczono także problem „ubóstwo”** jeżeli nie było możliwe ustalenie (na podstawie rodzaju świadczenia i innych cech) obiektywnej przyczyny – której ubóstwo jest następstwem – w danym gospodarstwie. Zgodnie z art. 8 ustawy prawo do świadczeń pieniężnych przysługuje przy jednoczesnym nie przekroczeniu kryterium dochodowego i wystąpieniu co najmniej jednego z powodów wymienionych w art. 7 pkt. 2-15 lub innych okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy społecznej.

Dla potrzeb analizy gospodarstw ustalono „problem główny”. W arkuszu wywiadu środowiskowego jest możliwość wpisania do 5 problemów. W systemie informatycznym do którego są wprowadzane dane z wywiadu środowiskowego najczęściej rejestrowano 3-5 różnych problemów. Jako główny wybrano ten, który został wpisany na pierwszym miejscu.

4.7. Rodzinny wywiad środowiskowy przeprowadza się u osób i rodzin korzystających lub ubiegających się o świadczenia z pomocy społecznej w celu ustalenia ich sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej. Rodzinny wywiad środowiskowy przeprowadza pracownik socjalny. Formularz wywiadu środowiskowego jest wieloczęściowy. Dla pomocy świadczonej w miejscu zamieszkania wypełniane są te części, które dotyczą osób i rodzin ubiegających się o przyznanie świadczeń po raz pierwszy, po raz kolejny oraz aktualizacje ich danych. W przypadku osób lub rodzin korzystających ze stałych form pomocy aktualizacje sporządza się – pomimo braku zmiany danych – nie rzadziej niż co 6 miesięcy. Sytuację osobistą, rodzinną, dochodową i majątkową osoby lub rodziny ustala się na podstawie dokumentów wymienionych w ustawie o pomocy społecznej.

Wzór kwestionariusza i sposób realizacji wywiadu w 2016 r. regulowało rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 8 czerwca 2012 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego (Dz. U. poz. 712) oraz rozporządzenie Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej z 25 sierpnia 2016 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego (Dz. U. poz. 1406 i poz. 1505).

Dla niektórych świadczeń wywiad środowiskowy nie jest wymagany lub wystarczy wywiad niepełny. Należy do nich między innymi zasiłek celowy na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną oraz na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego, poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna. Jeżeli gospodarstwo domowe lub osoba bezdomna skorzystały tylko ze świadczenia bez wymagalności pełnego wywiadu środowiskowego nie są ujęte w charakterystykach beneficjentów.

4.8. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej zamiennie zasięg beneficjentów, to udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności.

4.9. Głębokość ubóstwa gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej – obrazuje dotkliwość ubóstwa – wskaźnik wyrażany w procentach informuje o tym, o ile przeciętny miesięczny dochód ubogich gospodarstw beneficjentów był niższy od przyjętej granicy ubóstwa ustawowego, tj. kryterium dochodowego uprawniającego do ubiegania się o świadczenie pieniężne z pomocy społecznej w danym roku. Głębokość ubóstwa zmniejsza się, jeżeli ten dochód zbliża się do granicy ubóstwa.

4.10. Gospodarstwa domowe trwale korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej to ubogie gospodarstwa beneficjentów tej pomocy, które skorzystały z niej w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat.

4.11. Osoby trwale korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej to członkowie ubogich gospodarstw domowych (oraz osoby bezdomne), które skorzystały z tej pomocy w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat.

4.12. Ubodzy beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ustawowego w roku badania to takie osoby, które nie korzystały z pomocy społecznej w ciągu ostatnich czterech lat łącznie z rokiem badania (w niniejszej edycji to lata 2013-2016), a były ubogimi beneficjentami 5 lat wcześniej (tj. w 2012 r.).

4.13. Wskaźnik zaprzestania korzystania z pomocy społecznej to udział ubogich beneficjentów, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ustawowego w roku badania w ogólnej liczbie ubogich beneficjentów 5 lat wcześniej.

Charakterystyka beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej

4.14. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej (albo ludność ogółem) według ekonomicznych grup wieku oznacza osoby w wieku:

- przedprodukcyjnym 0-17 lat, co stosuje się zamiennie z określeniem „w wieku poniżej 18 lat”,
- produkcyjnym – mężczyźni w wieku 18-64 lata i kobiety w wieku 18-59 lat, w tym:
  - mobilnym – 18-44 lata,
  - niemobilnym – 45-59/64 lata,
- poprodukcyjnym (emerytalnym) – mężczyźni w wieku 65 lat i więcej oraz kobiety w wieku 60 lat i więcej, co stosuje się zamiennie z oznaczeniem (mężczyźni w wieku 65+ i kobiety w wieku 60+).

4.15. Poziom wykształcenia według metodologii GUS⁸² określa najwyższy ukończony cykl kształcenia w szkole lub szkolenia w innym trybie lub formie uznany zgodnie z obowiązującym systemem szkolnictwa. Podstawą zaliczenia wykształcenia do określonego poziomu jest uzyskanie świadectwo (dyplom) ukończenia odpowiedniej szkoły niezależnie od trybu jej ukończenia (dzienny, wieczorowy, zaoczny czy eksternistyczny).

W badaniach GUS poziom wykształcenia ustala się dla osób w wieku 13 lat i więcej. Obowiązuje następująca klasyfikacja poziomu wykształcenia: wyższe (w tym z tytułem inżyniera, licencjata); policealne; średnie (zawodowe i ogólnokształcące); zasadnicze zawodowe; gimnazjalne, podstawowe ukończone; podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego.

W Słowniku Centralnym występuje kategoria „Rodzaj wykształcenia”, a w niej 16 kodów, przy czym 10 dotyczy wykształcenia ukończonego, a 6 kontynuacji nauki. W zakresie wykształcenia ukończonego istnieje możliwość standaryzacji, czyli doprowadzenia do zgodności z klasyfikacją GUS. Dla beneficjentów pomocy społecznej, którzy kontynuują naukę, poziom wykształcenia ukończonego został ustalony wtórnie na podstawie kodów uczniów szkół (podstawowej, gimnazjum, średniej/ponadgimnazjalnej, policealnej/pomaturalnej) oraz studentów. W tych przypadkach poziom wykształcenia ukończonego przyjęto o jeden poziom niższy od kontynuowanego.

4.16. Doświadczenie zawodowe – doświadczenie uzyskane w trakcie zatrudnienia, wykonywania innej pracy zarobkowej lub prowadzenia działalności gospodarczej przez okres co najmniej 6 miesięcy (ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy).

4.17. Kwalifikacje zawodowe – kompetencje poświadczone dyplomem, świadectwem lub innym dokumentem uprawniającym do wykonywania zawodu.

⁸² Jeżeli nie zaznaczono inaczej objaśnienia pojęć według metodologii GUS pochodzą ze strony <http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/>

4.18. Osoba niepełnosprawna według metodologii GUS to osoba, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony (osoba niepełnosprawna prawnie) lub osoba, która takiego orzeczenia nie posiada, lecz odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku (osoba niepełnosprawna biologicznie). W ograniczeniu sprawności chodzi o stan długotrwały, tzn. trwający lub przewidywany, że będzie trwał 6 miesięcy lub dłużej.

Dla osób niepełnosprawnych, które mają ukończone 16 lat organ uprawniony określa stopień niepełnosprawności – znaczny, umiarkowany lub lekki.

4.19. Aktywność ekonomiczna według metodologii GUS oznacza status na rynku pracy. Wyróżnia się podstawowe kategorie: pracujący (wykonujący pracę przynoszącą im zarobek lub dochód), bezrobotni (zarejestrowani i niezarejestrowani) oraz bierni zawodowo. W Słownikach Centralnych jednocyfrowy kod pozycji na rynku pracy jest zbieżny z klasyfikacją GUS.

4.20. Stopa bezrobocia według metodologii GUS oznacza udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo, czyli sumę pracujących i bezrobotnych. W przypadku bezrobocia rejestrowanego definicja odnosi się do osób bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy i aktywnych zawodowo będących sumą zarejestrowanych osób bezrobotnych i pracujących w jednostkach sektora publicznego i prywatnego. Liczba pracujących nie uwzględnia pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

4.21. Główne źródło utrzymania osób zostało ustalone na podstawie źródeł dochodu osoby (zgodnie ze Słownikiem Centralnym „Źródło dochodu osoby”) oraz kwot dochodu miesięcznego netto z poszczególnych źródeł⁸³.

4.22. Osoba bezdomna korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej oznacza osobę korzystającą ze środowiskowej pomocy społecznej, niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania z wyłączeniem wszystkich rodzin oraz osób, które straciły mieszkanie z powodu zdarzenia losowego albo klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Definicja własna opracowana na podstawie definicji w ustawie o pomocy społecznej według zasad zbliżonych do definicji GUS.

---

⁸³ Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 92 pkt 4.28.

Bezdomny według metodologii GUS⁸⁴ to osoba, która z różnych przyczyn – ekonomicznych, rodzinnych lub administracyjnych – deklaruje brak stałego miejsca zamieszkania. Do osób bezdomnych nie należy zaliczać takich, które są pozbawione dachu nad głową z powodu zdarzenia losowego (kataklizmu, powodzi, pożaru itp.).

Osoba bezdomna w ustawie o pomocy społecznej oznacza osobę niezamieszkujejącą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobę niezamieszkujejącą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

Charakterystyka gospodarstw beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej

4.23. Gospodarstwa domowe beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej to gospodarstwa jednoosobowe (osoby samotnie gospodarujące, bez osób bezdomnych) lub gospodarstwa wieloosobowe, w których przynajmniej jedna osoba otrzymała co najmniej jeden raz w roku jakąkolwiek pomoc świadczoną przez ośrodki pomocy społecznej.

Zbiorowość gospodarstw domowych beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej to zbiorowość rodzin (po wyłączeniu osób bezdomnych) w Krajowym Systemie Monitoringu Pomocy Społecznej, co wynika z różnic w definicjach stosowanych w metodologii GUS i w ustawie o pomocy społecznej.

Gospodarstwo domowe zgodnie z metodologią GUS jest to zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. W ustawie o pomocy społecznej osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujejące i gospodarujące są definiowane jako rodzina⁸⁵. Zgodnie z metodologią GUS w podstawowym podziale wyróżniane są gospodarstwa rodzinne i nierodzinne, a w nierodzinnych jednoosobowe i wieloosobowe.

Rodzina według metodologii GUS oznacza zespół osób wyodrębniony w ramach gospodarstwa domowego na podstawie kryteriów biologicznych. Rodzinę stanowią więc dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (kohabitanci) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Tak więc rodzina obejmuje parę bez dzieci lub parę z jednym lub większą liczbą dzieci albo też samotnego rodzica z jednym bądź większą liczbą dzieci.

⁸⁴ Metodologia NSP 2011. <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/ludnosc-stan-i-struktura-demograficzno-spoleczna-nsp-2011,16,1.html>

⁸⁵ Art. 6, def.14 ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r. (tekst jednolity Dz.U. 2016 r. poz. 930 z. późn. zm.).

Rozróżnia się następujące typy rodzin: małżeństwa bez dzieci; małżeństwa z dziećmi; partnerzy bez dzieci; partnerzy z dziećmi; samotne matki z dziećmi i samotni ojcowie z dziećmi.

Odpowiednikiem w KSMPS typów gospodarstw domowych i typów rodzin stosowanych w metodologii GUS, są pozycje Słownika Centralnego „Kod Składu Rodziny”:

Jednorodzinne

małżeństwo bez dzieci

małżeństwo z dzieckiem (dziećmi)

rodzina niepełna (samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi)

konkubinat bez dzieci

konkubinat z dzieckiem (dziećmi)

Wielorodzinne

dwurodzinne

trzyrodzinne

Nierodzinne

jednoosobowe

wieloosobowe

Typ gospodarstwa i typ rodziny ustala i rejestruje pracownik socjalny w czasie przeprowadzanego wywiadu wykorzystując w tym celu pozycje słownika. Tak określony skład rodziny często jest niezgodny z faktycznym składem gospodarstwa domowego. Z tego powodu standaryzacji typów gospodarstw domowych i typów rodzin zgodnie z typologią GUS dokonuje się w oparciu o wiek i stan cywilny członków gospodarstwa domowego oraz ich stopień pokrewieństwa z osobą odniesienia⁸⁶ w tym gospodarstwie.

Trudność sprawia wyodrębnienie i analiza rodzin wchodzących w skład gospodarstw domowych wielorodzinnych.

4.24. Ubogie gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej to osoby samotnie gospodarujące lub gospodarstwa wieloosobowe w których dochód na osobę nie przekraczał kryterium dochodowego. To pojęcie stosuje się zamiennie z określeniem „gospodarstwa z dochodem poniżej kryterium”.

---

⁸⁶ Zgodnie z definicją w badaniu budżetów gospodarstw domowych.

4.25. Dziecko na utrzymaniu – według metodologii GUS⁸⁷ jest to osoba w wieku 0-14 lat będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 15-25 lat, o ile nie posiada własnego źródła utrzymania i nie pozostaje w związku małżeńskim.

Ilekość w charakterystyce beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej jest mowa o gospodarstwach domowych z dziećmi oznacza to gospodarstwa z dziećmi na utrzymaniu. Dla potrzeb niniejszej publikacji przyjęto uproszczone kryterium biorąc pod uwagę gospodarstwa w składzie których występuje co najmniej 1 osoba w wieku poniżej 18 lat, czyli przedprodukcyjnym.

4.26. Pokoleniowe grupy wieku wyróżniono w celu szerszej charakterystyki ubogich gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej. Za podstawę grupowania przyjęto przedziały wieku stosowane w opracowaniach NSP 2011 (0-29 lat – pokolenie osób młodych; 30-59 lat – pokolenie w średnim wieku; 60 lat i więcej – pokolenie osób starszych).

4.27. Liczba pokoleń została ustalona w ubogich gospodarstwach beneficjentów pomocy społecznej, przy czym w gospodarstwach trzy-pokoleniowych (dzieci – rodzice – dziadkowie) ujęto także te z pokoleniem pradziadków. Za podstawę grupowania przyjęto typy gospodarstw, skład rodziny, stopnie pokrewieństwa, ponadto w niektórych przypadkach – wiek osób.

Podziału gospodarstw dokonano następująco:

- jednopokoleniowe – małżeństwo/konkubinat bez dzieci lub rodzeństwo albo inni krewni w zbliżonym wieku,
- dwupokoleniowe – małżeństwo/konkubinat z dzieckiem/dziećmi małżeństwo/konkubinat z wnukiem/wnukami; samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi; samotna babcia/dziadek z wnukiem/wnukami; rodzeństwo, w którym występuje różnica pokoleniowa (min. 16 lat),
- trzypokoleniowe – małżeństwo/konkubinat z dzieckiem/dziećmi oraz obydwójgiem lub jednym z rodziców (i/lub dziadków) któregośkolwiek z współmałżonków/konkubentów; samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi oraz obydwójgiem lub jednym z rodziców (i/lub dziadków) własnych lub drugiego rodzica dziecka.

4.28. Główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego określono na podstawie kwoty najwyższego dochodu indywidualnego członków tego gospodarstwa. W przypadku tego samego źródła utrzymania kilku osób dochód sumowano. Na potrzeby publikacji autorzy opracowania dokonali grupowania źródeł dochodu osób i gospodarstw domowych następująco:

---

⁸⁷ Zasady Metodyczne Badania Budżetów Gospodarstw Domowych <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/metodologia-badania-budzetow-gospodarstw-domowych,10,1.html>.

Dochody z pracy: najemnej stałej, najemnej dorywczej, na własny rachunek poza rolnictwem indywidualnym, na własny rachunek w swoim gospodarstwie rolnym (użytkowanie lub pomoc w gospodarstwie rodzinnym),

Niezarobkowe źródła utrzymania: emerytura (pracownicza, kombatancka), emerytura rolnicza, renta rodzinna, renta z tytułu niezdolności do pracy (pracownicza, rolnicza), renta socjalna, zasiłek dla bezrobotnych, alimenty, zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne, pozostałe źródła niezarobkowe, do których zgodnie z ustawą nie wlicza się świadczenia wychowawczego wprowadzonego od II kwartału 2016 r.

4.29. Dochód gospodarstwa domowego beneficjenta pomocy społecznej oznacza sumę miesięcznych dochodów netto (po odliczeniu zaliczek na podatek dochodowy, podatków od dochodów z własności oraz składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne) z miesiąca poprzedzającego złożenie wniosku lub w przypadku utraty dochodu z miesiąca, w którym wniosek został złożony, bez względu na tytuł i źródło ich uzyskania, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Do dochodu nie wlicza się m.in. jednorazowego pieniężnego świadczenia socjalnego, świadczenia wychowawczego (wprowadzonego od 1 kwietnia 2016 r.) oraz wartości świadczeń w naturze. Dochód pomniejsza się o kwotę alimentów świadczonych na rzecz innych osób. (Pełna definicja – art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej – tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 930 z późniejszymi zmianami).

4.30. Dochód rozporządzalny według metodologii GUS definiowany jest jako suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł: dochody z pracy, z własności, świadczenia z ubezpieczeń społecznych, świadczenia pomocy społecznej, pozostałe dochody – pomniejszona o:

- zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, płacone przez płatnika w imieniu podatnika od dochodów z pracy najemnej oraz od niektórych świadczeń z ubezpieczenia społecznego,
- podatki płacone przez osoby pracujące na rachunek własny,
- podatki od dochodów z własności,
- składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.

W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne (towary i usługi konsumpcyjne pobrane na potrzeby gospodarstwa domowego z własnego gospodarstwa rolnego lub z działalności gospodarczej prowadzonej na własny rachunek) oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie.

4.31. Przychody roczne z tytułu wynagrodzeń – obejmują należności ze stosunku: pracy, służbowego, spółdzielczego i z pracy nakładczej, a także zasiłki pieniężne z ubezpieczenia społecznego wypłacone przez zakład pracy.

Świadczenia środowiskowej pomocy społecznej

4.32. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej z poziomu gminy (OPS) to głównie zasiłki stałe, okresowe i celowe. Warunkiem ubiegania się o świadczenie pieniężne jest wysokość dochodu nieprzekraczająca kryterium dochodowego oraz zaistnienie jednego z problemów określonych w art. 7 ustawy o pomocy społecznej pkt 2-15.

Zasiłek stały przysługuje osobie dorosłej całkowicie niezdolnej do pracy lub niezdolnej do pracy z powodu wieku. Jest ustalony w wysokości różnicy między kryterium dochodowym a dochodem osoby (dochodem na osobę w rodzinie).

Zasiłek okresowy przysługuje w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego. Jest ustalony w wysokości różnicy między kryterium dochodowym a dochodem osoby (dochodem na osobę w rodzinie).

Zasiłek celowy może być przyznany w celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej, w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom niemającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne.

4.33. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej to głównie pomoc w formie: schronienia, ubrania, posiłku, pomocy rzeczowej w postaci produktów żywnościowych, opłacania składek na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne, usług opiekuńczych, pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego w szczególności prawnego, psychologicznego, pedagogicznego.

Udzielenie schronienia następuje przez przyznanie tymczasowego miejsca w noclegowni albo schronisku dla osób bezdomnych.

Przyznanie niezbędnego ubrania następuje przez dostarczenie osobie potrzebującej odpowiedniego rozmiaru bielizny, odzieży i obuwia odpowiednich do pory roku.

Pomoc doraźna albo okresowa w postaci jednego gorącego posiłku dziennie przysługuje osobie, która własnym staraniem nie może go sobie zapewnić.

Opłacanie składki na ubezpieczenie społeczne (emerytalne i rentowe) przysługuje osobie, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem (przez ojca i matkę należy rozumieć również ojca i matkę współmałżonka).

Usługi opiekuńcze lub specjalistyczne usługi opiekuńcze przysługują osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona. Usługi opiekuńcze mogą być również przyznane osobom, które wymagają pomocy innych osób, a rodzina nie może takiej pomocy zapewnić.

Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem.

Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym.

Odpłatność za usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze określa Rada gminy uwzględniając sytuację materialną osób. W szczególnie uzasadnionych przypadkach osoba zainteresowana może być częściowo lub całkowicie zwolniona z ponoszenia odpłatności na czas określony.

Praca socjalna świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Praca socjalna prowadzona jest w celu rozwinięcia lub wzmocnienia aktywności i samodzielności życiowej osób i rodzin oraz w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.

Praca socjalna świadczona jest osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód i może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny lub projekt socjalny.

Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne świadczone jest osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych bez względu na posiadany dochód.

4.34. Świadczenia dla gospodarstw domowych z dochodem powyżej kryterium dochodowego to niezależne od dochodu świadczenia niepieniężne, a w szczególnych ściśle określonych w ustawie o pomocy społecznej warunkach świadczenia pieniężne w formie specjalnego zasiłku celowego i w rzadkich przypadkach – zasiłku okresowego. Ustawa dopuszcza także możliwość otrzymania świadczenia częściowo lub całkowicie odpłatnego (tzw. świadczenie zwrotne).

4.35. Poziom życia ludności ustalono syntetycznym miernikiem wyliczonym z wykorzystaniem metody taksonomicznej z cech diagnostycznych wykazanych w pkt 4.38.

Pojęcia statystyczne

4.36. Mediana, czyli wartość środkowa, to wartość cechy w szeregu uporządkowanym, powyżej i poniżej której znajduje się jednakowa liczba obserwacji.

4.37. Współczynnik Giniego – w niniejszym opracowaniu miara nierówności rozkładu przychodów podatników podatku dochodowego; przybiera wartość między 0 a 1. Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0 (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie osoby miały ten sam przychód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały przychód zerowy. Zatem, im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji przychodów i większe jest ich zróżnicowanie (definicja własna, za publikacją z badania EU-SILC GUS).

4.38. Metoda taksonomiczna została zastosowana do wyliczenia syntetycznego miernika poziomu życia ludności w gminach, w następujących etapach:

- wybór cech stanowiących reprezentację zjawiska,
- ustalenie zbioru cech diagnostycznych poprzez eliminację cech statystycznych:
  - o małej zmienności (współczynnik zmienności mniejszy od wartości progowej),
  - wysoko ze sobą skorelowanych (wartość bezwzględna współczynnika korelacji powyżej wartości progowej),
- podział cech diagnostycznych na stymulanty i destymulanty,
- normalizacja cech diagnostycznych
  - dla stymulant

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max_i \{x_{ij}\}}, \max \{x_{ij}\} \neq 0$$

- dla destymulant

$$z_{ij} = \frac{\min_i \{x_{ij}\}}{x_{ij}}, x_{ij} \neq 0$$

gdzie: x_{ij} - to wartość j-tej cechy w i-tym obiekcie

z_{ij} - to znormalizowana wartość j-tej cechy w i-tym obiekcie,

- obliczenie syntetycznych mierników; zastąpienie wartości wielu normalizowanych zmiennych diagnostycznych, charakteryzujących dany obiekt, wartością agregatową, w tym wypadku przyjęto miarę syntetyczną opartą na średniej arytmetycznej.

Wykaz cech diagnostycznych stanowiących podstawę obliczenia miernika poziomu życia dla gmin

LP	CECHY DIAGNOSTYCZNE	Typ zmiennej ⁸⁸
1	Liczba podmiotów na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym	S
2	Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności	D
3	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności	S
4	Saldo migracji stałej dla lat 2012-2016 na 1 tys. ludności	S
5	Udział podatników uzyskujących przychody z tytułu wynagrodzeń w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	S
6	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	D
7	Mediana przychodów rocznych z wynagrodzeń w zł	S
8	Dochody własne gmin z podatku CIT na 1 mieszkańca	S

Pozostałe wyjaśnienia metodyczne i definicje innych sygnalizowanych w publikacji pojęć Czytelnik znajdzie w Roczniku Statystycznym Rzeczypospolitej Polskiej, a bardziej szczegółowe uwagi – dotyczące poszczególnych dziedzin statystyki – w publikacjach tematycznych oraz w serii „Zeszyty metodyczne i klasyfikacje”.

⁸⁸ Typ zmiennej: S – stymulanta, D – destymulanta.

TAB. 1. BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ I ZASIĘG KORZYSTANIA Z TEJ POMOCY W 2016 R.

Wyszczególnienie	Beneficjenci		Beneficjenci w gospodarstwach domowych		Beneficjenci bezdomni		Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej		
	ogółem	w tym z dochodami poniżej kryterium ^a	razem	w tym z dochodami poniżej kryterium ^a	razem	w tym z dochodami poniżej kryterium ^a	ogółem	beneficjentów z dochodami poniżej kryterium dochodowego	beneficjentów z dochodami powyżej kryterium dochodowego
	Ogółem								
POLSKA	2478,7	1667,6	2448,4	1639,1	30,3	28,5	6,5	4,3	2,1
Dolnośląskie	136,0	97,6	133,6	95,3	2,4	2,3	4,7	3,4	1,3
Kujawsko-pomorskie	184,0	130,4	182,0	128,6	1,9	1,8	8,8	6,3	2,6
Lubelskie	165,8	112,1	164,8	111,2	1,0	0,9	7,8	5,3	2,5
Lubuskie	74,7	51,4	73,6	50,3	1,1	1,0	7,3	5,0	2,3
Łódzkie	159,0	109,0	157,4	107,5	1,6	1,5	6,4	4,4	2,0
Małopolskie	185,3	117,4	183,3	115,6	2,0	1,8	5,5	3,5	2,0
Mazowieckie	294,8	193,9	292,3	191,5	2,5	2,4	5,5	3,6	1,9
Opolskie	52,2	33,6	51,2	32,7	1,0	0,9	5,2	3,4	1,9
Podkarpackie	188,6	122,9	187,8	122,2	0,8	0,7	8,9	5,8	3,1
Podlaskie	97,8	70,2	97,2	69,7	0,6	0,5	8,2	5,9	2,3
Pomorskie	156,3	101,6	153,0	98,6	3,3	3,0	6,8	4,4	2,4
Śląskie	201,8	133,7	196,9	129,1	4,9	4,6	4,4	2,9	1,5
Świętokrzyskie	108,1	71,1	107,3	70,3	0,8	0,7	8,6	5,7	3,0
Warmińsko-mazurskie	156,7	115,7	155,2	114,3	1,5	1,4	10,9	8,0	2,8
Wielkopolskie	199,4	124,2	196,8	121,8	2,6	2,4	5,7	3,6	2,2
Zachodniopomorskie	118,4	82,7	116,0	80,4	2,4	2,3	6,9	4,8	2,1

^a W 2016 r. kryterium dochodowe wynosiło: 514 zł na osobę w rodzinie (gospodarstwa wieloosobowe), 634 zł na osobę samotnie gospodarującą (gospodarstwa jednoosobowe i osoby bezdomne).

TAB. 1. BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ I ZASIĘG KORZYSTANIA Z TEJ POMOCY W 2016 R. (dok.)

Wyszczególnienie	Beneficjenci		Beneficjenci w gospodarstwach domowych		Beneficjenci bezdomni		Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej		
	ogółem	w tym z dochodami poniżej kryterium ^a	razem	w tym z dochodami poniżej kryterium ^a	razem	w tym z dochodami poniżej kryterium ^a	ogółem	beneficjentów z dochodami poniżej kryterium dochodowego	beneficjentów z dochodami powyżej kryterium dochodowego
	W tym miasta								
P O L S K A	1182,5	781,8	1157,5	758,2	25,0	23,6	5,1	3,4	1,7
Dolnośląskie	83,1	59,0	81,0	57,1	2,1	2,0	4,1	2,9	1,2
Kujawsko-pomorskie	88,0	62,1	86,4	60,6	1,6	1,5	7,1	5,0	2,1
Lubelskie	54,1	34,9	53,4	34,2	0,7	0,7	5,5	3,5	1,9
Lubuskie	39,2	27,1	38,4	26,3	0,9	0,9	5,9	4,1	1,8
Łódzkie	89,9	64,4	88,6	63,1	1,3	1,3	5,7	4,1	1,6
Małopolskie	71,5	41,7	69,8	40,1	1,7	1,6	4,4	2,5	1,8
Mazowieckie	138,4	86,1	136,4	84,2	2,1	2,0	4,0	2,5	1,5
Opolskie	26,1	16,8	25,4	16,1	0,7	0,7	5,1	3,3	1,8
Podkarpackie	52,5	34,4	51,9	33,9	0,6	0,5	6,0	3,9	2,1
Podlaskie	47,5	33,9	47,0	33,5	0,5	0,5	6,6	4,7	1,9
Pomorskie	71,5	44,2	68,8	41,7	2,7	2,5	4,8	3,0	1,8
Śląskie	158,2	106,5	153,6	102,2	4,6	4,3	4,5	3,0	1,5
Świętokrzyskie	36,0	23,1	35,5	22,5	0,6	0,6	6,4	4,1	2,3
Warmińsko-mazurskie	65,8	46,1	64,7	45,0	1,1	1,0	7,8	5,4	2,3
Wielkopolskie	99,9	60,4	97,9	58,6	2,0	1,8	5,2	3,2	2,1
Zachodniopomorskie	60,7	41,0	58,8	39,2	2,0	1,9	5,2	3,5	1,7

^a W 2016 r. kryterium dochodowe wynosiło: 514 zł na osobę w rodzinie (gospodarstwa wieloosobowe), 634 zł na osobę samotnie gospodarującą (gospodarstwa jednoosobowe i osoby bezdomne).

TABL. 2. BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG GRUP WIEKU W 2016 R.

Wyszczególnienie	Beneficjenci z dochodami poniżej kryterium dochodowego				Beneficjenci z dochodami powyżej kryterium dochodowego			
	ogółem		w tym miasta		ogółem		w tym miasta	
	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety
w tysiącach osób								
Ogółem								
Ogółem	1667,6	776,1	781,8	360,7	811,1	452,2	400,7	236,7
w wieku:								
0 - 2 lata	72,9	35,4	37,9	18,5	23,7	11,5	11,8	5,7
3 - 6	137,6	67,4	62,3	30,7	56,5	27,2	26,0	12,5
7 - 12	217,7	106,5	88,4	43,4	102,5	49,0	43,5	20,7
13 - 15	95,4	46,0	35,0	17,0	48,2	22,7	18,7	8,9
16 - 18	86,4	41,7	31,8	15,3	43,0	20,6	16,3	7,8
19 - 24	102,4	55,2	45,0	25,0	40,5	20,7	16,9	8,8
25 - 34	209,4	118,6	103,9	57,8	77,2	47,3	37,2	23,0
35 - 44	250,1	124,3	114,5	56,0	111,5	63,1	47,8	28,4
45 - 54	210,2	87,6	102,9	43,6	73,7	37,2	32,3	17,4
55 - 64	234,9	76,0	132,1	44,5	83,6	43,8	48,1	26,9
65 - 74	41,4	11,7	23,7	6,3	57,6	35,8	35,9	23,2
75 - 84	7,0	4,0	3,4	1,8	54,1	40,8	37,2	28,8
85 lat i więcej	2,2	1,8	0,9	0,7	39,0	32,4	29,2	24,5
Ekonomiczne grupy wieku:								
Przedprodukcyjny	582,4	283,6	245,1	120,0	260,1	124,4	111,1	53,1
Produkcyjny	1009,8	450,2	494,1	217,4	377,9	196,4	172,8	92,4
mobilny	589,4	311,4	273,6	143,9	243,0	137,7	107,0	62,6
niemobilny	420,4	138,8	220,5	73,5	134,9	58,7	65,8	29,8
Poprodukcyjny	75,4	42,3	42,5	23,4	173,1	131,4	116,8	91,1

TABL. 2. BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG GRUP WIEKU W 2016 R. (dok.)

Wyszczególnienie	Beneficjenci z dochodami poniżej kryterium dochodowego				Beneficjenci z dochodami powyżej kryterium dochodowego			
	ogółem		w tym miasta		ogółem		w tym miasta	
	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety
	w tysiącach osób							
W tym w gospodarstwach domowych								
Razem	1639,1	773,1	758,2	358,1	809,3	451,7	399,3	236,3
w wieku:								
0 - 2 lata	72,9	35,4	37,9	18,5	23,7	11,5	11,8	5,7
3 - 6	137,6	67,4	62,3	30,7	56,5	27,2	26,0	12,5
7 - 12	217,7	106,5	88,4	43,4	102,5	49,0	43,5	20,7
13 - 15	95,4	46,0	35,0	17,0	48,2	22,7	18,7	8,9
16 - 18	86,4	41,7	31,7	15,3	43,0	20,6	16,3	7,8
19 - 24	101,7	55,0	44,5	24,9	40,4	20,7	16,9	8,8
25 - 34	206,8	118,2	101,6	57,5	77,1	47,3	37,1	22,9
35 - 44	245,5	123,8	110,6	55,6	111,4	63,1	47,6	28,3
45 - 54	203,0	86,8	97,0	42,9	73,5	37,2	32,1	17,4
55 - 64	224,5	75,1	123,6	43,7	83,0	43,7	47,6	26,8
65 - 74	38,6	11,5	21,5	6,2	57,1	35,7	35,5	23,1
75 - 84	6,8	4,0	3,2	1,7	54,0	40,7	37,1	28,8
85 lat i więcej	2,2	1,8	0,9	0,7	39,0	32,4	29,2	24,5
Ekonomiczne grupy wieku:								
Przedprodukcyjny	582,4	283,6	245,1	120,0	260,1	124,4	111,1	53,1
Produkcyjny	984,7	447,8	473,2	215,2	376,8	196,2	171,9	92,3
mobilny	581,5	310,3	266,8	142,9	242,7	137,6	106,7	62,6
niemobilny	403,2	137,5	206,4	72,3	134,2	58,6	65,2	29,7
Poprodukcyjny	72,0	41,7	39,8	22,9	172,4	131,2	116,3	90,9

TABL. 3. UBODZY BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W WIEKU 25 LAT I WIĘCEJ WEDŁUG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA W 2016 R.

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia						Nie ustalony poziom wykształcenia
		wyższe	średnie zawodowe i policealne	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne i podstawowe ukończone	podstawowe niepełne i bez wykształcenia	
Ogółem w tysiącach osób								
Ogółem	955,2	23,7	113,2	56,5	372,0	317,4	14,2	58,2
Mężczyźni	531,2	8,6	52,8	17,9	233,3	177,5	8,2	33,0
Kobiety	424,0	15,1	60,4	38,6	138,7	139,9	6,0	25,2
Miasta	481,4	14,4	61,6	36,2	182,8	155,4	6,7	24,3
Mężczyźni	270,7	5,9	31,3	12,6	118,3	85,1	3,7	13,8
Kobiety	210,7	8,5	30,2	23,6	64,5	70,3	3,0	10,5
Wieś	473,8	9,3	51,6	20,3	189,2	162,0	7,5	33,9
Mężczyźni	260,5	2,7	21,5	5,3	115,0	92,4	4,5	19,2
Kobiety	213,3	6,6	30,2	15,0	74,2	69,6	3,0	14,7
W tym w gospodarstwach domowych								
Razem	927,4	23,2	110,2	55,4	360,2	307,7	13,8	57,1
Mężczyźni	506,3	8,2	50,1	16,9	222,3	169,0	7,8	32,0
Kobiety	421,2	15,0	60,1	38,4	137,9	138,7	5,9	25,1
Miasta	458,4	13,9	58,9	35,2	172,9	147,6	6,4	23,5
Mężczyźni	250,1	5,5	29,0	11,7	109,0	78,4	3,5	13,1
Kobiety	208,3	8,5	29,9	23,4	63,8	69,3	2,9	10,4
Wieś	469,0	9,3	51,3	20,2	187,3	160,0	7,4	33,6
Mężczyźni	256,1	2,7	21,1	5,2	113,3	90,6	4,3	18,9
Kobiety	212,9	6,6	30,1	15,0	74,1	69,4	3,0	14,7

TABL. 3. UBODZY BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W WIEKU 25 LAT I WIĘCEJ WEDŁUG POZIOMU WYKSZTAŁCENIA W 2016 R. (dok.)

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia						Nie ustalony poziom wykształcenia
		wyższe	średnie zawodowe i policealne	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne i podstawowe ukończone	podstawowe niepełne i bez wykształcenia	
Ogółem w odsetkach								
Razem	100,0	2,5	11,8	5,9	38,9	33,2	1,5	6,2
Mężczyźni	100,0	1,6	9,9	3,4	44,0	33,4	1,5	6,2
Kobiety	100,0	3,6	14,2	9,1	32,7	33,0	1,4	6,0
Miasta	100,0	3,0	12,8	7,5	38,0	32,2	1,4	5,1
Mężczyźni	100,0	2,2	11,6	4,6	43,7	31,4	1,4	5,1
Kobiety	100,0	4,0	14,4	11,2	30,6	33,4	1,4	5,0
Wieś	100,0	2,0	10,9	4,3	39,9	34,1	1,6	7,2
Mężczyźni	100,0	1,1	8,2	2,0	44,1	35,5	1,7	7,4
Kobiety	100,0	3,1	14,1	7,0	34,9	32,6	1,4	6,9
W tym w gospodarstwach domowych								
Razem	100,0	2,5	11,9	6,0	38,8	33,1	1,5	6,2
Mężczyźni	100,0	1,6	9,9	3,3	44,0	33,4	1,5	6,3
Kobiety	100,0	3,6	14,3	9,1	32,7	32,9	1,4	6,0
Miasta	100,0	3,0	12,9	7,7	37,7	32,2	1,4	5,1
Mężczyźni	100,0	2,2	11,6	4,7	43,6	31,3	1,4	5,2
Kobiety	100,0	4,1	14,4	11,3	30,6	33,3	1,4	4,9
Wieś	100,0	2,0	10,9	4,3	39,9	34,1	1,6	7,2
Mężczyźni	100,0	1,1	8,2	2,0	44,2	35,4	1,7	7,4
Kobiety	100,0	3,1	14,2	7,0	34,8	32,6	1,4	6,9

TABL. 4. AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA UBOGICH BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ W WIEKU PRODUKCYJNYM W 2016 R.

Wyszczególnienie	Ogółem	Aktywni zawodowo		Bierni zawodowo
		pracujący	bezrobotni	
w tysiącach osób				
Ogółem				
Ogółem	1009,8	157,5	467,9	384,4
Mężczyźni	559,6	96,4	242,0	221,2
Kobiety	450,2	61,1	225,9	163,3
Miasta	494,1	51,5	256,1	186,6
Mężczyźni	276,8	29,4	134,0	113,4
Kobiety	217,4	22,1	122,1	73,2
Wieś	515,7	106,0	211,8	197,9
Mężczyźni	282,8	67,0	108,0	107,8
Kobiety	232,9	39,0	103,8	90,1
Z ogółem w gospodarstwach domowych				
Razem	984,7	157,1	456,2	371,4
Mężczyźni	536,9	96,1	231,4	209,4
Kobiety	447,8	61,0	224,7	162,0
Miasta	473,2	51,2	246,3	175,8
Mężczyźni	258,0	29,1	125,2	103,7
Kobiety	215,2	22,1	121,1	72,1
Wieś	511,5	105,9	209,9	195,6
Mężczyźni	278,9	67,0	106,3	105,7
Kobiety	232,5	39,0	103,6	89,9
w tym samotnie gospodarujący				
Razem	284,0	4,7	148,1	131,1
Mężczyźni	218,0	2,9	114,5	100,6
Kobiety	65,9	1,8	33,6	30,5
Miasta	180,3	2,7	93,7	83,9
Mężczyźni	134,3	1,5	70,0	62,9
Kobiety	46,0	1,2	23,7	21,0
Wieś	103,7	2,0	54,4	47,3
Mężczyźni	83,7	1,4	44,6	37,7
Kobiety	20,0	0,6	9,9	9,5

**TABL. 5. GOSPODARSTWA DOMOWE BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG WIELKOŚCI
W 2016 R.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Liczba osób w gospodarstwie				
		1	2	3	4	5 i więcej
W tysiącach						
Ogółem	1029,3	486,1	154,9	125,2	130,3	132,8
Miasta	575,7	321,3	91,8	66,1	52,8	43,7
Wieś	453,6	164,8	63,1	59,1	77,5	89,1
W odsetkach						
Ogółem	100,0	47,2	15,0	12,2	12,7	12,9
Miasta	100,0	55,8	15,9	11,5	9,2	7,6
o liczbie mieszkańców:						
poniżej 20,0 tys.	100,0	50,2	16,0	12,8	11,4	9,6
20,0 – 49,9	100,0	53,6	16,3	12,0	9,8	8,3
50,0 – 99,9	100,0	53,7	16,5	12,2	9,6	8,0
100,0 – 199,9	100,0	58,8	15,9	10,6	8,0	6,7
200,0 – 500,0	100,0	59,7	15,3	10,7	8,1	6,2
powyżej 500,0 tys.	100,0	65,3	15,4	9,2	5,7	4,4
Wieś	100,0	36,3	14,0	13,0	17,1	19,6
% ogółu gospodarstw ^a						
Ogółem	7,3	13,4	4,1	4,4	6,1	7,8
Miasta	6,1	11,6	3,3	3,4	4,1	6,8
Wieś	9,7	18,9	6,3	6,6	8,9	8,5

^a Publikacja GUS "Prognoza gospodarstw domowych na lata 2016-2050"

<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050.9.4.html>

**TABL. 6. GOSPODARSTWA DOMOWE BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ
POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2016 R.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Jedno- osobowe	Wielo- osobowe	Z ogółem ubogie gospodarstwa domowe		
				razem	jedno- osobowe	wielo- osobowe
w tysiącach						
Ogółem						
P O L S K A	1029,3	486,1	543,1	684,6	328,3	356,3
Dolnośląskie	66,7	38,3	28,4	47,3	27,4	19,9
Kujawsko-pomorskie	75,5	33,4	42,1	53,2	23,8	29,3
Lubelskie	60,8	24,2	36,6	40,8	16,4	24,4
Lubuskie	34,4	18,1	16,2	24,0	13,2	10,7
Łódzkie	73,2	38,6	34,5	50,2	26,9	23,3
Małopolskie	71,1	31,6	39,4	43,0	19,2	23,8
Mazowieckie	123,1	59,2	63,9	79,7	39,3	40,5
Opolskie	24,0	12,7	11,3	15,2	8,1	7,1
Podkarpackie	65,3	23,5	41,8	42,7	15,9	26,7
Podlaskie	38,9	17,8	21,0	28,4	13,7	14,8
Pomorskie	62,3	28,9	33,5	40,1	19,2	20,9
Śląskie	88,5	43,9	44,6	57,4	28,2	29,2
Świętokrzyskie	44,9	20,9	24,0	29,4	14,1	15,3
Warmińsko-mazurskie	65,4	30,3	35,1	47,9	22,2	25,7
Wielkopolskie	83,0	38,3	44,7	49,5	22,5	27,0
Zachodniopomorskie	52,3	26,4	25,9	35,7	18,1	17,6
W tym w miastach						
P O L S K A	575,7	321,3	254,4	372,7	208,3	164,4
Dolnośląskie	44,3	27,6	16,8	30,9	19,2	11,7
Kujawsko-pomorskie	41,7	22,1	19,6	28,9	15,3	13,6
Lubelskie	24,7	12,6	12,1	15,5	7,9	7,6
Lubuskie	19,7	11,5	8,3	13,7	8,2	5,5
Łódzkie	47,4	28,3	19,2	33,4	19,7	13,7
Małopolskie	33,8	18,6	15,2	19,1	10,7	8,4
Mazowieckie	70,1	40,5	29,6	42,9	25,3	17,6
Opolskie	13,0	7,6	5,5	8,0	4,5	3,5
Podkarpackie	22,9	11,1	11,8	15,0	7,3	7,7
Podlaskie	22,5	12,1	10,4	16,4	9,2	7,3
Pomorskie	33,8	19,1	14,7	20,6	11,9	8,6
Śląskie	71,6	36,7	34,8	46,4	23,0	23,4
Świętokrzyskie	19,0	11,4	7,6	11,9	7,3	4,7
Warmińsko-mazurskie	32,5	18,4	14,1	22,4	12,6	9,8
Wielkopolskie	47,8	25,8	22,1	27,5	14,4	13,0
Zachodniopomorskie	30,8	18,1	12,6	20,2	11,9	8,3

TABL. 7. GOSPODARSTWA DOMOWE BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG WYSOKOŚCI MIESIĘCZNEGO DOCHODU NA OSOBĘ W 2016 R.

Wyszczególnienie	Ogółem		Gospodars- twa bez dochodu	Gospodarstwa posiadające przeciętny miesięczny dochód na osobę netto w zł						
				200 i mniej	201-300	301-400	401-500	501-750	751-1000	powyżej 1000
	w tys.	w odsetkach								
Gospodarstwa ogółem	1029,3	100,0	17,1	11,8	7,9	10,9	10,2	22,2	7,6	12,3
Jednosobowe	486,1	100,0	31,8	12,1	2,5	3,6	1,6	18,7	9,3	20,4
Dwuosobowe	154,9	100,0	8,8	12,3	12,7	13,5	13,3	18,8	8,8	11,8
Trzyosobowe	125,2	100,0	2,9	13,3	13,1	16,0	18,1	25,8	6,6	4,2
Czteruosobowe	130,3	100,0	1,7	11,4	11,6	19,0	20,5	28,6	5,1	2,1
Pięciosobowe i większe	132,8	100,0	1,3	8,8	13,0	21,8	21,3	29,7	3,3	0,8
Miasta razem	575,7	100,0	17,3	12,1	7,1	9,5	8,7	21,5	7,6	16,2
Jednosobowe	321,3	100,0	28,0	12,3	2,9	3,8	1,6	19,3	8,4	23,7
Dwuosobowe	91,8	100,0	7,7	12,8	12,4	13,6	13,4	18,7	8,2	13,2
Trzyosobowe	66,1	100,0	2,6	12,8	12,8	16,6	18,1	25,4	6,9	4,8
Czteruosobowe	52,8	100,0	1,5	11,1	11,6	18,6	21,2	27,9	5,7	2,4
Pięciosobowe i większe	43,7	100,0	1,1	8,9	12,7	21,1	22,4	28,7	4,1	1,0
Wieś razem	453,6	100,0	16,7	11,4	8,8	12,6	12,3	23,4	7,5	7,3
Jednosobowe	164,8	100,0	39,3	11,7	1,8	3,2	1,5	17,4	11,2	13,9
Dwuosobowe	63,1	100,0	10,3	11,5	13,2	13,4	13,3	19,0	9,6	9,7
Trzyosobowe	59,1	100,0	3,3	13,9	13,5	15,3	18,1	26,1	6,2	3,6
Czteruosobowe	77,5	100,0	1,8	11,5	11,6	19,2	20,1	29,4	4,6	1,8
Pięciosobowe i większe	89,1	100,0	1,4	8,8	13,1	22,1	20,8	30,2	2,9	0,7

TABL. 8. GOSPODARSTWA DOMOWE UBOGICH BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG WIELKOŚCI I LICZBY POKOLEŃ^a W 2016 R.

Wyszczególnienie	Ogółem		Liczba osób w gospodarstwie				
			1	2	3	4	5 i więcej
	w tys.		w odsetkach				
Gospodarstwa ogółem	684,6	100,0	47,9	14,0	12,0	12,7	13,4
Jednopokoleniowe	371,7	100,0	88,4	11,5	0,1	0,0	0,0
w tym pokolenie:							
osób w średnim wieku	236,1	100,0	90,0	9,9	0,1	0,0	0,0
osób starszych	99,7	100,0	93,2	6,8	0,0	0,0	0,0
Dwupokoleniowe	298,8	100,0	-	17,8	26,5	27,8	27,9
w tym pokolenia:							
dzieci w wieku poniżej 18 lat							
z rodzicami	260,8	100,0	-	14,0	24,6	30,0	31,4
dzieci w wieku poniżej 18 lat							
z dziadkami	1,1	100,0	-	41,9	37,8	13,5	6,8
osób w średnim wieku							
z osobami starszymi	6,9	100,0	-	57,3	36,0	5,6	1,1
Trzypokoleniowe	14,1	100,0	-	-	16,4	25,8	57,8
w tym pokolenia:							
dzieci w wieku poniżej 18 lat							
z rodzicami i dziadkami	13,4	100,0	-	-	15,5	25,7	58,8

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 92. pkt 4.27.

TABL. 9. STRUKTURA UBOGICH GOSPODARSTW DOMOWYCH BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG GŁÓWNEJ PRZYCZYNY PRYZYNIANIA ŚWIADCZEŃ W 2016 R.

Wyszczególnienie	Ogółem	Główna przyczyna ^a				
		brak pracy	problemy zdrowotne	problemy rodzinne	problemy społeczne	pozostałe
Gospodarstwa ogółem	100,0	42,2	40,0	14,4	3,1	0,3
Jednoosobowe	100,0	38,2	55,2	1,6	4,7	0,3
w tym osób starszych	100,0	27,1	68,5	1,4	2,8	0,2
Dwuosobowe	100,0	45,8	31,1	20,4	2,4	0,3
jednopokoleniowe	100,0	49,8	44,6	2,0	3,4	0,2
dwupokoleniowe	100,0	42,6	20,1	35,4	1,6	0,3
Trzyosobowe	100,0	50,9	23,9	23,5	1,4	0,3
w tym:						
dwupokoleniowe	100,0	51,0	23,8	23,5	1,4	0,3
trypokoleniowe	100,0	47,7	23,7	26,6	1,7	0,3
Czterooosobowe i większe	100,0	43,6	24,2	30,9	1,1	0,2
w tym:						
dwupokoleniowe	100,0	43,7	23,8	31,3	1,0	0,2
trypokoleniowe	100,0	42,2	29,1	27,0	1,4	0,3
Z ogółem gospodarstwa z dziećmi w wieku poniżej 18 lat na utrzymaniu	100,0	43,3	23,4	32,1	1,0	0,2

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 95 pkt 4.6.

TABL. 10. STRUKTURA UBOGICH GOSPODARSTW DOMOWYCH BENEFICJENTÓW ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ WEDŁUG GŁÓWNEGO ŹRÓDŁA UTRZYMANIA W 2016 R.

Wyszczególnienie	Ogółem	Główne źródło utrzymania									Na utrzymaniu
		dochody z pracy			źródła niezarobkowe						
		razem	na rachunek własny poza rolnictwem indywidualnym	w rolnictwie indywidualnym	razem	emerytura pracownicza	emerytura rolnicza	renta rodzinna	renta z tytułu niezdolności do pracy	inne niezarobkowe	
Gospodarstwa ogółem	100,0	19,7	0,9	1,5	54,6	1,7	0,3	0,6	2,3	49,7	25,7
Jednosobowe	100,0	6,0	0,3	0,4	46,9	0,8	0,1	0,1	1,0	44,9	47,1
Dwuosobowe	100,0	13,0	0,6	0,7	72,9	5,2	0,9	1,1	5,1	60,6	14,1
Trzyosobowe	100,0	27,0	1,3	1,5	68,5	2,5	0,5	1,6	4,0	59,9	4,5
Czteruosobowe	100,0	45,2	2,0	3,4	52,3	1,1	0,4	0,9	2,9	47,0	2,5
Pięciosobowe i większe	100,0	45,2	2,1	4,7	52,9	1,4	0,7	0,8	2,1	47,9	1,9
Miasta razem	100,0	13,5	0,7	0,2	59,7	1,5	0,0	0,5	1,9	55,8	26,8
Jednosobowe	100,0	5,1	0,3	0,1	51,9	0,7	0,0	0,1	0,9	50,2	43,0
Dwuosobowe	100,0	12,1	0,7	0,2	75,3	4,3	0,1	0,9	4,3	65,7	12,6
Trzyosobowe	100,0	22,3	1,1	0,2	73,7	2,2	0,1	1,2	3,2	67,0	4,0
Czteruosobowe	100,0	35,9	1,7	0,4	61,9	1,1	0,0	0,9	2,3	57,6	2,2
Pięciosobowe i większe	100,0	35,2	1,7	0,5	63,1	1,3	0,1	0,8	1,8	59,1	1,7
Wieś razem	100,0	27,2	1,2	3,1	48,4	2,0	0,7	0,8	2,8	42,1	24,4
Jednosobowe	100,0	7,6	0,3	0,9	38,3	0,9	0,2	0,2	1,1	35,9	54,1
Dwuosobowe	100,0	14,3	0,6	1,6	69,4	6,5	2,0	1,4	6,3	53,2	16,3
Trzyosobowe	100,0	32,3	1,4	2,9	62,7	2,8	1,0	2,0	5,0	51,9	5,0
Czteruosobowe	100,0	51,4	2,3	5,4	45,9	1,1	0,6	1,0	3,4	39,8	2,7
Pięciosobowe i większe	100,0	50,2	2,3	6,7	47,8	1,4	0,9	0,8	2,2	42,5	2,0

TABL. 11. UBODZY BENEFICJENCI, KTÓRZY WYSZLI ZE SFERY UBÓSTWA ORAZ TRWALE KORZYSTAJĄCY ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ

Wyszczególnienie	Ubodzy beneficjenci ogółem		Beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ^a w 2016 r.		Ubodzy beneficjenci trwale korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. ^b		Ubodzy beneficjenci w 2016 r. według lat korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej			
	2012 r.	2016 r.					1 rok	2 lata	3 lata	4 lata
	w tys.		w % ogółu w 2012 r.		w tys.	w % ogółu w 2016 r.				
	Ogółem									
P O L S K A	2248,8	1667,6	360,2	16,0	1124,6	67,4	15,3	17,3	18,5	48,9
Dolnośląskie	136,2	97,6	24,5	18,0	63,2	64,7	16,6	18,7	19,1	45,6
Kujawsko-pomorskie	174,3	130,4	23,9	13,7	92,5	70,9	13,3	15,8	17,8	53,1
Lubelskie	150,6	112,1	20,7	13,7	78,3	69,8	13,4	16,8	18,3	51,5
Lubuskie	70,7	51,4	11,7	16,6	33,4	65,1	16,2	18,7	19,1	46,0
Łódzkie	146,7	109,0	22,9	15,6	74,5	68,3	15,1	16,6	18,0	50,3
Małopolskie	157,6	117,4	27,0	17,1	77,8	66,3	15,9	17,8	18,4	47,9
Mazowieckie	254,1	193,9	39,0	15,3	128,2	66,1	16,4	17,5	18,4	47,7
Opolskie	42,6	33,6	7,4	17,3	21,8	64,7	17,9	17,4	18,2	46,5
Podkarpackie	166,2	122,9	20,2	12,1	88,2	71,7	12,4	15,9	18,7	53,0
Podlaskie	89,0	70,2	11,6	13,0	50,1	71,3	13,1	15,6	17,3	54,0
Pomorskie	144,0	101,6	23,5	16,3	68,8	67,7	15,1	17,2	18,9	48,8
Śląskie	170,5	133,7	37,4	21,9	84,1	62,9	16,9	20,2	18,9	44,0
Świętokrzyskie	97,1	71,1	15,2	15,7	49,5	69,5	14,3	16,2	18,4	51,1
Warmińsko-mazurskie	152,3	115,7	20,6	13,5	81,3	70,2	13,7	16,1	17,8	52,4
Wielkopolskie	174,4	124,2	31,5	18,1	78,2	63,0	18,5	18,5	19,6	43,4
Zachodniopomorskie	122,4	82,7	23,2	18,9	54,9	66,5	16,3	17,2	19,2	47,3

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.12.

^b Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.11.

TABL. 11. UBODZY BENEFICJENCI, KTÓRZY WYSZLI ZE SFERY UBÓSTWA ORAZ TRWALE KORZYSTAJĄCY ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ (dok.)

Wyszczególnienie	Ubodzy beneficjenci ogółem		Beneficjenci, którzy wyszli ze sfery ubóstwa ^a w 2016 r.		Ubodzy beneficjenci trwale korzystający ze środowiskowej pomocy społecznej w 2016 r. ^b		Ubodzy beneficjenci w 2016 r. według lat korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej			
	2012 r.	2016 r.					1 rok	2 lata	3 lata	4 lata
	w tys.		w % ogółu w 2012 r.		w tys.	w % ogółu w 2016 r.				
W tym w gospodarstwach domowych										
P O L S K A	2222,5	1639,1	353,8	15,9	1108,9	67,7	15,1	17,2	18,6	49,1
Dolnośląskie	133,9	95,3	23,9	17,9	62,1	65,2	16,4	18,4	19,2	46,0
Kujawsko-pomorskie	172,7	128,6	23,6	13,7	91,4	71,0	13,2	15,8	17,8	53,2
Lubelskie	149,6	111,2	20,5	13,7	77,8	70,0	13,3	16,7	18,3	51,7
Lubuskie	69,8	50,3	11,5	16,5	33,0	65,5	16,0	18,5	19,1	46,4
Łódzkie	145,3	107,5	22,5	15,5	73,7	68,6	14,9	16,5	18,0	50,6
Małopolskie	156,1	115,6	26,6	17,0	76,8	66,5	15,8	17,7	18,4	48,1
Mazowieckie	251,9	191,5	38,3	15,2	127,0	66,3	16,2	17,5	18,5	47,8
Opolskie	41,8	32,7	7,2	17,2	21,3	65,0	17,6	17,4	18,2	46,8
Podkarpackie	165,5	122,2	20,1	12,1	87,7	71,7	12,4	15,9	18,7	53,0
Podlaskie	88,5	69,7	11,5	13,0	49,7	71,4	13,0	15,6	17,3	54,1
Pomorskie	141,0	98,6	22,8	16,2	66,9	67,8	15,0	17,2	19,0	48,8
Śląskie	166,5	129,1	36,4	21,8	81,7	63,3	16,6	20,1	19,0	44,3
Świętokrzyskie	96,5	70,3	15,1	15,7	49,0	69,6	14,2	16,2	18,4	51,2
Warmińsko-mazurskie	151,0	114,3	20,4	13,5	80,4	70,4	13,6	16,0	17,8	52,6
Wielkopolskie	172,2	121,8	31,0	18,0	77,0	63,2	18,3	18,5	19,6	43,6
Zachodniopomorskie	120,1	80,4	22,5	18,7	53,5	66,5	16,3	17,2	19,2	47,3

^a Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.12.

^b Patrz objaśnienia podstawowych pojęć str. 87 pkt 4.11.